

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

THOMAS SZASZ

ANTI-FREUD

Karl Kraus'un Psikanaliz ile
Psikiyatri Eleştirisi

TÜRKÇESİ
ÇAĞATAY KOPARAL

HECE

Eleştiri Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Thomas Stephen Szasz, 15 Nisan 1920'de Budapeşte, Macaristan'da doğdu. 1938'de Amerika'ya yerleşti ve Cincinnati Üniversitesinde tıp eğitimi almaya başladı. 1944'te aynı üniversiteden doktor unvanı aldı. Daha sonra çeşitli hastanelerde görev yaptı. 1956 yılında New York Eyalet Üniversitesi Upstate Tıp Merkezinde profesörlük yapmaya başladı, 1990 yılında emekli oldu fakat ömrünün sonuna kadar yazmaya devam etti. *The Myth of Mental Illness* [Akıl Hastalığı Efsanesi] kitabıyla psikiyatri dünyasında büyük yankılar uyandırdı. Szasz ana argümanlarını psikiyatrinin bilimsel ve sosyal temelleri üzerine kurdu. Psikiyatrik baskı hakkında yaptığı eleştiriler ve kişisel sorumluluğu ve bağımsızlığı savunuşu onu dünya çapında tanınır kıldı, Yılın Hümanisti gibi birçok ödül almasını sağladı. Szasz 8 Eylül 2012 tarihinde kendi hayatına son verdi.

Diğer Eserleri:

Pain and Pleasure [Acı ve Zevk]

Schizophrenia [Şizofreni]

The Ethics of Psychoanalysis [Psikanaliz Etiği]

The Myth of Psychotherapy [Psikoterapi Efsanesi]

Psychiatric Justice [Psikiyatrik Adalet]

The Theology of Medicine [Tıp Teolojisi]

Law, Liberty, and Psychiatry [Hukuk, Özgürlük ve Psikiyatri]

Ideology and Insanity [İdeoloji ve Delilik]

Çağatay Koparal: 24 Eylül 1994'te Marmaris'te doğdu. İlk ve ortaokulu Marmaris'te bitirdi. Liseye Fethiye'de başladı, daha sonra Marmaris'e dönüp orada bitirdi. 2016 yılında Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Tercüme yapmaya üniversiteye girdiğinde başladı. *Hece*, *Moral O*, *Underground Poetix* ve *Notos* dergileri için tercüme yaptı, tercüme yapmaya devam ediyor. Özel bir kurumda İngilizce öğretmenliği yapıyor.

ANTİ-FREUD

**Karl Kraus'un Psikanaliz ile
Psikiyatri Eleştirisi**

THOMAS SZASZ

**İngilizceden Çeviren:
Çağatay Koparal**

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 423
Eleştiri

Orijinal adı: Anti-Freud: Karl Kraus's criticism of
psychoanalysis and psychiatry

Orijinal başlığı Karl Kraus ve Ruh Doktorları: Öncü Bir
Eleştirmen ve Onun Psikiyatri ile Psikanaliz Eleştirisi'dir ve 1977'de
Routledge and Kegan Paul tarafından basılmıştır.

© 1976, 1990 Thomas Szasz

Birinci Basım: Şubat 2017
©Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: SARAKUSTA
www.sarakusta.com.tr

Editör: Hayriye Ünal

Teknik Hazırlık: Bülent Güler

Baskı: Dumat Ofset
T: (0312) 278 82 00

ISBN: 978-605-9556-21-7

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak Nu: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenışehir/Ankara
T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr
www.hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

Çevirmenin Notu / 11

Ön Söz / 13

Birinci Baskıya Ön Söz / 21

Teşekkür / 27

1. Kısım

Karl Kraus: Ruh Doktorlarının Karşısında bir Hicivci

1. Bölüm: Kendisi ve Çalışmaları / 31

2. Bölüm: Kraus ile Freud:

Maske Düşürenin Maskesini Düşürme / 47

3. Bölüm: Karl Kraus: Soylu Retorikçi / 71

4. Bölüm: Kraus'un Kültür Tarihindeki Yeri / 87

5. Bölüm: Günümüzde Karl Kraus / 111

2. Kısım

Karl Kraus: Yazılarından Seçmeler

6. Bölüm: Psikanaliz ile Psikoloji Üzerine / 137

7. Bölüm: Kurumsal ve Adli Psikiyatri Üzerine / 161

8. Bölüm: Dil, Yaşam ve Aşk Üzerine / 189

Özet / 197

Kaynakça / 199

Dizin / 221

Marcel Faust için

Size şunu söyleyeyim: İnsanlar söyledikleri her boş söz için kıyamet günü hesap verecek. Kendi sözle-
rinizle aklanacak, yine kendi sözlerinizle suçlu çıkarılacaksınız.

Matta 12: 36-37

.

Çevirmenin Notu

Psikiyatri üzerine yirminin üzerinde kitap yazmış Thomas Szasz, kendi zamanının saklı kalmış dehalarından biri olan Karl Kraus'u yalnızca tanıtmıyor, aynı zamanda onu daha kolay anlamamıza yardımcı olacak olaylar ve söylemler sunuyor. Ben de bu kitabı tercüme ederken Thomas Szasz kadar titiz çalıştım. Amacım kolay anlaşılır, akıcı ve temiz bir tercüme sunmak oldu. Szasz'ın kullandığı akademik ve oldukça zengin dili bağlamından çıkarmadan, aynı zenginlikte vermeye gayret ettim. Dili kullanmadaki ustalığı ve üslubunun sertliğiyle ünlenmiş Karl Kraus'un aforizmalarını tercüme ederken ana hedefim hicivlerinin anlamını yitirmemesini sağlamaktı. Onun Almancaya olan hâkimliğini Türkçeye yansıtmaya çalıştım.

Kraus'un sarf ettiği çarpıcı cümleler güçlü hicvinin ne kadar da ironi dolu olduğunu ortaya koyuyor. Onun aforizmalarını okurken dikkat edilmesi gereken en önemli şey bu. Almanca karşılığı verilen kelimelerin ve cümlelerin uygun Türkçelerini bulmamdaki yardımlarından dolayı

babam Cem Koparal'a teşekkür ederim. Son olarak, benim gibi genç bir mütercime böylesine önemli bir kitabı tercüme etme şansı verdiği için Hayriye Ünal'a ve Hece Yayınlarına teşekkür ederim.

Çağatay Koparal

Ön Söz

Karl Kraus kendi zamanındaki en zeki ve en ünlü psikanaliz ile psikiyatri eleştirmenlerine öncülük etse de, bu 20. yüzyılın Viyanalı edebî-entelektüel devinin adı İngilizce konuşulan dünyada son yıllara kadar âdeta duyulmamıştı. Kraus üzerine ilk olarak 1976'da yayımlanan kitabım söz konusu durumu düzeltmek ve bu önemli şahsı Uygunsuz Davranış Bilimi¹ tarihinde, psikanalistlerin aksi yöndeki uğraşlarına rağmen, hak ettiği yere koymak amacını taşıyordu. Gerçekten de Kraus o zamanlar yeni yeni filizlenen akıl sağlığı alanına karşı eleştirilerinde o kadar haklıydı ki psikiyatrik ile psikanalitik gelenekçiler elli yıldan fazla süre onun görüşlerini ya tamamen göz ardı etti ya da birkaç üstünkörü yorumla reddetti. Aşağıdaki örnekleri de bu bağlamda değerlendirmeliyiz.

Klasik anlamda yanlı üç ciltlik Freud biyografisinde Ernest Jones, Kraus hakkında yalnızca birkaç baştan savma görüş ortaya koyar, Kraus'un "Usta"ya² neden kafa tuttuğunu açıklamaya hiç zahmet etmeden onu "Freud'un en azı-

lı rakiplerinden biri” olarak tanımlar. Buna karşın Ronald Clark, Kraus’un psikanaliz eleştirisini hatırı sayılır şekilde tartışır, belgeler ve psikanalitik hareketin başlangıç yıllarında Viyana’da gerçekten ne olduğuna dair bütün doğruları ortaya koyar.³ Whittels’in “*Fackel-Neurosis*” vakasını -Whittels’in Kraus’a *ad-hominem* saldırısı ve Kraus’un bir misillemeyle Whittels’i ve onun sahte bilimini darmadağın etmesini- tanımladıktan sonra Clark şöyle diyor: “On dört [Nisan, 1910’da] [Viyana Psikanalitik] Topluluğu’nun toplantısında, susmanın en iyi yol olduğunu düşünen Adler üyelere yorum yapmamalarını öğütledi. Freud da aynı düşüncedeydi: ‘Bu konu hakkında daha fazla yorum ya da özel görüşme yapmaktan kaçınmak için son ihtar. Viyana Psikanalitik Topluluğu için ‘Kraus Vakası’ yoktur.”⁴

Şimdi bütün bunların 1910’da gerçekleştiğini anımsayalım - Stalin ve Hitler’in “düşünce kontrolü” fikrini yaygınlaştırmasından uzun yıllar önce. İronik olarak Freud -zihinleri bağımsızlaştıran ünlü özgür düşünür- bu tekniğin en başarılı modern uygulayıcılarından biriydi. Yine de Freud uzmanları (aslında Freud savunucuları) Freud’un ünlü psikanalitik ilkeleri ile davranışları ve şahsi söylemleri arasında bağlantı kurmaya çalışıp başarısız olmaya devam ediyorlar - bu o kadar tutarsız bir girişim ki, Freud’u gelmiş geçmiş en büyük ikiyüzlülerden biri yapıyor.⁵

Zaten başka türlü de olamazdı. Psikanaliz temel bir yalan üzerine kuruldu: Ortada bir terapi değil, yalnızca iki insan arasında samimi bir konuşma vardı. “Yalnızca” dememin sebebi hayatın tehlikeli ırmaklarında seyahat eden kişiler için aydınlatan, -yol gösteren- yardım eden insan ilişkisinin reddedilemez önemini küçümsemek değil. İnsanların böyle bir ilişkinin önemini ve değerini her zaman farkında olduğunu vurgulamak. Dolayısıyla sözde psikanalizde Freud bilimsel

* Ad hominem: Söylenilen düşünceye değil, düşünceyi söyleyen kişinin konuyla alakasız bir özelliğine değinerek haklı çıkmaya çalışmak. (ç.n.)

bir tedavi keşfetmedi, sadece ruhsal şifanın kadim bir usulünü yeniden keşfedip yeniden inşa etti. Son yüzyılın dönümünde Viyana'daki eğitilmiş kişilerin “tedavi” terimini Katolik günah çıkarma ayinine benzer bir insan ilişkisi anlamında değil, hastanın vücudundaki anormal bir biyolojik olayı düzeltmek ya da iyileştirmek amacıyla yapılan, maddi-fiziksel müdahale anlamında kullandığını da bu bağlamda unutmamamız gerekir.

Sahte terapinin ortaya atılmasından sonra, hastalıksız hastaların masalları olan sahte vaka hikâyeleri türedi. Bazıları araştırmacılar tarafından uyduruldu, diğerleri de müşterilerinin hasta olduğu iddiasını desteklemek için yine onlar tarafından şekillendirildi. Sonra analistlerin, hastaların olmayan hastalıklarının nedenleri üzerine kurdukları fantezi niteliğindeki sahte etiyojiler peydahlandı. Böylece psikanalizin sahte tıp yapısı tamamlandı ve sahte tedavi -tanıtım azmi ve popüler avanıklığın birleşimi tarafından- tam teşekküllü, tıbbi bir bilimsel tedaviyle eşdeğer kılındı. Kurucusunun ölümünden sonra, psikanalizin efsaneleştirilmesi müritleri tarafından sürdürüldü. Muhtemelen günümüzde en çok tanınan psikanaliz tarihçisi Peter Gay, 1981'de Torino Kefeni'nin seküler bir versiyonunu yaratıp sahte bir Freud yadigarı oluşturmaya çalışacak kadar ileri gitti: Freud'un *Interpretation of Dreams*'inin [Rüyaların Yorumu] uygun bir incelemesini sundu, onu var olmayan bir yazara atfetti, 1900'de Graz'da yayımlandığını söylediği var olmayan bir tıp dergisine yerleştirdi, onu mucizevi bir şekilde keşfettiğini, ona notlar eklediğini, onu tercüme ettiğini ve yayımladığını iddia etti ve sekiz sene boyunca onu Freudyen tarih yazımının hakiki bir parçası olarak elden ele dolaştırdı.⁶ “Fark ettim ki” diyor Gay bu sahtekârlığın girişinde, “imzalanmamış inceleme saklı kalmış bir Avusturyalı tıp dergisine, *Grazer medizinische Vierteljahresschriifte*, XVIII, 3 (Haziran) 1900, 139-48 ait. Görünüşe göre tamamen gözden kaçmış...”⁷

* Etiyoloji: Nedeni inceleyen bilim dalı. (ç.n.)

Peter Swales'in ferasetli hafiyeliği olmasa, Gay'in aldatmacası hâlâ hakiki bir Freud yadigarı olarak kabul edilecekti.⁸

Beklendiği gibi Gay, Freud biyografisinde Wittels/*Fackel* vakasını tamamıyla saptırıyor ve yanlış sunuyor. “[Freud] Ferenczi'ye Şubat 1910'da 'K.K.'un, bu yetenekli canavarın, gem vurulmamış gösterişini ve disiplinsizliğini biliyorsun' diye yazdı. İki ay sonra Ferenczi'ye Kraus'un sırrını çözdüğünü yazdı: 'O harika bir oyunculuk yeteneği olan deli bir ahmak...'”⁹

“Kraus'un sırrı” bir Gay ifadesi, Ustasının harika bir taklidi. Hangi sır? Kraus'un “deli bir ahmak” olduğu mu? Bu bir sır değil, yalnızca Freud'un kendisiyle aynı fikirde olmamaya cüret eden herkese koyduğu tipik teşhisti. Dolaşısıyla Gay'in dediği gibi, Wittels'in Kraus'a yaptığı kişilik suikastını Freud'un onaylamadığı ya da bundan pişmanlık duyduğu kesinlikle doğru değil; benzer yorumlar başkalarını yok etmekte başarılı olduğundan, o yalnızca Kraus'un yok edilmesindeki başarısızlığa hayıflandı.

İngilizce yazan eleştirmenler tarafından Kraus'a, onun psikiyatri ile psikanalizle olan ilişkisine günümüzde gösterilen dikkatin yalnızca bir örneğini daha sunacağım. Pasquale Accardo ilgi çekici bir makalesinde G. K. Chesterton'ın ve Karl Kraus'un (onların eleştirilerini özetlercesine) “anti-psikiyatri”si arasında bağlantı kurar.¹⁰ Accardo şunun altını çizer, iki adam da özgür iradenin bir yanılsama olduğunu, çünkü “bilimsel determinizm”in kişisel özgürlük, haysiyet ve sorumluluk üzerine düzmece fakat tehlikeli bir saldırıyla bütün insan davranışlarını kontrol ettiğini savunuyordu. Hem Chesterton hem de Kraus için “Psikanaliz herkesi mesuliyetsiz kılmaya çalıştığından, insan özgürlüğüne yapılan bir saldırıyı temsil ediyor... İstemsizliğin ya da bilmemenin, canlının ya da ölünün -gayriihtiyari şekilde hasta rolünde olma- analizi bir tür esaretti.” diyor. Fakat Accardo, Kraus'un eleştirisinin özünü kavrayamadığını gösteren oldukça tatsız yorumlarda da bulunuyor. Örneğin, “Kraus'un görüşlerini aynı zaman-

da psikiyatrinin suistimal edilmesi üzerine de oturabiliriz.” diyor.¹² Psikiyatrinin bütün yapısı hasta olmak isteyip istemediklerine bakılmaksızın kişilerin “hastaneye yatırılması” ve “tedavi edilmesi” üzerine kuruldu. Bu yüzden “uygun kullanımı” hakkında söyleyecek iyi şeyleri de varmışçasına Kraus’un “görüşlerinin psikiyatrinin suistimali üzerine” olduğunu söylemek yanıltıcı. Onun söyleyecek iyi şeyleri yoktu. Aksine, makalemin de belgelediği gibi, Kraus’un psikiyatri ile psikanaliz eleştirisi onun bütün külliyyatının ve hayatının merkezindeydi: Ömrünün son otuz yılının entelektüel anlamda etkinlik gösterdiği büyük bölümünde, Freudyen mitolojinin insan olma vasfını yok eden çıkarımlarına ve sahte bilimsel adli psikiyatrinin yıkıcılığına karşı eşit derecede düşmanlığını sürdürdü. 1904’te, “[Freud’un] nadiren takipçisi”¹³ olan Kraus kendine sade bir kişilik kuruşundan ölümüne kadar Freudyen kültüne karşı düşmanlığında ısrarcıydı. 2 Nisan 1936’daki -ölümünden yalnızca iki ay önce- yedi yüzüncü ve son halka açık okuması, o zamanın klasik ve kötü şöhretli hicvini, “Die Psycho-Analen”i de (“Psiko-Anallar”) içeriyordu.¹⁴

Doğal olarak Freud ve Kraus arasındaki zıtlığın ne anlama geldiğiyle daha cesur bir yüzleşme için Avrupalı, bilhassa Alman (daha doğrusu, Almanya-doğumlu ya da Almanca-yazan) yazarlara bakmamız gerek. Bu isimleri çok uzakta aramamıza gerek yok. 1981’de edebiyat dalında Nobel Ödülü’nü kabul konuşmasında Elias Canetti özellikle minnettar olduğu dört adama teşekkür etmek istediğini söyledi: “ve onların isimlerini söylemek istiyorum. İlki Karl Kraus, Almanca yazan en büyük hicivci.¹⁵ Canetti’nin yazılarında Kraus’un her yere sirayet eden etkisi açıkça görülmekte. Mevcut amacımız için önemli olduğundan George Steiner’in buna dair söylediklerine bakmak gerek: “Canetti günümüzde Freud’u ve psikanalitik yapıyı uydurma, tarihle bağdaşmayan bir mitoloji olarak görüp reddeden birinci sınıf zihinlerden

ve duyarlılıklardan oluşan küçük gruba ait... Bu grup Kraus, Wittgenstein, Heidegger ve Canetti'nin kendisinden oluşuyor... Görünen o ki psikanalitik varsayımların zayıflamasıyla, Freud'u 'reddedenler'in kalıcılığı ispatlanıyor."¹⁶

Freud ve -ateşli koruyucuları sayesinde gün yüzüne çıkmayan ve yıllarca yavaş yavaş biriken kirli çamaşırları- onun gerçek psikanalitik çalışmalarına dair öğrendiğimiz her şey Kraus'un bu şeytani dahi hakkındaki öngörüsünü destekliyor.

Psikanaliz eleştirisi kadar özgün olmasa da Kraus'un psikiyatri eleştirisi de dikkate değer. Neden? Çok basit çünkü ne zaman psikiyatristler halkı ve kendilerini görünürde modern tedavilerinin hikâyeleriyle aldatmaya başladılar, o zaman Kraus psikiyatrinin esasında kof bir adli psikiyatri-den öteye gidemediğini gördü. Adli psikiyatriyi cesurane bir şekilde aşağıladı ve onunla hak ettiği şekilde bolca alay etti. Zola'nın *cri de coeur** ünün, Dreyfus vakası diye bildiğimiz devlet destekli adaletsizliğe istinaden, "*J'accuse*"[†] olması ne kadar da münasipti; Kraus'un durumundaysa, (kurbanının Avusturya prensesi olduğu) bir başka devlet destekli yasal-psikiyatrik adaletsizlik durumuna istinaden verilen cevap şu olmuştu: "Aldatılmayı reddediyoruz."¹⁷ Hem Devlet hem de (Uygunsuz Davranış) Bilimi tarafından doğrular olarak tanıtılan yalanlarla karşılaştığımızda elimizden gelen tek şey aldatılmayı reddetmek belki de. Ve bu belki de yeterli.

Syracuse, New York

Thomas Szasz

Haziran 1989

* Cri de coeur: Fransızca, kalpten gelen bir nida (ç.n.)

† J'accuse: Emile Zola'nın 1898 yılında L'Aurore gazetesinde yayımlanan, dönemin Fransa başbakanını Yahudi düşmanlığıyla suçlayan ve Alfred Dreyfus'un haksız yere hapse atılmasından sorumlu tutan yazı. Fransızca "suçluyorum" anlamına gelir. (ç.n.)

KAYNAKÇA

1. Bu ifade Jacques Barzun'un; bk. onun *Science: The Glorious Entertainment* eseri (New York: Harper & Row, 1964), s. 191.
2. Ernest Jones, *The Life and Work of Sigmund Freud* (New York: Basic Books, 1953-57), 2. cilt, s. 8.
3. Ronald W. Clark, *Freud: The Man and the Cause* (London: Jonathan Cape and Weidenfeld & Nicolson, 1980), s. 641. Dizinde "Kraus, Karl." adı altında sekiz girdi mevcut.
4. Aynı eser, s. 288.
5. bk. Thomas Szasz, *The Myth of Psychotherapy: Mental Healing as Religion, Repression, and Rhetoric* (1978); (Syracuse Univ. Press, 1988); ve "The man behind the couch," *Wall Street Journal*, 21 Nisan, 1988.
6. Peter Gay, "Mind Reading: The Forgotten Freud," *Harper's*, Eylül 1981, ss. 83-86.
7. Aynı eser, s. 83.
8. Daniel Goleman, "A Freudyen Spoof Is Slipped Past Many Scholars," *New York Times*, 22 Ocak, 1989; Toby Kovacs, Freud Scholars Accuse Professor of Fraud, *Yale Daily News*, 25 Ocak, 1989; Maryon Tysoe, "The Punk and the Freudyen Slip," *Independent* (London), 7 Şubat, 1989; David Streitfeld, "Spoof, Hoax or Freudyen Slip," *Washington Post*, 6 Nisan, 1989; Peter Swales, "An Open Letter to Mr. Benno C. Schmidt, Jr., President, Yale University," 1 Mayıs, 1989; çoğaltılmış; Peter J. Swales'in izni ile.
9. Peter Gay, *Freud: A Life for Our Time* (New York: Norton, 1988), s. 215.
10. Pasquale Accardo, "Parallel Lives: The Anti-Psychiatry of G. K. Chesterton and Karl Kraus," *Chesterton Review* (Saskatoon: The Chesterton Society, 1987), ss. 333-39.
11. Aynı Eser, s. 337.
12. Aynı Eser.
13. Bu baskı, s. 20.
14. Okuma *Fackel*'in arka kapağında ilan edildi, No. 917/922, Şubat 1936.

15. Elias Canetti, "Elias Canettis Dank: Seine Rede bei der Entgegennahme des Literatur-Nobelpreises in Stockholm," *Neue Zürcher Zeitung*, 11 Aralık, 1981, s. 39. Tercüme bana ait.
16. George Steiner, "The Tale of Three Cities," *New Yorker*, 22 Kasım, 1982, ss. 186-95.
17. Bu baskı, s. 143.

Birinci Baskıya Ön Söz

1900 ila 1930'ların başında Orta Avrupa -Freud'un *Interpretation of Dreams*'inin [Rüyaların Yorumu] yayımlanmasından Hitler'in iktidara yükselişine kadar- o zamandan beri dünya genelinde insanların zihinleri ve bedenleri üzerinde verilen savaşlarda kullanılan, hem sözlü hem de fiziksel silahların dövüldüğü demirhaneydi. Bu zamanlar insanın aklına Einstein, Schlick, Wittgenstein, Mises, Herzl, Freud, Lenin ve Hitler gibi isimleri ve görelilik, mantıksal pozitivizm, dil felsefesi, serbest piyasa ekonomisi, Siyonizm, psikanaliz, Komünizm ve Nasyonal Sosyalizm gibi fikirleri ve ideolojileri getirir.

Bu atölyede çalışan en zeki, zamanında en çok takdir edilen ve ilham veren demircilerden birisi de Karl Kraus'tu. Kraus genellikle bir hicivci, şair ve tartışmacı olarak anılır. O bunların hepsiydi. Fakat bence ona retorikçi demek daha açıklayıcı olur. Yazdıkları her zaman açıkça, kasten ve tabii ki kuşkusuz şekilde ikna ediciydi. Hiçbir zaman yalnızca kişileri ya da kurumları, insanları ya da uygulamaları tanımlarmış gibi

yapmadı: onları yerdı veya övdü; değer verdiklerine düşmanca yaklaşanlarla her zaman savaştı; ve ömrü boyunca dünyada soylu olduğuna inandığı yegâne şey olan retorığın mücadelesini verdi. Onun dili etkileyici ve şen şakraklıdır, suçlayıcı ve kinayelidir, alaycı ve dramatik, mantıklı ve şiirseldir. O her yönüyle Alman dilinin en büyük ustalarından biriydi.

O zaman neden günümüzde, özellikle de Orta Avrupa'nın dışında pek tanınmıyor? Bazılarına göre bunun sebebi kullandığı Almancanın tercümesinin zorluğu. Eserlerinin yalnızca küçük bir kısmının İngilizcede olması bu iddiayı destekler gibi görünse de ben buna katılmıyorum. İnanıyorum ki, bu inancımı kanıtlarla desteklemeye çalışacağım, o bugün çok az tanınıyor çünkü zamanının büyük ideolojik savaşının “yanlış” tarafındaydı; ve bence hâlâ tercüme edilmemiş olmasının sebebi Almancasının çok zor oluşu -gerçekten öyle olsa da- değildir. Yazdıklarının günümüz entelektüel geleneklerin temellerine, kendi zamanındakilere olduğundan bile fazla karşı geldiğindendir.

Bu kitabı günümüzün İngilizce konuşan okuruna sunarken iki amacım var. Kraus'u halka tanıtmak ve psikiyatri ile psikanalizin tarihine bir bölüm daha eklemek istiyorum -tarihin genellikle “büyük” psikiyatristlerin hagiografileri üzerinden sunulduğu gibi değil, fakat böylesine büyük bir adamın -bu durumda Freud- ve onun değersiz takipçilerinin çağdaş eleştirmeninin kaleminden çıktığı gibi.

Kraus'un psikiyatri ile psikanaliz tarihindeki rolü tam olarak nedir? Bu kitabın içeriği okura bu sorunun cevabını kendi kendine vermesini sağlayacak bilgiyi sunuyor. Psikanalizin kuruluş yılları Kraus olmadan -şimdiye kadarki bütün örnekler böyle yazılmıştır- Fransız İhtilali sırasında Edmund Burke olmadan Avrupa'nın kültür tarihi gibidir, ya da *An-*

* Azizlerin ya da kendini dine adanmış kişilerin biyografilerine verilen ad. (ç.n.)

tifederalist Papers olmadan Amerika'nın siyasi tarihi, Ignaz Semmelweis olmadan bulaşıcı hastalıkların tıp tarihi, Aleksandr Soljenitsin olmadan çağdaş Rusya tarihi gibi. Kısaca, amacım bu yüzyılın ilk otuz yılında entelektüel Viyana'nın grup fotoğrafından Karl Kraus'u vahşice yırtan; başka bir deyişle genel olarak modern fikirlere ve özellikle psikiyatri ile psikanalizin anlaşılmasına yaptığı katkıları tarih kitaplarından silmeye çalışan psikanalistler, psikotarihçiler ve ihtişamlı psikanaliz masalının diğer anlatıcılarından hesap sormak.

Dahası psikiyatristler, psikanalistler ve onların hayranları Kraus'un şu anda "akıl-sağlığı alanı" (onun çok daha iyi isim önerileri vardı) dediğimiz şeyin eleştirisini göz ardı etse de, son yıllarda özellikle Almanya'da ve Fransa'da yazarlar ve edebî eleştirmenler Kraus'a karşı yeni yeni ilgi göstermeye başladı. Psikiyatri ile psikanaliz Kraus'un ömrü boyunca ilgi gösterdiği konular olsa da, birçok Kraus eleştirmeni onun bu alanlar üzerine olan sistematik eleştirilerini tamamen görmezden geliyor. Kraus bu hususta da öngörüye sahipti: diğerleri akli iyileşmenin modern kurnazlıklarını özgürleştirici bilimsel gelişmeler diye överken o, onların insan onuruna tehdit olduklarını gördü ve onlara karşı uyardı.

Bu kitabın bir kısmı Kraus'un eserlerinden seçilmiş yazıların tercümelerinden oluşuyor. Seçtiğim parçalar Kraus'un doğrudan ya da dolaylı olarak psikiyatri ile psikanalize doku- nan yazılarının neredeyse hepsini içeriyor. Birkaç aforizmayı tekrar ettiğinden dolayı çıkarttım ve birkaç şiir ile birlikte başka şeyleri de, çünkü onları tercüme edilemez buldum. Fakat biraz bize Kraus hakkında söylediklerinden, biraz da bu kitabın okuyucularının ilgisini çekeceğini düşündüğümünden, ne kadar geniş tanımlansa da psikiyatri ile psikanaliz kategorisine girmeyen bazı aforizmalar ekledim.

Şimdi tercüme üzerine dile getirilmiş birkaç düşünceyi paylaşıyorum. Kraus'un eserlerini çalışan bütün eleştir-

menler ve uzmanlar, özellikle de onun hakkında İngilizce yazarlar, onun yazılarını tercüme etmeyi amaçlayan birinin karşılaşacağı korkunç zorlukların üzerinde durdu. Harry Zohn'un yorumları çok rastlanılan türden. "Bu" diyor, "Kraus'un dilden-vazgeçilmiş çağ olarak gördüğü dil ve ahlak hastalığının teşhisini koymaya çabalayan bir üslup. Modern Alman edebiyatının en göz alıcısı olan Karl Kraus'un üslubunun İngilizcede bir fikrini verebilmek dahi gerçekten imkânsızdır. Bu üslubun kinayeli oluşu, kelimeler arasındaki ilişkilere olan ilgisi ve kelimeler üzerindeki sanat dolu oyunları Kraus'u okumayı üst düzey bir entelektüel hazza dönüştürüyor; bu yüzden böylesine bir üslup mükemmelliğinin çok azı başka bir dile aktarılabilir."¹

Eric Heller "belki birkaç istisna hariç [Kraus'un eserleri] asla tatmin edici bir tercümeye sahip olmayacak"² diyerek daha da ileriye gidiyor. Edward Timms esas olarak Kraus'un Sidonie Nadherny'ye yazdığı mektupların üzerine yaptığı değerlendirmede daha iyimser. "Böylesine karmaşık yazıların tercümesindeki problemlerin zorlu olduğunu" gözlemlese de, "Kraus'un eserlerinin tercümeleri Tokyo'dan New York'a, dünya genelinde ortaya çıkmaya başlıyor" diyor ve "şu anda Kraus'un büyük eserlerinin daha bütün ve güvenilir İngilizce tercümelerine acil bir ihtiyaç var"³ diye bitiriyor.

Bu kitaptaki Kraus tercümeleri, Kraus'un büyük eserlerinin İngilizcedeki, kelimenin tam anlamıyla, "bütün bir tercümesini" teşkil etmiyor. Ancak Kraus'un psikiyatri ile psikanaliz üzerine yazılarının (bazı farklı aforizmaları ile birlikte) neredeyse tamamını kapsıyor. Bunun, Kraus'un kendi üslubunun da yaptığı gibi, ruhu da mesajın özü kadar ortaya koyan bir üslupta güvenilir ve ilgi çekici bir İngilizce tercüme olduğunu umuyorum.

Bu kitabın büyük kısmı bir editör ya da tercüman olarak değil, bir eleştirmen ve açıklayıcı olarak yaptığım katkı-

lardan oluşuyor. Kraus'un hayatı ve işi üzerine bir bölümle başladım. Bunun üzerine, Kraus'un psikiyatri ile psikanaliz eleştirisini sunduktan sonra, Kraus'un psikanaliz ile psikiyatriye karşıtlığından, eserlerinin modern kültür tarihi için öneminden ve bugünkü entelektüel tarihteki yerinden ötürü, Karl Kraus ile Sigmund Freud'un zamanları ve düşünceleri arasındaki bağlantılar üzerine olan bölümlerle devam ettim.

Kısacası günümüzün kültür tarihine, özellikle de kültür tarihimizde modern psikiyatri ile psikanalizin karakteristik birer gösterge ya da "belirti" olduğu tarafa katkıda bulunmaya çalıştım. Bu katkının bir kısmı -Kraus'a ilişkin- Almanca konuşan entelektüellerin ve uzmanların oluşturduğu küçük bir grup tarafından bilinse de; Kraus ve Freud arasındaki ilişkiye ve özellikle de düşüncelerinin, üsluplarının ve değerlerinin karşıt doğalarına ilişkin diğer kısım, inanıyorum ki daha önce keşfedilmedi ve dile getirilmedi.

Umuyorum ki Karl Kraus'u -yazılarının tercümelere ve benim, o ve onun eserleri hakkındaki eleştirel-açıklayıcı makalelerimle- öncü bir psikiyatri ile psikanaliz eleştirmeni olarak sunma çabalarımın sonuçları İngilizce konuşulan dünyada insan onuruna hâlâ önem veren bütün insanlar için ilgi çekici ve öğretici olacak. Niyeti olan herkes onun kalesini, kuşatanlara karşı koruyamayacak ya da başına bela almak istemeyecektir. Fakat herkes, eğer isterse, en azından insan onurunun dostlarını ve düşmanlarını ayırt edebilir.

Teşekkür

Bu kitabın hazırlanması Kraus'un eserlerinin önemli bir kısmının Almancadan İngilizceye tercüme edilmesini gerektirdiğinden; gençliğimde iyi olan Almancam kullanılmamaktan ötürü zayıfladığından; Kraus hakkındaki eleştirel edebiyatın çoğu kolaylıkla ulaşamadığım Alman kitaplarında ve mecmualarında olduğundan; ve Zürih'te yaşayan kardeşim, Kraus'un yazılarının özverili bir öğrencisi ve özellikle onun psikiyatri ile psikanaliz üzerine görüşlerine hâkim olduğundan - açıkça olanları söylemek gerekirse, bütün bu sebeplerden ötürü ona çok özel bir borcum olduğunu tekrar belirtmek istiyorum.

Doğrusu bu kitapta Kraus'un "tercümanının" ben olmadığımı -bunu söylerken tek tercümanın ben olmadığımı kastediyorum- kabul etmem gerekiyor. Bu kitapta Kraus tarafından yazılanların neredeyse hepsi kardeşim George ile Kraus hayranı ve Kraus külliyatı toplayıcısı olan Viyanalı-Amerikalı akademisyen Marcel Faust tarafından bulundu ve tercüme edildi. Almanca aslından yapılan bazı ek tercü-

meler annem tarafından yapıldı. Deyim yerindeyse bir elimde bu tercümeler, diğer elimde de Kraus'un orijinal eserleri ile birlikte İngilizcede Kraus'un arka arkaya yeni tercümelerini ortaya çıkardım.

Amacım Kraus yazılarının bir kopyasını ya da harfi harfine çevirilerini yapmak değildi. Bu herhangi bir yazarla, özellikle de Alman bir yazarla, açıkçası üstün bir düşünür ve kelimeler üzerinde böylesine hâkimiyeti olan Kraus ile karşı karşıya kalan bir çevirmen için umutsuz bir çaba olurdu. Bunun yerine Kraus'un düşüncesini ve ruhunu yalın ve ifade tarzına uygun -ve gerektiği yerde sert ve alaycı- bir İngilizceye aktarmayı amaçladım.

Tercümemin son hâli hem doğruluk hem de biçim bakımından kardeşim ve Marcel Faust tarafından tekrar kontrol edildi, fakat her zamanki gibi bu tercümeden yalnızca benim sorumlu olduğum uyarısını da eklemem gerektiğine inanıyorum. Bu yüzden, onlar yalnızca Kraus'un yazılarının, şiirlerinin ve aforizmalarının İngilizcedeki ilk büyük derlemesini sunmanın değerli sorumluluğunu taşımamı mümkün kılmakla sorumludur. Onlara son derece minnettarım.

Diğer yabancı kaynaklardan yapılan tercümeler aksi belirtilmedikçe bana aittir.

Aynı zamanda tercümeyle yardım ettiği için annem Lily Szasz'a, taslağı okudukları ve faydalı önerileri için dostlarım ve meslektaşlarım Ronald Carino'ya, Kathleen McNamara ve Hans Steiner'a; bu eserin hazırlanmasında başvuru kaynakların birçoğunu yorulmadan korudukları için New York Devlet Üniversitesi Upstate Sağlık Merkezi Kütüphanesine ve; taslağı bir kitap hâline getirmedeki itinalı, hızlı ve anlayışlı çalışmalarından ötürü Louisiana Devlet Üniversitesinden editörüm Beverly Jarrett'e; ve her zamanki gibi faydalı ve hatasız çalışmalarından dolayı sekreterim Debbie Murphy'ye teşekkür etmek istiyorum.

1. KISIM

KARL KRAUS: RUH DOKTORLARININ KARŞISINDA BİR HİCİVCİ

Her Őey dűŐűnűldűğűnde retorik, soylu olsun ya da olmasın, dűnyada bűyűk bir gűĢ; ve bu yűzden herkesin sosyal hayatının merkezinde belagat propagandasının araĢlarını kimin kontrol edeceėi űzerine Őiddetli bir műcadele olduėunu gűrűyoruz.

-Richard M. Weaver

1. Bölüm

Kendisi ve Çalışmaları

I

Karl Kraus 1874'te o zamanlar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir parçası olan Jicin Bohemia'da doğdu. Kraus üç yaşındayken zengin bir kâğıt imalatçısı olan babası aileyi Viyana'ya taşıdı. Kraus Viyana'da liseye ve sonrasında hukuk okumak için üniversiteye girdi. Çoğunlukla edebiyat ve felsefe derslerine katıldı fakat kısa bir süre sonra üniversite çalışmalarını yarıda bıraktı. Onun ilgisini tiyatro, oyunculuk ve yazmak çekiyordu. On sekizindeyken Avusturyalı ve Alman gazete ve mecmualarda çıkmaya başladı. İlk zamanlar genellikle hicivli bir ton kullandı ve çoğunlukla kitap ve tiyatro üzerine yazdı. Çok geçmeden bütün odağı yaşadığı toplumun ahlaki ve sosyal başarısızlıklarını gün yüzüne çıkarmaya kayd. Bu amaçla 1899'da, yalnızca yirmi beş yaşındayken yeni bir dergi kurdu, *Die Fackel* [Meşale]. O andan itibaren Kraus

ömrünü, kendisini takdir edilen, korkulan ve ünlü biri yapan, büyük bir sanatsal ve entelektüel başarı olan *Fackel*'e adadı.¹

Kraus bir yazar olarak olağanüstü yeteneklere sahipti ve bunları hayatı boyunca gayretle geliştirdi. İngiltere'de yalnızca küçük bir kısmı olan çalışmaları -ki onlar da son zamanlarda ortaya çıktı- ona hemen eleştirel övgü getirdi. Liseden mezun olduğu 1893 yılında adı çoktan *Das Geistige Wien*'e [Entelektüel Viyana] -Viyana sanatçıların ve yazarların bir "Kim Kimdir"-i- "drama, eleştiri ve hiciv alanlarında faal"⁴ olarak listelenmişti. Edebiyatta böyle erken bir tanınma o zaman da şimdiki gibi nadirdi.

Kraus'un 1899'da aldığı bir karar aynı zamanda o zamanki kişiliğini yansıtır ve sonraki kariyerine ışık tutar. O sene *Neue Freie Presse*[†] Kraus'a düzenli bir yazar pozisyonu teklif etti. O ise kabul etmedi. Sonra: "Dünyada iki iyi şey vardır: *Neue Freie Presse*'nin bir parçası olmak ya da onu hakir görmek. Tercihimin ne olması gerektiğine dair bir saniye bile düşünmedim." diyecekti.⁵ Bir bakıma Kraus'un başka seçeneği yoktu: O kendini çoktan dili yüceltmeye, onun safliğini ve onurunu korumaya ve tanıtmaya adanmıştı. Bu yüzden ticaretin, mesleklerin ve özellikle devletin "resmî dili" ile basın onun hedefleriydi ve bunlar onun kendi araçları olamazdı. Sonuç ise Kraus'un kısa zamanda basın tarafın-

* 1973'te onun kurumsal psikiyatrinin "suistimallerine" saldırdığı iki kısa eleştirisini yayımladım.² Frederick Ungar 1974'te *The Last Days of Mankind*'in [İnsanlığın Son Günleri] kısaltılmış bir versiyonunu yayımladı.³ Ek olarak Kraus'un bazı aforizmaları Iggers ve Zohn tarafından tercüme edildi, fakat bu yazarlar asıl metne karşı edebî sadakati yakalamaya çalıştılar ve bunu Kraus'un uğruna yaşadığı bütün estetik ve dil değerlerini yok ederek başardılar.

† *Neue Freie Presse* [Yeni Özgür Basın] o zamanlar yalnızca Viyana'daki en saygın günlük gazete değil, aynı zamanda Avrupa'daki en önemli Almanca gazetelerden biriydi - 1938'de Avusturya'nın ilhakına kadar da öyle kaldı. Bu gazete Londra'daki *Times* ya da New York *Times* gibi değil, hakiki bir kültürel oluşumdu.

dan nefret edilir hâle gelmesiydi. Kraus'un favori hedeflerinden biri olan *Neue Freie Presse*'nin başını çektiği ve birçok Avusturya ve Alman gazetesinin katıldığı basın, Kraus'a onu göz ardı ederek, kitaplarını nadiren inceleyerek ve son olarak adından hiç bahsetmeyerek cevap verdi. Kraus buna *Totschweigetaktik* dedi - kelimenin tam anlamıyla sessiz kalarak ya da görmezden gelerek öldürme taktiği veya "sessiz muamele". Bu yöntem Kraus'un şerefine icat edilmedi tabii fakat daha önce önde gelen bir sanatçı ve halk figürü olan birine ona karşı uygulandığı kadar sürekli ve etkili uygulanmadı. O dönemin tanınmış Viyanalı şairlerinden biri olan Peter Altenberg (1859-1919) öldüğünde *Neue Freie Presse*'nin, Kraus'un mezar başında bir konuşma yaptığını belirtmek zorunda kalmamak için olaydan bahsetmemesi bu ölçünün vardığı uç noktalara bir örnektir.⁷

Kraus'un başlıca faaliyeti tartışmacı ve hicivli yazılar yazmak olsa da o aynı zamanda kendine has bir sanat tarzını icra eden bir oyuncu-eğitmendi. Sözde "ders akşamları"nda *Fac-kel*'in gelecek sayılarında yer alacak şeyleri okur; ya da bir piyanist eşliğinde Offenbach operetlerini; ya da tek başına Goethe'nin *Faust*'unu veya Shakespeare ve diğer büyük yazarların oyunlarını "oynardı". Bu gösteriler oldukça başarılıydı ve onu Avrupa'nın Almanca konuşulan tüm yerlerine götürdü.

Kraus'un hayatı işi olmuştu. Zohn'a göre onun özel hayatı "yapmaya çalıştığı işe hizmet etmek ve tamamen ona uygun yaşamak... Belirsiz ahlak keşmekeşinde doğruluğun parlayan ışığı, sahtelik denizinde gerçekliğin feneri olmaya çabalamak üzerineydi."⁸ Yalnızca çabalamadı, aynı zamanda -büyük şeylere mal olsa da- bu hedeflere ulaştı.

* Daha sonra da göstereceğim gibi şu anda bu *Totschweigetaktik* hayatının ve çalışmalarının üzerine büyük ve genişlemekte olan İkinci Dünya Savaşı sonrası edebiyatında Kraus'un psikiyatri ile psikanaliz hakkındaki görüşlerine uygulanıyor.⁶

Kendi hicvinde acımasız ve zehir zemberek olsa da özel hayatında bütün yanlarıyla merhametli, cana yakın ve geçinmesi kolay biriydi. Birçok arkadaşı ve sayısız sadık hayranı vardı. Hiç evlenmedi. 1913'ten ölümüne kadar, oldukça güzel ve zengin olan Barones Sidonie Nádherny von Borutin ile yakın ve sevgi dolu bir ilişkisi vardı. Onun şaşıaalı konagında birçok kez tatil yaptı, onunla seyahat etti ve ona bine yakın mektup, posta kartı ve telgraf yolladı.⁹

Böylece Kraus dilin değerini düşürerek ölümcül bir tehlike yarattığını düşündüğü insana onurlu ve ruhsal bir varlık olarak, neredeyse geri kalan her şeyi dışlayarak hayatını adadı. 1934'te, Hitler'in iktidara yükselişinden sonra, suçlayıcı bir dille şunu yazdı "Nasyonal Sosyalizm basını yok etmedi; aksine basın Nasyonal Sosyalizmi yarattı."¹⁰ Nazizm'in zaferi hem gerçek hem de mecazi anlamda Kraus'un sonuydu.

1930'ların başında Nasyonal Sosyalizmin gölgesi Almanya ve Avusturya üzerine düşerken Kraus en korkunç-özellikle dildeki yozlaşmanın ahlakı ve siyaseti nasıl yozlaştırdığı hakkındaki- tahminlerinin doğru çıkacağını hissetti. Çünkü Kraus, şu anki bilgilerimizle rahatlıkla söyleyebileceğimiz, "erken bir Nazi düşmanıydı". 1934'te Kraus'un Nasyonal Sosyalizm hakkında uzun zamandır beslenen önsezileri, neden söyleyecek bir şeyinin kalmadığını açıkladığı "Why the *Fackel* Does Not Appear" [*Fackel* Neden Yayımlanmıyor] başlıklı 300 sayfalık olağanüstü bir *Fackel* sayısı ile neticelendi. "Ruhun ve dilin suistimal edilmesi zaffer kazandı; geriye söylenebilecek ne kaldı ki?"¹¹ Aynı sayıda Kraus "kişi cesur olmalı ve kendini dil üzerine çalışarak meşgul etmelidir" dedi üzgünce ve bu Wilma Iggers'in "bu *Fackel* öncekiler gibi aynı eğilimlere sahip fakat onları korkutucu uçlara taşımış... Kraus'u her şeyin kaybedildiğini bile bile cemaatini dua etmeye çağıran bir papaz olarak düşünmekten kendimi alamıyorum"¹² demesine sebep oldu. Eğer

kötülüğün gerçekliğini ve dinin, inancın ve ruhsal tevekkülün güzelliğini inkâr etmeye devam edersek bu “korkutucu” olacak. Iggers’ın Kraus çalışmalarını mahveden inkârlar da bunlardır.

Kraus iyi bir mücadele verdi, fakat kaybetti ve bunun farkındaydı. 1933 baharında *Neue Freie Presse*’nin -onun favori nefret unsuru, ne de iyi seçmiş!- okuyucularına Almanya’da hiçbir Yahudi’nin zarar görmediğini temin etmesi¹³ gözünden kaçmadı. *Neue Freie Presse* ile mücadele etmek ve Hitler ile mücadele etmek başka şeylerdi. Bütün hayatı boyunca Kraus onurlu bir sanatçı, dili suistimal ederek insanı küçültecek olanlara karşı insan soyluluğunun koruyucusu olmak istedi. Fakat şimdi bu düelloda savaşmanın kuralları ve bununla birlikte kullanılan silahlar da değişmişti; tartışmadan siyasi zulme, kelimelerden mermilere ve daha da beterleri. Bana kalırsa bu Kraus’un *Fackel*’in 1934 sayısında yaptığı olağanüstü ve gerçekten unutulmaz açıklamayı izah ediyor: “Mir fällt zu Hitler nichts ein”-şöyle tercüme edilebilir “Konu Hitler olduğunda aklıma hiçbir şey gelmiyor,” ya da “Hitler hakkında söyleyecek hiçbir şey bulamıyorum.”¹⁴ Iggers burada onun hayranlarının bu sözleri “Kraus’un sonunda hayatının ilk tavizini vermeye tenezzül ettiğinin... Bu adımın onu hiç olmadığı kadar yalnız kıldığının.”¹⁵ kanıtı olarak gördüklerini savunuyor.

Iggers’in görüşleri yanıltıcıdır ve yalnızca onun konuya karşı temeldeki duyarsızlığını açığa çıkarır. Aslında, kendisinin de dediği gibi Kraus bir dil papazıydı. Her insanın olması gerektiği şeyin -*zoon phanata*, bir dil-hayvanının¹⁶ vücut bulmuş hâliydi. Uygulanan soykırım Kraus’un kelimelerini küçük düşürdüğünde, dolayısıyla onu sessizliğe ve yazmama-ya zorladığında o, yaşamayı bıraktı ve kısa süre sonra öldü.

1934 yazında Kraus, sağlığının akabinde yavaş yavaş kötüleşeceği ilk kalp krizini geçirdi. *Fackel*’in son sayısı Şu-

bat 1936'da yayımlandı. Aynı ay, karanlıkta bir bisikletli ona çarptı; bunun sonucu olarak küçük bir şok geçirdi ve şiddetli bir kalp krizi yaşadı. Kalbinin iflas etmesi sonucu 21 Haziran 1936'da vefat etti. Masasında *Die Dritte Walpurgisnacht*'ın [St. Walpurgis'te Üçüncü Gece] düzeltilmiş ilk dizgisi duruyordu. 1933'te yazılan bu başyapıtı belki masum insanlar zarar görebilir diye yayımlatmadı.

II

Kraus'un Yahudiliği ve sözde Yahudi sorunundaki konumu özel bir dikkat gerektiriyor. Kraus azat edilmiş bir Yahudi aileye doğdu. 1907'de Yahudilikten çıktı (o zaman Avusturya'da atılabilecek resmî bir adım); 1911'de Katolik oldu. 1923'te resmî olarak Katolik kilisesini de terk etti.

Kraus'un Avusturya'daki günlerinde, bizim Amerika'daki günlerimiz gibi, her Yahudi dinî-etnik kimliğinin üstesinden gelmek zorundaydı - kendiyle barışık bir Yahudi ya da başka bir şey olarak. Kraus kendini bir Yahudi olarak tanımlamaktansa bir Alman dili uzmanı olarak tanımlamaya çabaladı. Bence bu Kraus için Yahudi sorununa karşı başarılı bir çözümdü.

Şimdi Yahudiliğin modern entelektüel hayata olan etkisini düşünmenin zamanı değil - sayısız yazar bunu hünerle yaptı fakat muhtemelen kimse Hannah Arendt kadar iyi değildi¹⁷. Kraus'un hem kendi Yahudiliğine hem de başkalarının Yahudiliğine yaklaşımının hayattaki diğer önemli meselelere yaklaşımı kadar eşsiz olduğunu unutmamak yeterlidir. Kraus gibi insanlara zorluk teşkil eden "Yahudi sorunu" Kraus'un da katkısıyla Arendt tarafından aşağıdaki gibi tanımlandı:

Yahudilerin 19. yüzyıl Avrupa toplumundaki sosyal tarihinin kurulması için, her bir Yahudinin herhangi bir zamanda bir şekilde parya olarak kalıp toplumdan ta-

mamen dışlanmayı ya da sonradan görme olmayı, ya da “kökeninin sırrına ve aynı zamanda kendi insanının sırrına” ihanet ederek, cesaret kırıcı olan kökenini saklamama şartı ile topluma uymayı seçmesi kısmen belirleyici oldu. (Arendt dipnot olarak ekliyor: “Bu formül Karl Kraus tarafından 1912 civarında yazıldı.”) İkinci yol gerçekten de zordu, çünkü ortada böyle sırlar yoktu ve uydurulmaları gerekiyordu... Parya ve sonradan görme seçeneklerinin ikisi de olağanüstü bir yalnızlık getiriyordu, topluma uymak ise aralıksız bir pişmanlık... Yahudiler paryanın bir sonradan görme olmama pişmanlığını ve sonradan görmenin de kendi insanına ihanet edip kişisel imtiyazlar karşılığında eşit haklar almanın vicdan azabını aynı anda hissediyordu.

Kesin olan şuydu: eğer bir kimse sosyal varoluşun bütün belirsizliklerinden kaçınmak istiyorsa, bir Yahudi olmanın ya fazla imtiyazlı üst sınıfa ya da az imtiyazlı güruha ait olma gerçeğini kabullenmesi gerekiyordu. Batı ve Orta Avrupa’da bir kimse yalnızca entelektüel ve oldukça yapay bir yalnızlık yoluyla bir yere ait olabiliyordu.¹⁸

Yalnızca belirli seçeneklerin olduğu Yahudi sorunu ile karşı karşıya kaldıklarında çoğu Yahudi nasıl tepki verdi? Arendt’e göre tereddüt ettiler: “Ortalama Yahudilerin sosyal kararları sonsuz kararsızlıkları tarafından belirlenir.”¹⁹ Bu önemli çünkü Kraus’un bu konudaki kararlılığı onu sınıfının ve çağının sosyal normlarının dışına koydu.

Kraus sık sık Yahudi düşmanı olmakla suçlandı ve suçlanıyor. Theodor Lessing Kraus’un Yahudiliğe özgü kendinden nefret etmenin (*Jüdischer Selbsthass*)²⁰ en ünlü örneklerinden biri olduğunu ileri sürdü. Oysa Kraus’un Yahudi düşmanı olmadığı açıktır, ya da yalnızca Yahudi ırkçılığı yapmayıp Yahudilere ve Yahudi olmayanlara aynı şekilde saldırdığı ve doğumundan gelen dinî-radikal kimliği kabul etmediği için

Yahudi düşmanıdır. Ancak Yahudi-entelektüelliğinin kabul görme ölçütü “Bizden değilsen düşmansın” ilkesine dayandığından, Kraus’un davranışları bu esaslarda Yahudi düşmanı olarak tanımlanmasını meşrulaştırmaya yetti.

Doğrusu Kraus’un kendinden nefret eden Yahudi düşmanı bir Yahudi olduğu suçlamasına karşı deliller ezici üstünlükteydi. Bazıları onun kişisel ilişkilerinde; geri kalanı da ırka, dine ya da uyruğa bakmaksızın bireyin onurunu yücelten eserlerinin bütünlüğünde yatar.

Örneğin Kraus’un sık sık alıntılanan 1934’te belirttiği ironik, “Hitler hakkında söyleyecek hiçbir şey bulamıyorum” görüşü Iggers’in duyarsızca atfettiği düşünceye karşı olan düşüncenin ta kendisine işaret ediyordu. İhmal edilen uyarılar yayımlamaktan yorulmuş bilge adamın hicviydi bu. Aslında, 1923 kadar erken bir tarihte Kraus, Hitler ve Nazi tehdidinden *Fackel*’de iki kere bahsetmişti. 1924’te Hitler’den iki kere daha söz etti. *Fackel*’de toplamda Hitler’den on beş kere bahsedilmişti, hem de 1930’dan önce!

Kraus Yahudi düşmanlığı suçlamasını zaman zaman onunla yüzleşerek yalanlamaya çalıştı. Fakat bunun yararsız olduğunu biliyordu. Böyle bir denemeyi ellinci yaşını kutlarken gerçekleştirdi. Kraus, *Fackel*’in Haziran 1924 sayısında azat edilmiş Viyana Yahudilerinin ve Siyonistlerin ona karşı “nefret patlamaları”ndan bahseder. Onların tavrını gerçekten dindar olan Yahudilerinki ile karşılaştırır. Kraus örnek olarak gururla yeniden bastığı, Tel Aviv’den gizli bir hayranının ona yolladığı doğum günü kutlamasındaki duyguları gösterir: “Biz, bize bir harf bile öğretene saygı göstermeyi öğrendik. Öyleyse, sizi nasıl onurlandırabilirim ki? Size ne kadar çok şükran duymam gerekir?”²¹

Nisan 1933’te Kraus’tan, Shakespeare tercümelerinin kopyalarını ve onları kendi edebî yayın dizilerinde kullanabilme izni isteyen Westdeutsche Rundfunk (Batı-Alman-

ya Radyosu) çalışanları ile Kraus arasında geçen konuşma daha da çarpıcıdır. Radyo istasyonlarının devlet tarafından kontrol edilen sistemi olan Westdeutsche Rundfunk Hitler'in aynı yılın ocak ayı Reich Chancellor (İmparatorluk Şansölyesi) olmasıyla Nazi kontrolü altına girdi. Kraus'un bu talebe cevabı şuydu:

21 Nisan 1993
Westdeutsche Rundfunk L.T.D. Ş.T.İ.'ye
Köln

Sizi Alman hükümetinin kültürel eleştirilere ilişkin mevcut düzenlemeleriyle ters düşürecek bir pot kırmanızı önlemek istiyoruz. Bu yüzden Karl Kraus'un Shakespeare sonelerinin tercümelerinin İbraniceden yapıldığını hatırlatmak isteriz.

Saygılarımızla,
Fackel'in Yayınevi²²

Bu tabii ki bir aldatmacaydı. Kraus İbranice bilmiyordu. Bu, yalnızca onun "Bunun bir Yahudi'nin elinden çıktığını hatırlasanız iyi olur!" deyişiydi.

Günümüzden çok önce, Yahudi düşmanlığını zihinsel bir hastalık ilan etmenin "ilerici" kabul edildiği bir atmosferde bütün bunlar faydasızdı. Bu savı -1903'te *Neue Freie Presse*'nin saygın sayfalarında- ilerleten Cesare Lombroso' denen uzmandan başkası değildi. Kraus'un o zamanlar şöhretinin doruklarında olan Lombroso'ya cevabı, ona bir "şarlatan" demek ve "dahi ile suçlunun gerçek doğasını ortaya

* Cesare Lombroso (1836-1909) Yahudi kökenliydi. Pavia'da psikiyatri profesörü, Pesaro'da akıl hastanesi yöneticisi ve Turin'de önce adli tıp ve psikiyatri sonra da suç antropolojisi profesörü olarak görev yaptı. Kendisini ünlü ve popüler yapan "suçluların" "atalara çekmenin" belirli fiziksel izleri ile tespit edilebilecek yozlaşmış kimseler olduğu düşüncesine sahipti.

çıkardığından ve Yahudi düşmanlığının zihinsel bir hastalık olduğunu göstererek kendi bilimsel varlığını fethedilemez kıldığından”²³ onu küçük düşürmek oldu.

Bağımsızlığından ve tabuları yıkmaktan hiç taviz vermemesinden dolayı Kraus haksız yere Yahudi düşmanlığıyla suçlanmasının yanı sıra radikal bir solcu olmakla da suçlandı. Yapılan ikinci suçlamaya şöyle cevap verdi:

Çoğu insan benim Yahudi liberallerine, burjuvaziye ve *Neue Freie Presse*’ye olan saldırılarımı radikal sol [*liksradikal*] olarak yorumluyor. Maalesef bunu takdir etmiyorlar. Saldırılarım, görüşlerimin açıkladığı ya da sosyopolitik bir formüle indirgenebildiği kadar son derece radikal sağcıdır [*rechtsradikal*]. İnsanlar benim bir devrimci olduğumu düşünüyorlar. Fakat anlamaları gereken şey 1848 ile 1914 arasındaki zaman şöyle dursun, benim Fransız İhtilaline yetişemediğim. Görmek istediğim şey insanlığın insan haklarından [*Menschenrechte*] yoksun bırakılması; orta sınıfın imtiyazdan, Yahudilerin telefondan, gazetecilerin basın özgürlüğünden; ve psikanalizlerin genital bölgede dolaşma izninden.²⁴

Kraus’un en ateşli savaşlarını büyük çoğunluğuna Yahudilerin sahip olduğu ve Yahudilerin çalıştığı Viyanalı liberal gazetelere karşı verdiği tabii ki doğrudur. Onların peşi sıra da psikanalistler geliyordu. Kraus onların “hareketini” tamamen bir Yahudi vakası olarak tanımlıyordu. Ancak bu kurum ve gruplara ve onların sadık yardakçılarına olan eleştirisi içinden çıkılamaz bir şekilde uğraştıkları işle bağlantılıydı: dilin kullanımı -ya da Kraus’un gördüğü şekilde- suistimali. Kraus bir retorikçi olduğundan²⁵, diğer retorikçilerle -dostça ya da düşmanca- ilişkili olmaya mahkûmdu. Bana kalırsa Kraus üzerine yazan yazarların ve onun sözüm ona karışık

ve sorunlu Yahudilik bağıny yorumlayanların gözünden kaçan en aşikâr şey: aslında Kraus'un en yakın dostları kadar amansız düşmanlarının yalnızca Yahudi değil aynı zamanda retorikçi olmalarıydı. Örneğin Kraus'un en yakın arkadaşı Peter Altenberg bir şairdi ve Yahudiydi.

Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa Yahudilerinin etkilendiğı "Yahudi sorununun" ferasetli analizinden bahsettiğim Hannah Arendt, Kraus'un Yahudi düşmanı olduğı suçlamasını belirli bir biçimde yalanlıyor. Eleştirmen Walter Benjamin'in seçme eserlerindeki duyarlı girişte şunu gözlemliyor, "Kafka, Kraus ve Benjamin düzeyinde entelektüellik ve itibar sahibi insanlarla karşı karşıyayken (onların 'Yahudi sorunu'na yaklaşımları'nı) salt Yahudi düşmanlığı ortamına ve böylece kendinden nefret etmenin ifadesine karşı bir tepki olarak yanlış anlamak ve reddetmek kadar yanıltıcı bir şey olamaz... Onların eleştirilerini yaralayıcı yapan Yahudi düşmanlığı değil, entelektüellerin hiçbir suretle ilişkilendirilmediğı Yahudi orta sınıfına verdikleri tepkilerdi."²⁶ Bu yorumlar ile Yahudilerin ve hatta Yahudi olmayan entelektüellerin, Arendt'in burada ciddi bir şekilde tanımladığı, "Yahudi Yahudi Düşmanlığına" karşı yanlış bir duyarlılık sergilediğı günümüzün İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika'sı hâlâ örtüşüyor.

Kraus'un Yahudilere karşı tavrı hakkındaki yorumum -şöyle ki, onları sevmesi ya da onlardan nefret etmesi onların dinî tavırlarından çok dillerine dayanıyordu- Kraus'un Yahudi düşmanlığı suçlamasına karşı kendi yaptığı savunma tarafından da destekleniyor. "Bilmiyorum" diye yazdı Kraus 1922'de, "Book of Job'un [Eyüp'ün Kitabı] okumaya değer addedilmesi bir Yahudi niteliğı mi, ya da bir Schnitzler kitabını bir köşeye fırlatmak Yahudi düşmanlığı mı, Yahudi Else Lasker-Schüler ve Peter Altenberg'in yazılarının Tanrı'ya ve dile Alman edebiyatının son elli yılda ürettiğı her şeyden

daha çok yakın olmasını hissetmek Yahudilik mi yoksa Almanlık mı?”²⁷

Yine de, kendini kabul eden bir Yahudi olan Zohn, Kraus’un Yahudiliğine “karmakarışık” ve “tartışmalı ve kararsız bir konu”²⁸ diyor. Tartışmalı, evet; karmakarışık ve kararsız, hayır. Kraus bireyciydi. Vatanperver bir Yahudi değildi - vatanperver bir Avusturyalı, Viyanalı ya da başka bir şey de değildi. Kendilerini haysiyetsiz gören ve dili suistimal eden Yahudilere itiraz etti - ve psikiyatrinin dilini insanları özgürlüklerinden, psikanalizin dilini de insanları benliklerinden ve dürüstlüklerinden mahrum bırakmak için kullanan doktorlara. Kraus’un bütün bunlar karşısındaki duruşunun şaşılacak derecede istikrarlı olduğunu düşünüyorum: *Neue Freie Presse*’ye olan düşmanlığı Kraus’u ne kadar Yahudi düşmanı yapıyorsa psikanaliz düşmanlığı da onu o kadar tıp düşmanı yapıyor.

Esasında Kraus öyle radikal bir bireyciydi ki kolektiflerin onun için bir anlamı yoktu. Uluslar ya da gazeteler şeklinde olsun ya da olmasın kurumlar, gruplar ya da gruplar ve psikanalitik hareketler ya da Yahudiler onu ilgilendirmiyordu - hayatı yaşamaya değer kılan değerlere karşı bir çeşit doğuştan düşmanlık olan kolektifler hariç. Iggers, Kraus’un “yalnızca başkalarının özgürlüğüyle sınırlanan, her birey için olabildiğince çok özgürlük” istediğini belirterek onun düşüncesine sirayet eden tutkusunu da kabul etmiş olur. “Bireysel özgürlüğün kısıtlanması yalnızca doğal ve aşikâr bir şekilde kendi içinde zararlı değil, aynı zamanda kanuna karşı daha fazla saldırı olma ihtimalini gereksinim hâline getirerek daha fazla cezalandırma ve böylece daha fazla suça sebep oldu.”²⁹

Kraus’un bu derin bireyciliği -diğer tüm menfaatler ve değerler pahasına büyüyen bir bireycilik- Edward Timms’in ona uyguladığı nitelendirmede iyi işlenmiş: “Kraus uyruk bakımından Avusturyalı, ikamet ettiği yer bakımından Viyanalı, aile bakımından Yahudi, sosyal geçmiş ve eğitim

bakımından burjuva, ekonomik durum bakımından gelir sahibi, meslek bakımından bir gazeteci. Fakat bu roller eserlerinde diğer bütün bağılılıklarla birlikte açıkça reddediliyor. Kraus kendi pozisyonunu (gerçekte) kaçınılmaz bir şekilde ait olduğu toplumun büyük düşmanı olarak tanımlıyor.”³⁰

III

Kraus’un bütün edebî üretimi olağanüstüydü, kâğıdın üzerine koyduğu her kelimenin, kelime grubunun ve noktalamanın en ince detayına harcadığı titiz dikkate rağmen. Almanca toplu eserleri tam on dört cilt eder.³¹ Mecmualarının toplu hâli ise otuz yedi cilttir.³² (Ancak bu iki toplu eser arasında çakışmalar vardır, çünkü ilk olarak *Fackel*’de yayımlanan içeriklerin bir kısmı daha sonra kitaplaştırılmıştır.) Son olarak, iki cilt de Sidonie Nádherny’ye yazdığı mektuplar vardır.³³ Kraus’un kitap şeklindeki önde gelen yayımlarının ilgi alanının kapsamı hakkında bir fikir verecektir:

Eine Krone für Zion [Zion için bir Hükümdar], 1898; *Die Demolirte Literatur* [Yıkık Edebiyat], 1899; *Sittlichkeit und Kriminalität* [Ahlak ve Suç], 1908; *Sprüche und Widersprüche* [Deyişler ve Karşı Deyişlere], 1909; *Die Chinesische Mauer* [Çin Setti], 1910; *Pro Domo et Mundo* [Kendim ve Dünya İçin], 1912; *Worte in Versen* [Manzum], 1916-1930; *Die Letzten Tage der Menschheit* [İnsanlığın Son Günleri], 1919; *Untergang der Welt durch die Schwarze Magie* [Kara Büyüyle Dünyayı Yok Etmek], 1925; *Traumstück* [Düş Oyunu], 1924; *Epigramme* [Vecizeler], 1927; *Literatur und Lüge* [Edebiyat ve Yalanlar], 1929; *Die Dritte Walpurgisnacht* [St. Walpurgis’te Üçüncü Gece], 1933’te yazıldı, 1952’de yayımlandı. Bu kitaplar düzyazı ve şiir, oyunlar ve aforizmalar içeriyor.

Die Fackel mecmuası Kraus’un hayatının işiydi. Aslında bundan daha da fazlasıydı: Kraus’un ta kendisiydi - kendisinin, bir insanın kelimelere ve dile dönüşmesiydi. Sonuç,

edebiyat tarihinde eşsiz bir yapıt. *Fackel*'in dış görünüşü, tarzı ve içeriği onun kişiliğini yansıtırken, içerisindeki en unutulmaz şeyler onun yazılarıydı. Yakın zamanlarda bir eleştirmen onları "ahlaki ve sanatsal dürtülerin birleşimi olan söz dehası ve biçem yoğunluğu bakımından fevkalade. Çağdaş suistimallere yapılan saldırıların sınırları öyle iyi belirlenmiş ki bireysel hedef insan ahmaklığının örneği oluyor. Böylece zamanının tartışması zamansız bir hiciv ile birleşmiş."³⁴ diye nitelendirdi.

Kraus *Fackel*'in ilk sayısında: "*Fackel*, Charles V'in imparatorluğunun tersine güneşin hiç doğmadığı bir ülke için ışık kaynağı olsun."³⁵ diye yazdı. Kraus'un olağanüstü tartışmacı yetenekleri *Fackel*'e büyük başarı kazandırdı ve görece sınırlı dağıtım ve okur oranına rağmen onu tesirli kıldı. 1911'e kadar *Fackel*'in editörlüğünü Kraus yaptı ve içerisindeki diğer yazarların çoğunu yazarken aynı zamanda arkadaşlarının, meslektaşlarının, halk figürlerinin ve devlet adamlarının da yazılarını yayımladı - bunların arasında Heinrich Mann, Oscar Wilde, Thomas Masaryk, Peter Altenberg, Adolf Loos, Franz Werfel ve diğerleri vardı. 1911'den ölümüne, 1936'ya kadar *Fackel*'e giren her şeyi Kraus yazdı. Kısacası yaklaşık 1900'den itibaren -Freud'un kendisini ünlü yapacak *The Interpretation of Dreams*'ini çıkarttığı sene- Kraus Viyana'da ve Almanca konuşulan dünyanın çoğu kısmında önde gelen hicivci ve sosyal eleştirmen olarak kabul ediliyordu.

Kraus'un bariz hedefi yalnızca kendisini tatmin etmek olsa da, düzensiz yayımlanmasına rağmen *Fackel* ünlü bir Viyanalı kurum hâline geldi: saldırıldı, taklit edildi, hakkında konuşuldu ve en önemlisi *Fackel* hayranı hevesli nesiller tarafından okundu. O zamanın Viyana'sında bile efsane olan yüksek mizah anlayışı *Fackel*'deki içeriği yeniden basmanın ona yarattığı sorun üzerine olan yorumunda da görünüyor. Yanlış olarak alıntılanmaktan rahatsız bir şekilde, yeniden

basma iznini ortadan kaldırdığı bir ilkeyi duyurdu: “Bundan sonra yalnızca korsan yayıncılığa izin verilmektedir.”³⁶

Kraus hakkında abartılması imkânsız olan şey -kendisini değerlendirirken ve eserlerini bilen herkesi hakkında yargıda bulunurken çok önemli olan- onun zihnini dil ile meşgul etmesidir. Ona “*ein Sprachbesessener*” diyorlardı, dile takıntılı ya da dil tarafından ele geçirilmiş kişi.³⁷ En büyük kaygısı dilin suistimal edilmesi ve bu suistimalin getirdiği ahlaki sonuçlardı. Bir insanın dilindeki noksanlıkların karakterindeki noksanlıkları yansıttığını gösterdi ve ahlak ve davranışlarımızı iyileştirmek için önce gramerimizi ve dilimizi iyileştirmemiz gerektiğini savundu. Kraus, diyor Heller, “hırpalanan kelimeler ve hırpalanan insan ruhları ve vücutları arasındaki bağlantıyı gördü ve kelimeleri kendi rızalarıyla ‘cahil dünyaya bütün bunların nasıl meydana geldiğini anlatabildikleri’ bütün, sağlıklı ve dinç duruma getirerek hayatların intikamını aldı. Onun üzerinden ağzını açan ve dili yalanlarla kullananlara karşı konuşan dilin ta kendisidir: ‘Sizlerse yalan düzüyorsunuz, hepiniz beş para etmez doktorlarsınız.’”³⁸

Dile olan bu “takıntının” esasında Kraus için ahlaki ve hatta dinî bir mesele olduğu Kraus hayattayken açıkça biliniyordu. Walter Benjamin bunun hakkında “bir kimse onun için gösteren ve gösterilenin (*Sprache und Sache*) adalet alanına (*Sphäre des Rechts*) ait olduğunu kabul etmedikçe, bu adam [Kraus] hakkında hiçbir şey öğrenemez.”³⁹ diyor. Tabii ki Kraus da kendisinin dile karşı yaklaşımının “dinî” doğasının farkındaydı: 1909’da dilin doğru kullanımına “dinî bir mesele” (“*religiöse Angelegenheit*”) ⁴⁰ dedi; on sene sonra, “söz dizimi, bir virgülün yerinde kullanılması... kutsal bir şeydir”⁴¹ dedi, hayatının sonunda ise “*Sprachtheologische*” -tam olarak “teolojik-dilinden”- yazılı ve sözlü kelimelere yaklaşımı olarak bahsetti.⁴²

Dolayısıyla Kraus bizim için hazırlanan cehennem ütopyalarının alarm zilini çalan çağımızın ünlü yazarlarının -bilhassa Yevgeny Zamyatin, Aldous Huxley ve George Orwell'ın- iç yüzünü kavradı. Yani dilin ve özgürlüğün kontrolü arasındaki, insan kelimesinin ve insan ruhunun yıkımı arasındaki, anlam ve politika arasındaki ilişkinin iç yüzünü. Fakat mevcut kaygılarımızla daha ilgili olan şey Kraus'un politik değil, psikiyatrik ve psikanalitik demagoglara ve kelimelerimizi ve dünyamızı yok edenlere karşı hassaslığı ve uyarısı.

Bu Kraus'un genel kültürel birikimine ve bilhassa dili düzgün kullanmak için duyduğu fanatikçe sevgisine aykırıdır, onun psikiyatri ve psikanalize saldırısını bu açıdan görmek gerekir.

2. Bölüm

Kraus ile Freud: Maske Düşürenlerin Maskesini Düşürme

I

Sigmund Freud da Karl Kraus gibi Avusturya-Macaristan'ın kuzeydoğu şehirlerinden birinde doğdu. Kraus'un babası gibi Freud'un ki de oğlu daha küçük bir çocukken ailesini Viyana'ya taşıdı. Yaş farklarının dışında, Freud on sekiz yıl yaşlıdır, bu iki adamın çok ortak yönü var: Avusturya-Macaristan'ın aynı kısmında doğdular, aynı dine ve kültürel geçmişe aitler, aynı temel eğitimi aldılar ve aynı şehirde aynı zamanda yaşadılar.¹ Dahası, iki adamın da hayatlarını adadığı işin merkezinde aynı şey vardı - dil: Kraus'un bir sanatçı, yazar, tartışmacı, şair ve hicivci olarak bariz; bir ruh bilimci, psikolog, rüya tabircisi, psikanaliz ve gizli-dinî bir "hareketin" lideri olarak Freud'un ise üstü kapalı bir şekilde. Temelde ikisi de klasik deyişle retorikçidir - yani dili di-

ğer insanları etkilemek ve harekete geçirmek için kullanan insan. Kraus ile Freud bütün bu açılardan birbirine benziyordu. Ayrıştıkları yer ise diğer insanları harekete geçirmek istedikleri yöndü: Kraus insanları dili sevmek ve dile saygı duymak vasıtasıyla onurlu ve bağımsız olmaya doğru yönlendirdi; Freud ise kendi efsanelerinin sevilmesi ve onlara saygı duyulması vasıtasıyla insanları müritliğe ve itaat etmeye zorladı. Bu iki devin çarpışması psikiyatri ile psikanalizin son yarım yüzyılının karmakarışık ve patırtılı tarihinde olacakların çoğunun habercisiydi.

Herkesin bildiği kadarıyla Freud ve Kraus hiç tanışmadı. Kraus çok daha genç olmasına rağmen yüzyılın ilk on ya da yirmi yılında Viyana'da Freud'dan daha "popülerdi". Dahası, Freud'un Kraus'a görüşme taleplerini bildirdiğini, bunların açıkça karşılıksız kaldığını görüyoruz.

Birbirlerinin işlerini yakından takip ettikleri ise ortada. Bildiğimiz kadarıyla ilk olarak 1904 yılında temas kurdular. Freud Kraus'a şöyle yazdı: "Sizi nadiren takip eden bir okur Hervay üzerine makalenizde görülen kavrama yetinize, cesaretinize ve önemsiz olanın içine gizlenmiş olan önemli noktayı bulma yeteneğinize iltifatta bulunmak istiyor."

1900'lerin başında iki adamın birbirlerine ve birbirlerinin işlerine saygı duyduklarına dair kanıtlar mevcut. Örneğin Kasım 1905'te Kraus teklif edilen bir eşcinsellik karşıtı düzenlemeyi protesto etmek için Freud'un otoritesini ve eserlerini kullandı;³ Ocak 1906'da ise Freud Otto Weininger'e yapılan haksız bir saldırıyı protesto etmeye destek vermesi için Kraus'a yazdı.⁴ Bu mektubun bazı kısımları ve Freud'dan Kraus'a yollanan birkaç mektup bu iki adamın arasında gelişen ilişkiyi doğru şekilde anlamak için çok önemlidir.

"Adımı sık sık *Fackel*'de görüyorum" diye başlıyor mektubuna Freud, "sanırım bunun sebebi amaçlarınız ve fikirlerinizin benimkilerle kısmen kesişmesinden. Bu gayrişahsi

ilişkiye dayanarak, size sormadan harekete geçtim...”⁵ Akabinde Freud’un Weininger’e yapılan saldırı üzerine bizim ilgi alanımızda olmayan yorumları geliyor, sonrasında ise bizi ilgilendiren ayırım yorumları: “Umuyorum ki beyefendi, bu mektubu yalnızca saygımın bir nişanesi ve kültürel bir meseleye olan ilginizin bir varsayımı olarak kabul edersiniz.”⁶

1906 yılında Freud’un Kraus’a yolladığı en az beş mektubu daha vardı. Cevaplar ise, eğer varsa, günümüze ulaşmadı.

1. 25 Eylül 1906’da Freud antetli kâğıdıyla Kraus’a yazdı:
Hochgeehrter Herr, (Yüksek Saygılarımla Bayım)

Zavallı Fliess vakası benim için en azından bir iyi sonuç doğurmalıydı, sizinle yüz yüze tanışma imkânım olacaktı. Nerede ve ne zaman sizinle tanışıp konuşma imkânımızın olabileceğini bana söylemeye lütfeder misiniz? Belki bunu telefondan ayarlayabiliriz. (T.14362)

Bu beklentinin memnuniyeti ile, ben,
Ihr ergebenster (Emrinize amadeyim)

Dr. Freud⁷

2. 2 Ekimde hiç gerçekleşmediği anlaşılan “bir münazara anlaşması” üzerine yazdı.

3. 7 Ekimde Kraus’a *Fackel*’in son sayısını yolladığı için teşekkür ettiği iki tam sayfa yolladı: “Haklısın. Hauer’in yazdığı yine harika, birkaç zorlama mukayese dışında onun haklı olduğunu düşünüyorum. *Wiener Klinische Rundschau*’nun 38. sayısında [Magnus] Hirschfel’in ‘The Stolen Bisexuality’ [Çalınmış Biseksüellik] üzerine makalesi ilgini çekebilir. Orada ‘Flies vakasının gerçeklere dayanan yönleri tam ve nihai bir tavırla inceleniyor’”⁹

4. 31 Ekimde Kraus’a başka bir teşekkür notu yazdı ve bizim hâlâ çözemediğimiz, “yalnızca reddedilmeyi hak eden”¹⁰ bir meseleyi ekledi.

5. 18 Kasım 1906'da Freud antetli kâğıdına şöyle yazdı:
Sehr geehrter Herr, (Pek saygın Bayım)

Yeniden basım için içten teşekkürlerimi sunuyorum. Tabii ki *Fackel*'deki "Riehl" dosyasını okudum. Bazı bölümlerin güzelliğini anlatmaya kelimeler yetmez. İnsanlar bir kez daha sizi üslubunuzdan dolayı övecek ve zekânızdan dolayı size hayran kalacaklar; fakat onlar sizin yapmalarını istediğiniz şeyi yapmayacak, kendilerinden utanmayacaklar. Bunun için çok kalabalıklar ve kendi yalnızlıklarında çok güvendeler. Dolayısıyla azınlıkta olan bizler birbirimizden ayrılmamalıyız.

Ihr in Hochachtung ergebener (Saygıyla emrinize amadeyim)

Dr. Freud¹¹

Bütün bunlar dünya çapında üne kavuşmak üzere olan elli yaşındaki Freud'un, Viyana entelektüel semalarında parlak bir yıldız olan otuz iki yaşındaki Kraus'un gözüne girmeye çalıştığını gösteriyor.

Böylece Kraus Freud'un hayranlığının ve saygısının tadını çıkardı. Fakat bunları reddetti. Psikanalize sırtını döndü ve onu o günün Viyana'sındaki birçok şeyi hicvettiği zeki vahşilikle hicvetti. Sonuçta Kraus 1927'de 1906'dan daha fazla hayranlığı ve itibarı hak etmesine rağmen, Freud onu vahşice kınar hâle gelmişti. 2 Aralık 1927'de Arnold Zweig'a yazdığı bir mektupta Freud, Zweig'a son kitabı *The Case of Sergeant Grischá*'yı [Çavuş Grischá Vakası] yolladığı için teşekkür etti: "Bana ithaf ettiğin mesaj ile çok gurur duydum" diye yazdı, "fakat benim itibar sıralamamın en altında bulunan Karl Kraus'a bir ithafta bulunman beni rahatsız etti."¹² O günlerde Viyana'da yaşayan sayısız çok değerli insanı göz önünde bulundurursak -yozlaşmış geleneksel psikiyatlardan Avusturyalı zalim Yahudi düşmanlarına kadar- Freud'un

Kraus'a itibar etmemesindeki orantısızlık Kraus'un maske düşürenin maskesini düşürmedeki başarısını ortaya çıkarıyor.

II

Kraus'un bütün hayatının ve çalışmalarının ayırt edici özelliği onun dürüstlüğe olan tutkusuydu. Kişisel dürüstlük -sözünün eri olmak- Kraus için en değerli faziletti. Dolayısıyla dilin saflığı ile konuşanın ruhunun saflığı karşılıklı olarak birbirinin ölçütüydü. Bu yüzden saf olmayan dile saldırırken konuşana ya da yazara saldırmaktan çekinmezdi. Yani Orwell'dan yarım yüzyıl önce Kraus kendi zamanının 'yenikonuşurlarına' karşı mücadele verdi. Yenikonuşurlar listesinin tepesinde Freud ve psikanalistler vardı. Kraus'un dile olan saygı ile insanlara olan saygı arasındaki ilişki üzerine temel görüşlerini kavrayamadan psikanalizi ya da Kraus'un psikanaliz eleştirisini anlayamayız.

Kraus bütün jargon ve indirgemecilik türlerine, dildeki bütün modern -bilimsel, teknik, gazeteciliğe dair, bürokratik ve psikanalitik- sapmalara itiraz etti. Yapmaya çalıştığı şeyi açıklamak için şu mukayeseyi kullandı: "Benim... tek yaptığım bir vazo ile bir lazımlık arasında bir fark olduğu ve hareket alanı olan kültürü her şeyden önce bu farkın sağladığını göstermek. Diğerleri, bu ayrımı yapamayanlar, vazoyu lazımlık olarak kullananlar ve lazımlığı vazo olarak kullananlar diye ayrılmışlardır."¹³

Aklımıza hemen Kraus'un karşısında durduğu iki tutuma da uygun düşen psikanalitik önyargının görüntüsü geliyor. Genellikle psikanalist sevmediği vazoların aslında lazımlık

* Yenikonuş: George Orwell tarafından 1984 romanında kullanılan hayali bir dil. Totaliter devlet tarafından yaratılmış, düşünce özgürlüğüne karşı kullanılan kontrol altındaki bir dildir. Özgürlük, kendini ifade etme, bireysellik ve barış gibi rejime tehdit oluşturacak kavramları sınırlandırmak için kullanılmaktadır. (ç.n.)

olduğunu ve sevdiği lazımlıkların da aslında vazo olduğunda ısrarcıdır; nefreti sevgisine fazlasıyla baskın geldiğinden, birçok vazoyu lazımlığa çevirmeye meyillidir. Freud'un ellerinde Oedipus efsanevi kraldan psikanalitik bir karmaşaya, Leonardo ise nazik dâhiden eşcinsel bir sapığa dönüşmüştür.

Mesele şu ki Kraus bütün bunları gördü, açıkça gördü ve onları tatlı dilli bir yabanılıkla ifşa etti. Viyana'da büyük bir kitlesi vardı. Birçok insan onun söylediği ya da yazdığı her kelimeyi can kulağıyla dinler, pür dikkat okurdu. Fakat akıntı ters yönde akıyordu ve onun söylediklerini sevenler de olsa onunla birlikte suya atlayıp akıntıya karşı yüzmek isteyenler -Kraus'un kitlesinden talep ettiği şey tam da buydu- az, çok çok azdı. Sonuç olarak Kraus'a hayranlık duyan aynı insanlar, özellikle Viyana'dakiler, Freud'u takip etti. Her şey bir yana, Freud dehşet verici hastalıklarla savaştıracak yeni tedavilere sahip parlak bir doktor ve gözü pek bir deneyci değil miydi? O öyle olduğunu söyledi. Düşmanları bile ona bir doktor ve terapistmiş gibi davrandı, yanlış bir fikirde ısrarcı ve yanılmış da olsa. Açık bir şekilde diğerlerinin görmek istemediği şeyi Kraus gördü -Freud gerçek bir doktor değildi ve psikanalitik yöntemi de gerçek bir tedavi değildi. "Psikanaliz," Kraus ısrarcıydı, "ilacı olduğunu iddia ettiği şeyin hastalığıdır."¹⁴ Freud'un ünlü kişiliklerin -çağdaş Amerikalı psikotarihçilerin psikosemantik Stalinizmleriyle karşılaştırıldığında hafif kalır- analizindeki müstehcenlik ile karşı karşıya kaldığında, "dehayı patolojik olarak değerlendiren sinir doktorlarının kafataslarının, dâhilerin toplu eserlerinde parçalanmasını"¹⁵ önerdi.

Açıkça görülüyor ki Kraus psikanalizin temelde retorik olduğunu çok erken idrak etti ve işin iç yüzünü anladıktan sonra aklından hiç çıkarmadı. Yukarıdaki aforizmaları bu düşünceyi kusursuz bir şekilde temellendirdi ve aktardı. İronik olarak Freud bunu anladı ve bazen kabul bile etti; örneğin 1909'da Worcester'daki Clark Üniversitesinde bir

kutlamaya giderken Sandor Ferenczi ve Jung'a "Onlara vebayı götürüyoruz."¹⁶ dedi. Ancak bir kural olarak Freud bu gerçeği örtbas etti ve izlerini psikanalizin sahte tıbbi jargonuyla ortadan kaldırdı.

Freud'un psikanalizin bir veba olması üzerine ifadesi ve amatör analizi¹⁷ üzerine olan ciddi yazıları bize bu meslek hakkında yüzlerce psikanalitik bilginin binlerce ciltte anlatıldığından daha çok şeyi birkaç kelime ya da sayfa ile söylüyor. Kraus'un birkaç satıra sığdırılmış psikanaliz aforizmaları ise bu ikinci mesleğin geniş külliyatından daha çok şey sunuyor.

Kısacası dili yozlaştırdıklarından ve böylece ahlakı ve toplumsal dokuyu yok ettiklerinden -aslında insanlığın ta kendisi!- Kraus'un nefretine maruz kalanlar arasına gazeteciler ve yazarlardan sonra psikiyatrları ve psikanalistleri eklemek kaçınılmazdır. Kraus'un tek seçeneği hem psikiyatrik kurumsallaştırmayı hem de psikanalitik lakap takmayı hakir görmek olmasına rağmen, onun psikanalizle olan ilişkisi kendini bu konuya adayanlar tarafından sistematik olarak yanlış anlaşıldı ve yanlış yorumlandı. Kraus'un harap edici zekâdaki Freudyenizm hicviyle karşı karşıya kalan modern zamanın "ilerici" sosyal gözlemcileri Freud'u bir psikolog ve "terapist" olarak dâhi saydıkları şeyde Kraus'un bir hicivci ve sosyal eleştirmen olarak mükemmelliğine olan hayranlıklarıyla ne yapacaklarını bilemediler. Sonuç olarak Kraus'un psikanalize olan düşmanlığını ona bir psikanalistin saldırmasına atfederek yanlış yorumladılar.

Kraus'un psikanalize olan öfkesinin bu görünürde makul açıklamasında yanlış olan neydi? Neredeyse her şey. İlk olarak, bu yorumla Kraus'un saldırısı yalnızca psikanalize karşıymış gibi görünüyor; aslında Kraus, Julius Wagner-Jauregg ve psikiyatrik sadakat ile Freud ve psikanalize aynı şekilde saldırdı.¹⁸ Dahası Kraus'un psikanalize olan saldırısını Fritz Wittels'in yaptığı saldırıya bir tepki olarak gösteriyor; aslın-

da tam tersiydi, ilk darbeleri Kraus vurmuştu. En önemlisi de bu yorum psikanalizin Kraus tarafından ortaya çıkarılan temel ahlaki, siyasi ve dile ait kusurlarını göz ardı ediyor ve psikanalizi Freud'un tam da bu amaç için dirilttiği insancıl iyileştiriciliğin arkasına saklamaya devam ediyor.

Kraus'un psikanalize karşı tavrının taraflı ve temel olarak yanlış değerlendirilmesinin temelini ve şiddetini psikanaliz tarihinin en büyük sahtekârı olan Ernest Jones'a borçlu olabiliriz. İşte Jones'un gözünden vaka: "12 Ocak 1910'da Viyana Topluluğu ünlü yazar ve şair Karl Kraus'un karakterini incelemeden önce Fritz Wittels bir yazı okudu. Freud bunu zekice ve adil buldu, fakat hayattaki insanlar üzerine yapılan çalışmalar acımasızlığa dönüşmesin diye özel takdirini kullandı. Kraus bir şekilde Wittels'in yazısından haberdar oldu ve editörlüğünü yaptığı hararetli mecmuası *Die Fackel*'de birçok şiddetli saldırıda bulunarak cevap verdi. Ancak Freud bunları cevap vermeye değer bulacak kadar ciddiye almadı."¹⁹

Aslında Kraus'un psikanaliz eleştirisini 1908 yılında yapmıştı bile²⁰ - Wittels'in ona düzenlediği psiko-suikastten iki sene önce. Jones'un haberdar olduğu bu gerçeğe rağmen Kraus'un psikanalize karşı düşmanlığını Wittels'in onu "analiz" etmesine bağlaması kayda değerdir ve psikanalitik tarihin temel ahlakını açığa çıkartır. Almanca konuşan psikanalistlerin farkında olduğu, Kraus'un psikanaliz ile olan ilişkisine dair bütün gerçeklere rağmen, bu yalancı Freudyen yanlısı efsaneye bildiğim kadarıyla hiç kimse itiraz etmedi.

Fakat Kraus'un psikanalize karşı düşmanlığını Wittels'in onu "analiz" etmesine bağlayan, Kraus'un Komünizme olan düşmanlığını babasından kalan mirasa, Nazizm'e olan düşmanlığını da Yahudi kökenine bağlayabilir. Böyle yorumlamalar gösteriyor ki insanın kişiliğinden soyutlanmış -temelde ayrı ya da ayrılabilir- belirli bir gerçek olmasaydı, o kendi tercihiyle duruma göre psikanalize, Komünizme ya da Nazizm'e meyle-

debilirdi. Gerçekten de Kraus'un psikanaliz ile olan ilişkisinin kronolojisi taban tabana zıt yorumlamayı mümkün kılıyor - yani, Kraus hicvinin hedefleri olarak yalnızca Freud ve psikanalizi seçseydi Wittels "The 'Fackel'-Neurosis." (Fackel Nev-rozu) üzerine olan makalesini hiçbir zaman yazmayabilirdi.

Jones'un, Freud'un hayattaki insanlar üzerine yapılan çalışmalar acımasızlığa dönüşmesin diye özel takdirini kullandığını belirtmesine gelince, -toplantının günümüzde değerlendirildiği mevcut kayıtlarına bakılırsa- bu yalnızca Freud'un hagiofraçısının kahramanını aklamak için uydurduğu bir yalan. Burada da gerçekler aksi yöne işaret ediyor: yalnızca Oedipus değil aynı zamanda Leonardo da Vinci²¹ analizi ile Freud psikanalitik kişilik suikastının teorisinin ve uygulamasının yolunu kendi açtı. Wittels yalnızca ustasına ne kadar da iyi bir öğrenci olduğunu gösteriyordu. Aynı şekilde Freud'un Kraus'un eleştirisini cevap vermeye değer bulmayıp reddetmesi onun psikanalizi rakiplerini onurlu bir diyaloga çağırmak için değil, alaşağı etmek için kullandığını doğrular ve pekiştirir.

İngilizcede Kraus üzerine olan birkaç büyük eserden birinin yazarı Frank Field, Jones'un bu vakadaki payını oldukça sakın karşılıyor. "Kraus'un psikanalize olan nefreti" diyor Field, "biraz da yazar Fritz Wittels'in onun kişiliğini acımasızca tahlil etmesinden kaynaklanıyor."²² Fakat Fritz Wittels'in yazdığı şeyin "Kraus'un kişiliğinin tahlili" ile hiçbir alakası yoktu. Bunun yerine kurbanın kişiliği hakkında özel bir bilgi gerektirmeyen psikanalitik karalama ve hakaret uygulamasıydı - ki bu da herkesin lehine ya da aleyhine uygulanabilirdi.

III

Kraus'un sırtını psikanalize dönüşünün Wittels'in ona yaptığı saldırı üzerine olduğunu öne süren standart Freud-yen yanlısı iddia, Kraus'un psikanaliz üzerine olan yorumları kronolojik olarak okunduğunda tamamen yalanlanıyor.

Kraus eleştirmenlik ve yazarlık hayatının en başından beri psikiyatri ile psikanalize ilgi gösterdi. Önce, bariz gaddarlıklarının çabucak farkına vararak psikiyatriye düşman oldu. Bugün Birleşik Devletlerde akıl hastasının hastaneye yatırılması dediğimiz şey buna misal teşkil eder. Sonrasında içerdiği hemen göze çarpmayan fakat daha kötü tehditleri fark edince psikanalize düşman oldu. Bunun ispatı ise psikanalitik patografi adı altında dâhilere yapılan kişilik suikastlarıdır.

Kraus yazılarında psikanalize odaklanmaya başladığında yirmi yaşındaydı. Kraus'un öğrencilik günlerinden arkadaşı Karl Rosner tarafından 21 Temmuz 1896'da *Neue Freie Presse*'nin yanında verilen "Shakespeare's Hamlet in the Light of Psychopathology" [Psikopatoloji Işığında Shakespeare'in Hamlet'i] adlı kitapçıkta genç Karl Kraus'u o zamanlar ünlenmeye başlayan sanat eleştirisine modern psikopatolojik-psikanalitik yaklaşımın eleştiri yapmayan bir yorumcusu olarak görüyoruz.²³ Kraus, Rosner'in Hamlet nitelendirmesini belirgin bir onayla "monologları sinir zayıflığının belirtilerini taşıyan bir hasta" olarak tekrarlıyor. Bu da "Rosner'in teşhisi koymasına" olanak sağlıyor. Burada Kraus kendisi psikopatolojiyi bir "bilim" olarak kabul ediyor ve "şairin içgüdüsünün çok daha sonra gelen kesin bilimsel araştırmanın sonuçlarını sezdiğini"²⁴ söylüyor (Kraus bu cümlelerin ikinci kısmındaki fikri çok seviyordu ve hayatı boyunca çeşitli şekillerde bu fikri tekrarlardı. Cümlelerin ilk kısmındaki fikre olan yargısı ise 180 derece değişikliğe uğradı).

Dokuz yıl sonra, geleneksel ve adli psikiyatriye karşı iki güçlü saldırısı kayıtlara geçmiş olsa da Kraus hâlâ psikanalize meyilli olmayı tercih ediyordu. *Fackel*'in 21 Aralık 1905'teki sayısında Kraus, Otto Soyka* tarafından yazılmış

* Otto Soyka (1882-1955), Viyanalı yazar. *Fackel*'in ilk yazarları arasındaydı.

Auguste Forel'in *The Sexual Question* [Cinsel Soru] eserini eleştiren ve Sigmund Freud'un *Three Essays on the Theory of Sexuality* [Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Makale] eserini öven bir inceleme-makale yayımladı. "Açıkça" diyor Soyka, "Forel seks alanındaki bilim seviyesinin oldukça altındayken Freud ise bu seviyenin üzerinde duruyor."²⁵

Buna rağmen, bu süreçte Kraus'un psikiyatri eleştirisi devam etti.[†] *Fackel*'in 8 Kasım 1905 sayısında Kraus "insan, eşcinsellerin ne hapishaneye (*Zuchthaus*) ne de akıl hastanesine (*Narrenturm*) ait olduğu konusunda Profesör Freud'a hak vermeli"²⁶ diyerek "cinsel adaletin deliliği" ve "psikiyatrinin ahlaksızlığına" veryansın etti.

Kraus Freud ve psikanalize karşı tonunda 1907 ve 1908 yıllarında kararlı bir değişime gitti - bu da Wittels'in saldırısından en az iki sene öncesine rastlar. *Fackel*'in 2 Aralık 1907 sayısında Kraus'un psikanalize ilişkin iki yazısı vardı. İlkinde Freud'u meslektaşlarına göre çok üstün olduğu için övüyordu. Freud, diyordu Kraus, "diğer kara kıtanın" kâşifi Stanley gibiyken, meslektaşları "Avrupa'ya karanlığı getiren" bulandırıcılarıdır.²⁷ Fakat Kraus aynı sayıda Freud'un rüya yorumlama yöntemini eleştiriyor.²⁸ Aynı ayın sonunda, 31 Aralık 1907'de, Kraus daha sonra sürekli kullanacağı bir üslupla dehanın "psikopatolojistlerine" saldırıyor. August Strindberg'in patografisi hakkında: "Şüphesiz ki psikiyatristi onun dehayı kabullendiğinden daha çok kabullenmeliyiz. Hepimiz ilk ve son kez şairlerin deli olduğunu itiraf edelim;

* Auguste Henri Forel (1848-1931) ünlü bir nörolog ve psikiyatristti. Zürih'teki Burghölzli hastanesinde Eugen Bleuler'den önceki yöneticiydi. Hipnozu benimsedi, psikanalizi reddetti ve İsviçre alkol kullanmama hareketinin lideriydi.

† Bu bağlamda Freud'un bir psikiyatrist olmadığını ve özellikle o zamanki Viyana'da hiçbir zaman öyle görülmediğini unutmamak çok önemlidir. O bir nörolog olarak eğitildi ve yalnızca kendisine fayda sağlayan profesyonel psikanalist rolünü uydurdu.

belki de bu psikiyatristleri bunu her bir vaka için ayrı ayrı kanıtlama oyunundan kurtarır.”²⁹

Kraus psikanalize karşı felsefi olarak daha etkili darbesini Ocak 1908’de vurur - psikanalistler her zaman haklı olduklarında o kadar ısrarcıdır ki herhangi bir psikanalitik beyanın yanlış olduğunu göstermek imkânsızdır.³⁰ Bu fikri Haziran 1908’de başka bir şekilde tekrarlar.³¹

Aynı yılın ekim ayında Kraus psikiyatrinin “herhangi hakiki bir anlamda faydalı düşünülebilecek bir faaliyet olmadığının”³² söyler. Kasım ayında ise ilk defa psikanalitik indirgemeciliği psikanalizin kendi üzerinde kullanır.³³

Böylece Kraus, Wittels tarafından Ocak 1910’da istemsizce “analiz edilmeden” uzun zaman önce, hasta olmayı seçmeyen insanlar üzerinde psikanalitik “yöntemin” kullanılmasının kötü yönlerini açığa vurur. Bundan çeyrek yüzyıl sonrasına, hayatının sonuna kadar Kraus hem psikiyatriye hem de psikanalize, onlarla çoğunlukla dalga geçerek saldırmaya devam etti. Kraus psikanalizi bireyselliği ve kişisel sorumluluğu her geçen gün daha da yok eden bir ideoloji olarak gördü ve bu suçlamanın şiddeti de hızla arttı. 1932’de modern fanatik hareketlerin “ruhsal kökenlerini” yorumlarken “gamalı haçı” (örn. Nazizm) ve “psikanalizin aşağılık faaliyetini”³⁴ aynı cümle içerisinde kullandı.

Kraus’un psikanalize mütemadiyen karşıtlığının önemi son olarak hayatının sonlarına doğru ona yaptığı atıflarla vurgulanır. Temmuz 1934’te yayınlanan, “*Fackel* Neden Yayınlanmıyor” isimli özel *Fackel* sayısında Kraus; “insanlığın gazetecilik ve psikanaliz yoluyla yozlaşması (*Verschweinnung*)”³⁵ dâhil toplumu hakkında yaptığı vahim gözlemlerin çoğunu tekrarlar.

Kraus, *Fackel*’in Şubat 1936’da yayımlanan son sayısında psikanalistleri hâlâ hiciv yıldırımlarıyla sarsıyordu. “Psika-

nalistler” diyor, “artık kurbanlarını Ringstrasse’ üzerindeki otellerin önünde tuzağa düşürüyor. Kadın bir psikanalistin yoldan geçen birine: ‘Mutlu hissetmiyor musun?’ sorusuyla sarktığı söyleniyor. Bu işlemin tamamlanıp tamamlanmadığı hakkında bir bilgi yok. En perişan durumdaki psikanalister ise taşı toprağı altın Amerika’ya kaçmış.”³⁶

IV

Şimdi Wittels’in Kraus üzerine olan makalesini sunduğu Viyana Psikanalitik Topluluğu’nun ünlü toplantısının tutanaklarını hatırlayalım. Topluluğun zabıtları o zamanlar topluluğun resmî, maaşlı sekreteri Otto Rank tarafından tutuluyor ve Hermann Nunberg ve Ernst Federn tarafından özenle düzenlenen ve ek açıklamalar eklenilen ciltler hâlinde yayımlanıyordu.

12 Ocak 1910’daki bilimsel toplantıda Wittels “The ‘Fackel’-Neurosis.”³⁷ başlıklı bir makale okudu. O toplantıdaki üyeler şöyleydi: “Prof. Freud, Adler, Friedjung, Furtmüller, Graf, Heller, Hitschmann, Joachim, Rank, Reitler, Sadger, Steiner, Stekel, Tausk, Wittels.”³⁸

* Viyana’nın en işlek caddelerinden biri.

† Alfred Adler (1870-1937) Viyana’da doğdu. 1902’de Freud’a katıldı, 1904’te Protestanlığa geçti ve 1910’da Viyana Psikanalitik Topluluğu’nun başkanı oldu. Adler 1911’de istifa etti ve Freud cemiyetini terk etti. Viyana Psikanalitik Topluluğu’nun 6 eski üyesiyle birlikte kısa süre sonra Bireysel Psikoloji Topluluğuna dönüşecek olan Özgür Psikanaliz Topluluğu’nu kurdu. Adler İskoçya’nın Aberdeen şehrinde öldü. Josef K. Friedjung Viyanalı bir çocuk doktoruydu ve Freud’un cemiyetine 1909’da katıldı. 20 Haziran 1911’de Adler Viyana Psikanalitik Topluluğundan istifa edince Friedjung ve altı üye Adler’den yana olduklarını fakat topluluğun bir üyesi olarak kalmak istediklerini belirten bir manifesto yayımladı. Fakat en sonunda Friedjung da istifa etti. Carl Furtmüller (1880-1951) Viyana’da doğdu. Öğretmen, Sosyalist ve Adler’in en yakın ve sadık arkadaşıydı. 1909’da Adler o zamanlar Viyana’da *Realschule* (ortaokul) öğretmeni olan Furtmüller’i Freud’un cemiyeti ile tanıştırdı. 1911’de Freud’dan ayrılan Adler’e katıldı. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Viyana Eğitim Kurulu’nda İkinci Öğretim

Rank, Wittels'in sunumunu şu şekilde özetledi: "Konuşmacı sanatçıların patografilerini ele alma sebebimizi sorgulamakla başlar; bunu yapma sebebimizi ise sanat ile nevrozun nasıl da ilişkili olduğunu ve birbirleriyle nasıl bir alışverişleri olduğunu anlamak istememiz olarak görür."³⁹

Wittels ve meslektaşları psikanalitik kişilik suikastını en başından beri "patografi" olarak tanımlar ve bu yüzden onun itibar yok etmek için değil de gerçekleri "bulmak" için tasarlanmış "bilimsel" bir çaba olarak yüceltirler. "Vaka"

Yöneticisi oldu, 1934'te işini kaybetti ve 1938'de Hitler Avusturya'yı işgal edince kaçmak zorunda kaldı. En sonunda bir süre bir erkek giyim fabrikasında depocu olarak çalışacağı Birleşik Devletler'e gitti. Daha sonra bir Protestan okulunda Latince öğretti. 1947'de Viyana'ya döndü ve 1951'de Viyana'da öldü.

Max Graf (1875-1958) saygın bir müzikolog ve yazardı ve Freud'un yakın arkadaşıydı. Freud'un en ünlü "hasta"larından biri olan "Küçük Hans" - Herbert Graf'ın babasıydı. Herbert Graf ise New York, Philadelphia ve Zürih'te opera sahne yönetmenliği yaptığı seçkin bir kariyere sahip oldu. Hugo Heller (1870-1923) Viyanalı ünlü bir yayımcı ve kitabevi sahibiydi. *Imago*'nun ve *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*'nin ilk yayımcısıydı.

Eduard Hitschmann (1871-1957) 1905'te Freud'un cemiyetine katılmadan önce Viyana'da doktorluk yaptı. Freud'un en sadık takipçilerinden biri oldu. 1938'de Londra'ya kaçtı ve 1940'ta Birleşik Devletler'e kaçarak Boston'a yerleşti. Gloucester, Massachusetts'te öldü.

Albert Joachim Viyana yakınlarındaki özel akıl hastanesinin müdürüydü. Otto Rank (1884-1939) Viyana'da doğdu. 1901'de Rank olarak değiştirdiği gerçek adı Rosenfeld'di. Freud'un cemiyetine 1906'da katıldı ve uzun yıllar boyunca onun en sadık öğrencilerinden biriydi. 1906'dan 1915'e kadar Viyana Psikanalitik Topluluğunun sekreterliğini yaptı. Rank 1924'te Freud'dan ve psikanalizden ayrıldı. 1935'te New York'a taşındı ve 1939'da New York'ta öldü.

Rudolf Reitler (1865-1917) 1902'de Freud'a katıldığında Viyana'da seçkin bir doktordu.

Isidor Sadger (1867-1942), Çarşamba Akşamı Topluluğu'nun bir üyesi ve başlıca cinsel patoloji üzerine yazan üretken bir yazardı. İkinci Dünya Savaşı sırasında ortadan kayboldu.

Maximilian Steiner (1874-1942) psikanalist olmadan önce dermatolog ve cinsel hastalık uzmanıydı. 1938'de Londra'ya göç etti ve dört sene sonra orada öldü.

Wilhelm Stekel (1868-1940) Freud'un 1907'de Viyana Psikanalitik Topluluğu hâline gelen Çarşamba Akşamı Topluluğu'nun dört ana üye-

diye devam eder Rank, “Viyanalı yazar Karl Kraus ve onun günlüğü sayılabilecek mecmuası *Die Fackel*’dir.” Wittels’in yorumlamasının özü şöyleydi, “(*Neue Freie Presse* (Kraus’un favori hedeflerinden biri) pederin bütün dünyayı kirleten orgudur; diğer tarafta ise *Fackel* küçük bir org olsa da büyük orgu yok edebilecek niteliktedir... *Presse* küçük olanın sahip olmadığı peder’in orgudur; peder oğuldan üstündür, çünkü okuma bilir.” Böyle devam eden iki tam sayfa saçmalamadan sonra, varılan sonuçlardan biri gelir: “Bütün bunlar ele alındığında, (Kraus’un) gazetecilere karşı nefretinin başlangıcı-

sinden biriydi. 1911’de Freud’dan ayrıldı. 1940’ta Londra’da intihar etti. Victor Tausk (1877-1919) psikanalist olmadan önce avukat ve gazeteci idi. Freud’un en parlak öğrencilerinden biri olarak görülüyordu. 1909’da Viyana Psikanalitik Topluluğu’na katıldı, 1914’te tıp çalışmalarını tamamladı ve 1919’da intihar etti.

Fritz Wittels (1880-1950) Isidor Sadger’in yeğeni ve hakiki Wednesday Evening Society’nin (Çarşamba Akşamı Topluluğu) üyesiydi. Şubat 1907 ve Haziran 1908 arasında 6’sı “Avicenna” mahlası altında olmak üzere 13 *Fackel* sayısında yazdı. 1910’da Freud’u eleştirmeye başladı ve Viyana Psikanalitik Topluluğu’ndan istifa etti, fakat topluluğa 1925’te yeniden katıldı. 1928’de New York’a taşındı.

- * Ernest Jones’un anlattığı bir anekdotta Wittels’in kişiliği hakkında bir detay gözümüze çarpıyor. Psikanaliz alanında ilk uluslararası toplantı -ilk olarak “Freudyan Psikoloji Toplantısı” daha sonra da ilk “Uluslararası Psikanaliz Kongresi olarak adlandırıldı- 1908 yılında Salzburg’da gerçekleştirildi.⁴⁰ Jones bu toplantıya katıldı ve kendi alanında öncülük edecek bir cerrah olan yakın arkadaşı Wilfred Trotter’i de yanında getirdi. “Çoğu İngiliz gibi”, diye hatırlıyor Jones, Trotter “iyi bilmediği bir dilin konuşulmasına dayanamıyordu - sonuç olarak hiçbir zaman dayanamadı. Yabancı ortamlardaki rahatsızlığı Kongre tarafından verilen bir yemekte yanındaki gencin -o kişi Wittels’ti- onu bazı Yunan tanrıçalarının histerileriyle alakalı acemi şakalarla eğlendirmeye çalışmasında iyice ortaya çıktı; bana dönerek homurdandı: ‘Burada yalnızca benim bir bacağı kesebileceğim düşüncesi ile kendimi rahatlatıyorum’”⁴¹

Jones bu sahnenin yalnızca Trotter’in kişiliği hakkında bir şeyleri ortaya çıkardığını düşünerek yanılıyor. Aslında hem cerrahın hem de psikanalistin paradigmatik eylemleri ve böylece temel kimlikleri hakkında oldukça bilgilendirici: yani, bir prosektör olarak (hastalıklı) uzuvları kesen cerrah ve soysuz biri retorikçi olarak (lanetli) kişisel onuru kesen psikanalist.

nın belirli bir gazeteye karşı sergilediği *nevrotik* tavır olduğu açıktır... Sahip olduğu bu nevrotik nefreti anlamak için, bütün nevrozların temelini ve başlangıç noktasının Oedipus motifi olduğunu hatırlamak yeterlidir.”⁴²

“Kraus önce gazeteyi cinselleştirdi, sonra genel nevroza sürüklendi; şimdi ise *biçimi* cinselleştirdi; onun için önemli olan tek şey *ne* yazdığı değil, *yazma eylemi* ve onu *nasıl* yaptığı. Fakat biçimi cinselleştiren hemen aforizmalara varmak zorundadır.”⁴³ (Freud aforizmalar yazmadığından, Wittels bunu bu “hasta” edebî ifadeyi anlamak için önemli bir psikanalitik iç-görü olarak saymış olmalı.) Bunları öğrendikten sonra bu tür sıkıcı yorumlamaların sayfalarca devam ettiğini görüyoruz.

Yaptığı sunumdan sonra Wittels’in makalesinin tartışılması makalenin kendisinden daha ilginç. Çünkü katılımcıların konumlarını ve daha sonraki kaderlerini ortaya çıkaran ve öngören bir özet sunuyor.

İlk sözü Victor Tausk alıyor ve Wittels’in makalesini neredeyse baştan sona eleştiriyor. “*Presse*’nin gerçek zararı düşünmeyi ve hissetmeyi kabalaştırması -Kraus haklı olarak bununla savaşıyor- ve bu onun en büyük fazileti”⁴⁴ görüşüyle yorumlarının gidişatını açıkça yansıtıyor. Savaştan sonra Tausk kısa bir süre Freud’un en yetenekli rakibi oldu. Fakat yaşlı adamla çarpışacak kadar güçlü değildi ve onun tarafından kolayca yok edildi.⁴⁵

Sonra Alfred Adler konuşuyor ve entelektüel merak eksikliğini açığa vuruyor: “En başından beri *Fackel*’e karşı sonsuz azlıktan (fazla olmayan) bir ilgisi vardı.”⁴⁶

Öte yandan Albert Joachim “Kraus’a psikiyatrik bakış açısından bakmayı tercih ediyordu... İnsan bunun [diye bitiriyor] bir manyağın problemi olduğu düşüncesine kapılıyor.”⁴⁷ Sonra Kraus’a “kesinlikle patolojik bir karakter” diyen Hugo Heller dâhil oluyor. Max Graf buna katılıyor, “hicivcinin bütün problemini gözler önüne seren seçkin bir ga-

zetecilik örneği sunan Wittels'e şükranlarını sunuyor. Graf liseden (gymnasium) beri Kraus'u tanıyor ve kişisel olarak Kraus'ta gerçek bir akıl rahatsızlığına işaret eden belirli bir hastalık olduğu kanısında."⁴⁹

Altta kalmayan Wilhelm Stekel, "psikiyatrik bir bakış açısından, [Kraus] insanı dikkat çekici bir megalomaniye sahip bir paranoyak olarak etkiliyor."⁵⁰ diyerek lafa giriyor.

Görünen o ki bütün bunlar olup biterken Freud onaylayarak dinliyor. Viyana psikanalitik linç partisinin teşkil ettiği -o zamandan beri hem ölü hem diri birçok insanı hedefleyen "psikanalitik patografiler" ya da "profilier" olarak adlandırılan dünya çapında linç partilerine dönüştü- ahlaki yozlaşma, umuyor ki, üzerine yorum yapmaya gerek kalmayacak kadar aşikâr ve dehşet vericidir. Fakat Wittels'in sunumuna Freud'un verdiği tepki ilgimizi hak eder nitelikte. "Prof. Freud," diyor Rank, "şimdiye kadar ifade edilen görüşlerin yalnızca birkaçına katılıyor. Wittels'e birçok fedakârlık yaptığından dolayı minnettar olmak için sebeplerimiz var."⁵¹ Bu Freud'un diğerlerine saldırırken de sık sık kullandığı kendisine özgü bir kelime oyunu: Wittels tarafından kurban edilen Kraus değildi, Wittels kendisini kurban etti! Eğer yanınıza kalıyorsa iyi bir taktik ve genel anlamda Freud'un yanına kaldı.

"Freud'un Kraus ile olan ilişkisi" diye devam ediyor Rank, "öyleydi ki Wittels bizimle çalışmaya başlamadan önce bile o [psikanalizin] amacının Kraus konusunda etkili bir yardımcı olabileceğini düşünüyordu. Sonrasında Freud bunun bir muhakeme hatası olduğunun farkına vardı... O [Kraus] kendine hâkim olmanın en ufak bir ibaresini taşımıyor ve sınırsız bir biçimde içgüdülerinin merhametine kalmış gibi görünüyor... En önemlisi de onun doğuştan bir aktör olduğunun ipuçları. Freud, Kraus'un kudretsiz olanın estetizmini temsil eden Peter Altenberg'e entelektüel olarak bağlı olmasını nahoş buluyor."⁵²

İşte yine Freud'un aşırı bencilliği ve kibri ile karşı karşıyayız. Onun dünyası iki tür insandan oluşuyordu: "amaca" faydası olanlar ve olmayanlar. Faydasızlar durumun gerektirdiği gibi akıl hastası olarak aşağılanan değersiz bireylerdir. Bu konuda Freud'un Kraus'u disiplinsiz ve "içgüdülerinin merhametine kalmış" olarak nitelendirmesi açıkça hatalıdır: Aslında Kraus muhteşem disiplinli bir insan ve sanatçıydı. Fakat böyle "gerçekler" Freud için hiç de önemli değildi, özellikle de konu düşmanları olduğunda.

Freud'un Kraus'u bir oyuncu olmakla ve o zamanların ünlü şairlerinden, alımlı bir adam olan Peter Altenberg'e bağlı olmakla eleştirmesi de bir şeyleri açığa vuruyor. Bu nitelikler söz konusu Freud olduğunda son derece kabul edilebilirdi - örneğin, bayılma nöbetlerinde ölü taklidi yaptığında ya da Joseph Breuer ve Wilhelm Fliess'e bağlı olduğunda.⁵³

Freud'un, Wittels'in Kraus'a yaptığı psikanalitik kişilik suikastını onaylaması yalnızca iki sene sonra bu yöneme çok yakın bir şekilde, fakat bu sefer kendi yakın çevresinin dışından, bir Amerikalı tarafından uygulanışına verdiği tepkiyi daha da önemli kılıyor. *New York Times Sunday Magazine*'in 24 Mart 1912 tarihli sayısında Morton Prince "Roosevelt as Analyzed by the New Psychology" [Yeni Psikolojinin Işığında Roosevelt] başlıklı bir makale yayımladı. O sıralar Theodore Roosevelt İlerlemeci Parti'nin başkan adayındı. Prince'in bunu açıkça onaylamadığı makalesinin manşetinden anlaşıyordu: "Ünlü nörologlar albayın bilinçdışı isteklerin gücü yoluyla bilinçli akıl işlevlerinin bozulmasının en ünlü örneklerinden biri olarak tarihe geçeceğini söylüyorlar."⁵⁴

Psikanaliz "vebası"⁵⁵ Freud'un bile hayal edemeyeceği bir hızla Amerikan basınına bulaştı ve sonra orada endemik bir hastalık hâline geldi. Psikanalitik psikotarihin bu erken bölümünü günümüz siyasetinin hizmetinde yalnızca Freud'un verdiği tepki için alıntılıyorum.

Freud, o tarihte Uluslararası Psikanalitik Topluluğu'nun başkanı olan Jung'a 21 Nisan 1912'de yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Fakat şimdi sizden müdahale izni gerektirebilecek bir meseleden bahsetmek istiyorum. Ekte de görebileceğiniz gibi Morton Prince, Roosevelt'e yaptığı kişisel bir saldırıda psikanalizi kullandı, bu da orada sansasyon yaratmışa benziyor. Bana kalırsa bu kesinlikle kabul edilemezdir ve Amerika'da itibar görmeyeceğine inandığım bir mahremiyet ihlalidir. Ancak çare niteliğindeki bir açıklamayı yapıp yapmama tercihini tamamen size bırakıyorum."⁵⁶

Wittels'in Kraus "analizine" Freud'un verdiği tepkinin ışığında, onun Prince'in makalesine karşı erdemli öfkesi hem küstahlık hem de ikiyüzlülük. Avusturyalıların mahremiyete Amerikalılardan daha çok saygısı olduğuna işaret ederek ucuz bir Amerikan düşmanlığı yaptığından küstah ve seçici olmasından dolayı ikiyüzlü. Wittels Kraus'u "analiz ettiğinde" Freud buna "zekice ve adil" derken, Prince Roosevelt'i "analiz ettiğinde" Freud "böyle bir şey kesinlikle kabul edilemez" diyor. Freud'un hukukun üstünlüğü ilkesi üzerine kurulu bir ülke olan -insan davranışlarını yargılama algısının kişisel kaprislerden çok herkes için geçerli olan genel kurallara dayandığı- Amerika'dan nefret etmesi hiç de şaşırtıcı değil. Freud insanları ve olayları yargılarken kaprisli olmayı sevdi ve psikanalitik bir otorite olarak kaprisli olma hakkını kullanmak istedi.

Wittels'in makalesi üzerine söz alan son kişi Carl Furtmüller'di. Onun görüşleri yakın zamanda Adler'in takipçilerinden biri olup Freudyen çevreden ayrılışının belirtisiydi. "Furtmüller genel bir yorumda bulunmak istiyor olmalı" diye kayda geçiriyor Rank: "Wittels'in makalesinde bir tehlike olduğunu görmekten kendini alamıyor. Mesele bu analizin bir dogmalar yapısı olarak mı yoksa bir çalışma yöntemi olarak mı değerlendirileceği. Bugünkü makalede ilk seçenek ağır

basıyor... bu da bizi bu adamı yanlış anlamaya sürüklüyor. Kraus gibi bir adam *Presse*'de nevrozsuz bile yer alamaz.”⁵⁷

Furtmüller'in söylemek istediği şey basitçe, soylu retorikçiler ile soysuz retorikçilerin uyum içinde çalışamaması; Kraus gibi bir insan -ve Furtmüller de- yalnızca *Presse*'de değil, aynı zamanda Freudyen harekette de yer bulamaz. Hepsi aynı kapıya çıkıyor: Kraus, Adler ve Jung Freud'un takipçileri olduğunda, ya da Freud öyle düşündüğünde, onlara övgüye değer ve yetenekli adamlar olarak saygı duyuyor. Fakat onlar ne zaman Freud'un takipçileri olmayı bırakıyor, onları patolojik vakalar olarak görmeye başlıyor. Kraus'un psikanaliz eleştirisinin doğruluğunun ya da Adler ve Jung'un Freud'la olan ilişkilerini kesmelerindeki akıllılığın Freud'un bu olaylara verdiği tepkilerden daha iyi bir kanıtı olamaz. Aşağılayıcı öneriler yerine gururlu özgürlükle karşı karşıya kalan Freud'un sevgisi hemen nefrete döndü. Daha sonra Freud bu nefreti psikanalizin saldırganı yücelten ve kurbanı insanlıktan çıkartan zehirli kelime dağarcığına aktardı.

İronik olarak, Wittels “The ‘Fackel’-Neurosis” üzerine makalesini sunduğundan yaklaşık yirmi sene sonra Viyana Psikanalitik Topluluğu'nun eski sadık kâtibi Rank psikanalize karşı ilk olarak Kraus'un söylediği eleştirinin aynısını dile getirdi: “Analizin ruhun en büyük düşmanı olduğuna inanıyorum. O, analiz ettiği şeyi öldürdü. Freud ve onun müritlerinin ilahi ve dogmatik hâle gelen çok fazla psikanalizini gördüm. Tam da bu yüzden asıl topluluktan sürgün edildim. Ben sanatçıya ilgi duyar hâle geldim. Edebiyata, dilin büyüüne ilgi duyar hâle geldim. Steril olan tıp dilinden soğudum.”⁵⁸

Rank'in burada bahsettiği “tıp dili” yalnızca steril değil, aynı zamanda yıkıcı ve insanlıktan çıkarıcı tabii ki. İşte bu yüzden psikanalize soysuz retorığı, onun mucidi ve başlıca yayıcısı Freud'a soysuz retorikçi diyorum.⁵⁹

V

En sonunda, iki adam da istediklerine sahipken Freud ve Kraus arasındaki çatışma en sert boyutuna ulaştı. Fakat daha ders verici de olamazdı. Freud dogmasına ve hareketine sahipti, Kraus da “hiçbir dogmanın hizmetkârı değildi, ancak yaşayan bir ruhani güçtü,”⁶⁰ ve o “herhangi bir organize ‘Krausyenizm’in ortaya çıkmasını dikkatli bir şekilde önledi.”⁶¹ Freud eylemler ve onları gerçekleştirenlere sahte tıbbi etiketler yapıştıran bir nozolojistti; Kraus ise “kötü davranılmış kelimeler ile insan ruhlarına ve bedenlerine kötü davranılması arasındaki ilişkiyi gören”⁶² bir şairdi. Onun için kelimeler “nesnelere hapsolmuş etiketler değil, yaşayan organizmalardı.”⁶³

Bela Menczer’in dediği gibi, Kraus “Tanrının sağduyusunun savaşını mekanik Demiurgos’un modern agnostiklerine karşı verdi. Bu kelimenin gerçek anlamı, insan onuru, yardım ve Yaratılışı kabullenenlerin mütevazı mizahı uğruna verilen bir savaştı.”⁶⁴ Kısacası Kraus soylu bir retorikçiydi - ve Freud soysuz bir retorikçiydi. Bu uyumsuzluk -ve işaret ettiği şeyler- iki adamın eylemlerinin ve düşüncelerinin geniş yelpazesi ile destekleniyor ve sürekli kılınıyordu.

Kraus en azından bazı durumlarda akıl hastanesine istemsiz yatırılmaya karşıydı.⁶⁵ Freud ise Schreber vakasına yaptığı uzun analizde bile konu hakkında sessiz kaldı.⁶⁶

Kraus polisin fahişeleri ve eşcinselleri taciz etmesine karşıydı ve yetişkinler arasında zorlama olmadan sergilenen cinsel davranışların hükümeti ilgilendirmedliğini dile getirmişti.⁶⁷ Freud’un eşcinsellik hakkındaki duruşu kesinlikle daha belirsizdi. Freud, bir eşcinselin annesine yazdığı ünlü mektupta “eşcinsellik kesinlikle avantajlı değil, fakat utanılacak bir şey de değil, bir özür, bozulma ya da bir hastalık ola-

* Nozoloji: Hastalıkların sınıflandırılmasıyla ilgilenen bilim dalı. (ç.n.)

rak sınıflandırılmaz.” dese de aynı zamanda bunun “cinsel gelişimi durduran” bir durum olduğunu da söylemişti. Böylelikle eşcinsellik psikopatolojinin Freudyen bakış açısında bir “sapma”⁶⁹, dahası ölümcül bir akıl hastalığı olan şizofreniyi içinde barındıran bir “bilinçdışı mekanizma” olarak kaldı.⁷⁰

Son fakat bir o kadar da önemli olarak, Kraus tutarlı bir bireyciydi ve şu anda “faşist düşmanı” diyeceğimiz biriydi. Freud ise bir toplulukçu ve totaliterdi. Kraus yalnız çalışırdı ve insanları yanlış kâhinler ve onların insanlıktan çıkaran kurumlarının sürekli tehdidi altında bulunan bireyler olarak görürdü. Öte yandan Freud gizli bir “komite” ile çalıştı ve bireysel büyüklüğüne ve egemenliğine araç olması için “psikanalitik bir hareket” oluşturmaya çalıştı. Bu yüzden Freud’un en sadık dalkavuklarından biri olan Max Eitingon (1881-1943) 1927’de Innsbruck’ta düzenlenen Psikanalitik Kongreyi şu açığa vurucu cümleyle açtı: “Bu seneki Kongremiz bir Jübile Kongresi. Son on yıldaki Kongrelerin Onuncusu olan bu kongre, olağanüstü bir ilerleme içerisinde ortaya sessiz fakat sürekli artan kilometre taşları koymuş, insanın ve insanlığın fethedilmesine doğru durdurulamaz bir yürüyüşe geçmiştir.”⁷¹

Özellikle kendi eserleri göz önünde bulundurulduğunda Freud’un temel yöneliminin toplulukçu ve totaliter olduğuna dair görüşümü destekleyen kanıtlar oldukça ağır basıyor. Buna dair birkaç örnek daha yeterli olacaktır. Jones, Freud’a bir keresinde şunu açıkladığını bahsederek atıfta bulunuyor, “psikanalizi öğrenmenin en kolay yolu onun bütün yazdıklarının doğru olduğuna inanmak, böylelikle anladıktan sonra insan onu dilediği yönde eleştirebilir.”⁷²

Bu tabii ki dinî vahye olan en geleneksel ve tipik yaklaşım -yani, kurtarıcı “doğruyu” “öğretmek” ve “öğrenmek”. Örgütlü psikanalizin toplulukçu-totaliter ruhu ile uyumlu olarak, Jones 1930’larda “(İngiltere’de) hiçbir nitelikli analist

onun onayı olmadan kimseye psikanaliz üzerine ders veremezdi.”⁷³ dedi.

Kraus’un ve Freud’un şahsi konumlarına bir örnek daha vermek -bu sefer Mussolini üzerine- yeterli olacaktır. *Facel*’in Haziran 1923 sayısında Kraus Mussolini’yi hicvediyor ve bir yandan da Hitler’e bir darbe vuruyor - ve Macaristan hükümdarı Nicholas Horthy’ye de. O zamanlar Mussolini ve Hitler’in kariyerlerinin başlarında olduklarını söyleme gerek yok: Kraus’un makalesi ağırlıklı olarak, bir opera sanatçısı ve yarı zamanlı gazeteci olan Lucy Weidt’in Mussolini ile yaptığı röportajın hicivli bir yorumlamasından oluşuyor. “İnsanlar sizin bir Yahudi-öğütücü (*Judenfresser*) olduğunuzu söylüyorlar” -Kraus Wiedt’i alıntılıyor-“fakat ben böyle bir beyefendinin bunu yaptığına inanamıyorum.” “Hayır (diyor Mussolini), bu o kadar da kötü değil. Doğrudur, her şeyi yok etmek gibi bir alışkanlığım var. Şimdi otur ve yemeğimizi yiyelim.”⁷⁴

On sene sonra, 1933’te, Freud kitaplarından birini “Kahraman Kültürünün Hükümdarını selamlayan yaşlı bir adam.”⁷⁵ mesajı ile Mussolini’ye adamıştı.

Freud ile Kraus arasındaki benzerlikler ve zıtlıklar bu iki adamın kendi zamanlarında ve hatta modern zamanda bile Viyana’nın öncü retorikçilerinin arasında olduklarını gösteriyor. Freud insan ve akıl hayatının biliminin zamanımızın en büyük savunmalarının bazılarını yazarken, Kraus da ahlaki bir varlık olarak kişinin onurunun ve bireyselliğinin en büyük savunmalarından bazılarını yazdı. Bu da onları retoriğin en haşmetli geleneğinde düşman yaptı: Kendisinin kurtuluş olarak, düşmanının ise lanetlenme olarak gördüğü şey için mücadele eden insanlar.

Kraus ile Freud arasındaki mücadelenin entelektüel ve ahlaki kökleri antik zamanlara dayansa da, yakın geçmişte Fransız İhtilali’nde ve sonrasında yaşananlarda yatıyor

-Edmund Burke Jakobenizm karşısında nasıl durduysa Karl Kraus da psikanaliz karşısında öyle duruyor. Tabii ki bu çekişme o zamandan beri durmaksızın devam etti- pozitivizm, Marksizm, Komünizm, Nasyonal Sosyalizm ve modern davranış ve toplum bilimi ve onların eleştirmenler ile karşıtları vasıtasıyla. Bu bağlamda en azından son iki yüz senede bu tartışmanın, aslında savaşın -sırayla ya da toptan ahlaki, siyasi, dile ait, ekonomik, bilimsel ve askerî- iki tarafın da “insan” ya da İnsan için savaş açmasıyla devam ettiğini unutmamamız gerekir. Bu bizi ne şaşırtmalı ne de kandırmalı: Bu mücadele, en azından görünürde, başka kimin için verilebilirdi? Tıpkı Orta Çağ’daki gibi insanlar birbirleriyle Tanrı adına savaştı -tabii her biri kendi Tanrı anlayışı için; Aydınlanma çağında ise insanlar birbirleriyle bir insan adına savaştı- tabii her biri kendi insan anlayışı için.

3. Bölüm

Karl Kraus: Soylu Retorikçi

I

Kraus'u bir retorikçi olarak görmeden, takdir etmeden ve yargılamadan önce retoriğin klasik anlamını ve önemini hatırlamamız gerek. Böyle yaparak hem Kraus'u anlamak için kesinlikle gerekli olan bakış açısını kazanır, hem de “radikal” sayılan modern “muhafazakârlığın” sözüm ona paradoksunu çözmüş oluruz.

Genel olarak dilin, özellikle “sosyal bilimlerin” doğasının temelde retoriğe sahip olduğunu Richard Weaver kadar ya da ondan daha iyi kavrayan çok az insan var. “Çağımız,” diye uyardı Weaver, “zamanında itibar ve genel takdir sahibi birçok konunun reddedilişini gördü, fakat inanıyorum ki hiçbir konu bu anlamda retorik kadar şaşırtıcı bir şekilde mağdur olmamıştır. İnsan retoriğin bir yüzyıl önce okullarımızda öğretilen en önemli hümanistik disiplin olarak kabul edildiğini

hatırlayınca -bu gerçeği hatırlayınca ve bugün hüküm süren farklı durumun kendisi ile karşılaştırdınca- çok büyük bir değer değişiminin gerçekleştiğini görmek zorunda kalır.”¹

Weaver’in bahsettiği büyük değer değişimi teolojinin ve trajedinin, şiirin ve düzyazının, kısacası “beşerî bilim-ler”in değer yüklü dillerinden “bilimler”in değersiz dilleri-ne doğru gerçekleşen bir hareket tabii. Bu değer vermek-ten kaçma ya da onu reddetme teşebbüsü açık sebeplerden ötürü psikoloji, psikiyatri, psikanaliz ve sözde sosyal bilim-ler için önemli ve tehlikeli. Doğrusu, insan bu disiplinlerin özelleşmiş dillerinin değer vermeyi görünürde bilimsel ve bu yüzden değer verilemez bir anlam perdesinin arkasına saklamaktan başka bir amacı olmadığını söyleyecek kadar ileri gidebilir. Weaver bu eğilime karşı olarak şunda ısrar etti, “eylem belirtici olan dil aynı sebepten ötürü vaaz vericidir. Hepimiz kendimize ya da halka hitap eden vaizleriz. İnsanların dünyaya ya da dünyanın küçük bir kısmına bi-zim gibi bakmasını sağlar sağlamaz bir şeyler söylüyoruz... Dil vaazı çağrıştırmaya meyillidir. Doğasından ve hisleri-mize olan yakınlığından ötürü her zaman vaaz verir... Bu bizi salt diyalektik destekleyicilerinin... toplumların ve kültürün en yıkıcı düşmanlarının arasında olduğu sonucuna varma gerekliliğine getirir.”²

Weaver bu “yıkıcı düşmanlar” arasında sosyal bilimcileri daha önce bu kadar iyi ifade edilemeyen bir nedenden ötürü çok yüksek sıralara koydu: “Eğer bilim soyut ve evrensel olanla ilgileniyorsa, retorik diğer uçtadır, özel ve somut olan önemli kısım ile ilgilenir... Bütün bu sebepler retoriğin neden beşerî bilimlerdeki en hümanistik bilim olarak görülmesi gerektiğini göstermek için bir araya gelir... Bu bireysel durumlarındaki bireysel insanlara ithaf edilir ki bilimin kendi çıkarları için burada geçen terimlerin tanımlarını kullanarak neyi dışarıda bıraktığı göz önünde bulundurabilsin.”³

Böylelikle doğal bilimin kişisel bir uğraş olmasını değil, *bilimin dilinin* -özellikle de insanın biliminin- ister istemez bireysellik düşmanı ve bu yüzden insan özgürlüğüne ve onuruna karşı bir tehdit olmasının temel sebeplerini âdeta yeniden keşfediyoruz ve görüyoruz. İnsan Weaver'in "günümüzde değerlerin ve topluluğun geri kazanılması, retorikğin geniş kapsamlı kültürel rolünün yeniden ifade edilmesini gerektiyor"⁴ şeklindeki vargısına katılmadan edemiyor. Bu da bizi Kraus'a geri döndürüyor.

Kraus'un bir retorikçi olduğu açık: O bir yazardı, büyük bir tartışmacı yazar. Freud'un da bir retorikçi olduğu aynı şekilde açık olabilir ya da olmayabilir, bu insanın psikanalize karşı bakış açısına göre değişir. Freud'u büyük bir "yaratıcı yazar"⁵ ya da "ahlakçı"⁶ ya da "efsane-yaratıcısı"⁷ olarak görenler için açıktı bu, fakat onu insan aklının ve özellikle de "bilinçaltının" bilim adamı ve akıl sağlığı için yeni tedavi yöntemleri bulan biri olarak görenler için açık değildi veya akıl almazdı. Bu girişi Freud'un çalışmalarının doğası üzerine bir tartışma ile engellemek gibi bir niyetim yok. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki Freud resmî anlamda bir bilim adamı ya da doktor olarak tanınmazken bir yazar olarak tanınmıştır." Kahramanının üslubuyla taban tabana zıt olan bir üslupla naklediyor Jones, "Birisinin onun [Freud] Alman şiirinde ustalığa sahip olduğunu ve bunun için 1930'da Frankfurt'ta saygın Goethe Edebiyat Ödülü'nü aldığını çok yüksek bir otoriteye gammazlaması her şeyi ortaya koyuyor; edebiyat duayenlerinin onun yetenekleri hakkında ne düşündüğünü gösteriyor."⁸ Evet, gerçekten de onun bir yazar ve retorikçi olarak yetenekleri hakkında ne düşündüklerini ortaya koyuyor, bir bilim adamı ya da doktor olarak değil. Dahası, iyi bir retorikçiye yaraşır şekilde Freud kendi dili olan Almancayı "yaşayan diller arasındaki en güzel dil"⁹ olarak kabul etti. Son olarak da Freud'un soysuz bir reto-

rikçi olarak en iyi zamanlarında olduğu, gelmiş geçmiş en saygıdeğer sanatçılardan birini karaladığı, -ve *bunun* sebebi kilit bir kelimenin İtalyancadan Almancaya yanlış tercüme edilmesi- “Leonardo üzerine olan kitabının ona [Freud] en yoğun kişisel ilgiyi kazandırdığına”¹⁰ dair açıklayıcı bir bilgi var. Dolayısıyla Freud’u büyük bir bilim adamı yerine büyük bir retorikçiymiş gibi ele alacağım.

Freud ve Kraus aynı araçla ve aynı aracın içinde çalıştı -dil. İkisinin de bu araçla ne yaptığı üzerine daha fazla konuşmadan, bu iki adamın da kültürel geçmişinde bana göre unutulmuş olan bir şeye dikkat çekmek istiyorum: 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da Almanca konuşulan ülkelerde tabiri caizse patlayan şey yalnızca fizik ve kimya değil, aynı zamanda filoloji ve dil bilimidir. Dil çalışmaları -konuşmanın ve yazmanın tarihi, antropolojik, dinî, psikolojik ve yapısal çalışmalar- akademik çevrelerin içinde ve dışında popülerdi.

II

İnsanlık fikri, insanın ve insan olmayanın varlığı arasındaki çizgi, bilinen tarih kadar eski bir şekilde dil fikri ile açıkça bağlantılıdır. Bu şaşırtıcı değildir, fakat buna rağmen üstün bir öneme sahiptir: İnsanın ne olduğunu ya da olması gerektiğini tanımlarken dil muhtemelen yegâne elzem kriter olarak kalır.¹¹

“Bir köle” dedi Euripides (484-406 MÖ), “düşüncelerini dile getiremeyendir”.¹² Bu da (Euripides tarafından sorulmayan) şu soruyu akla getiriyor: Bir insan düşüncelerini dile getiremediğinden mi köledir yoksa köle olduğundan mı düşüncelerini dile getiremez?

Konuşma olmadan düşüncenin olamayacağı fikri Yunan diline içkindi. “Düşünüyorum” kelimesinin Yunancası *Phrazomai*, tam olarak “Kendimle konuşuyorum” demek. “Mantık” kelimesinin Yunancası *Logos* aynı zamanda “konuşma”¹³ anlamına gelir.

Birçok klasik bilgi gibi Orta Çağ'da bu anlayış da unutuldu ve Rönesans'ta yeniden keşfedilmeyi bekledi. Johann Georg Hamann'ın (1730-1788) dil ve düşünce arasındaki bu eşitliğin önemini ileri süren ve bunun değerini bilen ilk modern filozof olduğu söylenir. "Benimle birlikte" dedi Hamann, "soru 'Mantık nedir?' değil, 'Dil nedir?' oldu".¹⁴ Düşünme ve konuşma arasındaki bağlılığın yeniden keşfedilmesini, genişlemesini, yayılmasını ve "dil'in ve mantığının mutlak kimliğinin"¹⁵ yeniden sunulmasını sağlayan kişi 19. yüzyılın ünlü filoloğu, şu anda unutulmuş Friedrich Max Müller'den (1823-1900) başkası değildir.

Dilin en önemli ve etkili modern öğrencilerinden biri de Fritz Mauthner'dı (1849-1923).¹⁶ Almanca yazdı (eserleri hâlâ tercüme edilmemiştir), Kraus ve Freud'la çağdaştı. Mauthner'in temel savı dilin baştan aşağıya metaforik olduğu ve sonsuz gücünün tam da burada yattığıydı. Tabii ki bu fikir Mauthner'e özgü değildi. Giambattista Vico (1668-1744) bu fikir üzerine düşündü, Gershom Weiler'e göre Mauthner, Vico'nun eserlerinin farkındaydı ve onları beğeniyordu.¹⁷ Mauthner dilin metaforik doğasının "*Zufalsinne*" doktrininin bir sonucu" olduğunu savundu: "Beş duyumuzun tesadüfî olduğuna ve bu *Zufalsinne* hatıralarından gelen ve bilinen her şeyin metaforik fethi yoluyla genişleyen dilimizin bize gerçeğe dair herhangi bir fikir veremeyeceğine inanıyoruz."¹⁸

"Metaforik zapt" kelimeleri şuna işaret ediyor: Mauthner yukarıdaki ifadesinin genellemesinde yanılıyor olsa da, uzun zamandan beri savunduğum gibi -ve bu Mauthner ve Kraus† tarafından uzun zaman önce öngörüldü- psikanalizin (ve psikiyatrinin) doktrinlerinin insan doğasına ve top-

* Serbestçe tercüme edilmiştir: hislerimizin rastlantısal birlikteliğinin doktrini.

† Burada Mauthner ve Kraus'un adlarını aralarında herhangi bir bilinçli anlaşma olduğunu ima etmeden bir arada kullanıyorum.

lumsal kontrole, temelde Yahudiliğe ve Hristiyanlığa dair, önceki doktrinler üzerindeki “metaforik fetih”ten başka bir şey değildir.

Mauthner’in metaforun psikolojik boyutlarına karşı öngörüsü ve bu öngörünün psikanaliz için olan çıkarımları daha da ilgi çekicidir. “Mauthner’in merkezî argümanı” diye devam ediyor Weiler, “metaforun ve çağrışımın aynı şey olmasıydı”:

“Akıl hayatımızdaki yeni ifademiz düşünce-çağrışım olduğundan metafor kavramı temelde, retorik geleneğinden aktarılan dayanılmaz bir şekilde ukala, geleneksel bir ifadedir, bu yüzden bütün dil-yapısı yalnızca anlamdaki metaforik değişmedir.” ... Dolayısıyla yalnızca dil değil, düşünmenin kendisi de metaforiktir: “İnsanın düşünmesi ya da dil baştan aşağıya metaforiktir.” Düşünmek, dil-kullanımı ve metafor üretmek yalnızca izlenimleri karşılaştırma eylemlerini tanımlamanın farklı yollarıdır... “Bakış açımızı değiştirdikçe metafor çağrışımının bir alt türüymüş ya da çağrışım metaforun bir alt türüymüş gibi geliyor. Yani temelde metafor ve çağrışım belirli koşullar altında birbirlerinin yerine geçebilecek kavramlardır.” Karşılaştırma eyleminin olağandışı olduğu gerçeğinin altını çizmek istersek ondan metaforik olarak bahsetmeliyiz. Eğer ilgili psikolojik mekanizmaya dikkat çekmek istiyorsak, çağrışımdan söz etmeliyiz. Fakat dediğim gibi izlenimleri karşılaştırma eylemi ve dilde ifade etmek hâlâ aynı şeylerdir.¹⁹

İşte “psikanalitik yöntemin neredeyse tamamen dile getirilmiş dilbilimsel-retorik tanımı: Freud hastalarından “serbest çağrışımlar” talep ediyordu - bir nesne ya da olayı diğeriyle akıl yönünden karşılaştırmalarına verdiği isim. Ve bunlara

karşılık olarak sunduğu şey “yorumlar”dı - bir nesne ya da olayın kendisinin yaptığı akıl yönünden karşılaştırmalarına verdiği isim. Bütün girişim dilbilimseldi çünkü tam da karşılaştırmalar ve onların sınıflandırmaları ile ilgiliydi - gerçek ya da metaforik, sağlıklı ya da hasta, meşru ya da gayrimeşru.

Mauthner’in en sevdiği ikinci konu kelimelerin gücüydü. Hatta bunu tanımlamak için yeni bir terim bile buldu, *logocracy*.²⁰ Logocracy yalnızca retorik için kadim gücü için yeni bir isim gibi görünse de -yetenekli retorikçi bir logocrata dönüştüren- Mauthner’in isimlendirmenin kullanımıyla alakalı yepyeni öngörüler vardı, bu öngörüler belki de şimdi hiç olmadıkları kadar yerinde öngörülerdi. Weiler’e göre Mauthner’in anlatmaya çalıştığı şey “kelimeleri insanlarda eylemde bulunmaları için ruh hâllerine ve hislere neden olmakta son derece uygun kılan, şeyleri oldukları gibi, yani tarihî birliktelik yüklerini tanımlamada yetersiz kılan karakterlerinin ta kendisi. Bütün siyasi sistemler eldeki toplumsal bağlamın sahip olduğu belirli kelimelerin ya da kelime gruplarının cazibesinden faydalanır. “Vatanı” ya da “adaleti” çağırmak böyle kelimelerin sahip olduğu olağanüstü duygusal cazibelerde yatmaktadır.”²¹

Fikri bulan Freud olmasa da, fiziksel olarak sağlıklı insanların şikâyetlerini isimlendirmekte olağanüstü bir uzmanlığa sahipti - “nevrozlar” denilen, altta yatan “hastalıklara” işaret eden “semptomları”, daha sonra da bunlara çözüm olarak “psikanaliz” dediği çeşitli sohbet yollarıyla rahatlatmayı sundu.²² Bu bakış açısından -Kraus’un ve benim- Freud yeni hastalıkları ve yeni tedavileri, Mauthner tarafından anlatılan bir hikâyedeki efsanevi barbar kabile liderinin yeni köpek türlerini keşfetmesi gibi keşfetti. Bu hikâyeye göre

* Logocracy: Kelimelerin hüküm sürmesi, kelimeler tarafından yönetilmek. Yunanca logos (kelime) ve kratos (yönetme) kelimelerinin birleştirilmesinden oluşmuştur. (ç.n.)

“İmparator Marcus Aurelius barbar kabilesine karşı savaşa askerlerinin yanında aslanlar da yolladı. Bu kabilenin üyeleri daha önce aslan görmemişlerdi ve liderlerine bu hayvanın ne olduğunu sordular. ‘İsimlerin ve kelimelerin önemini bilen’ lider ise yanıtladı: ‘Bunlar köpekler, Romalı köpekler.’ Bunun üzerine onlara köpeklermiş gibi davranmaya başladılar: Onları sopalarıyla öldürene kadar dövdüler.”²³

Dahası Mauthner, günümüzde genellikle modern dil-bilim filozoflarının övgü elde ettiği, birisi bir kelimeyi kullanıyor diye dünyada o kelimenin ismi olduğu bir şey olması gerektiğine inanmanın vahim, hatta tehlikeli bir hata olduğu fikrini ilk defa dile getiren modern düşünür olabilir. Mauthner soyutluğu maddeleştirmeye yönelik içgüdüsel eğilimi “yalnızca spekülâtif karmaşanın değil aynı zamanda dünyada uygulanan adaletsizliğin ve kötülüğün kaynağı...” saydı, “(O) metafizik ve dogmatizmi bir paranın iki yüzü olarak gördü, bu aynı zamanda tahammülsüzlüğün ve adaletsizliğin de memba’ydı.”²⁴ Mauthner dünyadaki kötülüğün kaynağı ile onun dilbilimsel aklamasını eşitleyerek biraz ileriye gitmiş olabilir; fakat kesinlikle önemli bir şey üzerindeydi. Anlamlı bir biçimde *Sprache und Psychologie* [Dil ve Psikoloji]²⁵ olarak isimlendirilmiş kitabından pasajlar hem Kraus hem de Freud’un eserlerinin ne kadar önemli ve bağlantılı olduğunu açıkça ortaya koyar.

1901’de yayımlanan bu kitap John Locke’tan, Giambattista Vico’dan*, Friedrich Heinrich Jacobi’den† ve Heinrich von Kleist’tan epigramlarla başlar. Kleist’in epigramı şöyledir: “L’idée vient en parlant” (Fikirler konuşurken akla gelir),²⁶ bu ünlü Fransız “L’appetit vient en mangeant” (İştah yerken açılır) deyişinin bir uyarlamasıdır. Bunun Freud’un

* Giambattista Vico (1668-1744), Hukuk ve kültür tarihi üzerine düşünen İtalyan filozof, “yeni insanlık biliminin” savunucusu.

† Friedrich Heinrich Jacobi (1743-1819), Alman filozof.

serbest çağrışım fikri ile temelde aynı fikir olduğu açıktır. İşte *Dil ve Psikoloji*'den konuyla alakalı birkaç kısım daha:

En başta kelime vardı... En küçük adımlarla bile olsa ilerlemek isteyen, önce kendini kelimedenden, isimlerin hurafelerinden ve dilin zorbalığından azat etmeli.²⁷

... Kimse bir dil bilmiyor, ana dilini bile; aslında “bir dil” diye bir şey yok. Bilimde, bir fikrin gerçek doğasının tamamen kavranmasını yalnızca o fikrin tarihinin bilgisinin sağlayabileceği açıktır. Her kelime kendi tarihine sahip olduğundan, bir dilin eksiksiz bilgisi için insanın onun bütün tarihine aşina olması gerekir. Bu çoğu insana tamamen yabancıdır. Filologların bilgisi bile oldukça yüzeyseldir.²⁸

Dilin insanlığın malı olduğuna ve tabiatı gereği zengin olduğuna inanmak çok büyük bir yanılgıdır... Eğer dil böyle bir şey olsaydı -bir tür alet gibi- o zaman kullanıldıkça eskir ve yıpranırdı. Fakat dil bir nesne, mal, alet değildir - bir kullanımdır. Dil basitçe dil kullanımıdır. Bu bir kelime oyunu değil bir gerçektir. Dilin neden kullanıldıkça daha zengin ve daha güçlü hâle geldiğini açıklar. Ancak Hegel'den beri bu gerçek saptırılıyor ve dil sanat ve din ile aynı kategoriye konuluyor..²⁹

Eğer dil bir mal olsaydı, onun üzerinde toplumsal bir sahiplik olurdu: bir tür dil komünizmi gibi. Fakat dil sahip olunabilecek bir şey olmadığından, bunun olması mümkün değil. Tabii halk bu maldan memnun; ona sahip olmakla yalnızca kendini kandırdığının farkında değil. Işık, hava ve ısı dalgaları toplumsal mallardır. İnsan bunların hangi kısmını tüketirse tüketsin başkası onsuz kalır. Bunlar gerçek değerlerdir. Fakat dil böyle bir gerçek değer değildir, bir oyunun kuralları gibi barizdir: ne kadar fazla oyuncu, o kadar zor kurallar... Tarih toplumlara oyunu nasıl oynayacaklarını emreden güçlü bireyler tarafından yazılır; bu liderler dünyaya

uyum sağlarlar. Ruhsal tarihin yazılışı ise böyle değildir; o insanların oynadıkları oyunlarda verilenden farklı bir dünya algısına sahip olan, dünyaya uymayan istisnai insanlar tarafından yazılır. Bu insanların farkında olmadıkları şey, kendi hayatlarını feda etseler bile başabilecekleri en büyük şey insanlığın oynadığı toplumsal oyunlardaki kurallarda küçük bir değişiklik olacaktır [*kleine Abänderungen der Spielregeln für das Gesellschaftsspiel der Welt*].³⁰

Kulağı olan herkes için bariz olan, dünyanın acınası durumunun bir ayna olan dil ile yansıtıldığı gerçeğine şimdiye kadar pek dikkat edilmedi. İmparatorluğun altın çağında Latince, ölü bir dil hâline gelmeden önce hasta bir dildi. Çağımızın kültür dilleri de aynı şekilde hastadır, köküne kadar çürümüştür. Karmaşıklığın dilleri metaforlaştırma yoluyla gelişti ve metaforların anlamları unutulduğundan hepsi çocuksu hâle geldi.³¹

III

Mauthner'den uzun alıntılar yaptım çünkü onun yazıları Freud'un ve Kraus'un çalışmalarının filizlendiği dilin doğasına ve kullanımına ilişkin entelektüel temeli muhtemelen herkesten daha iyi aktarıyor. Freud ve Kraus bu ortak paydada durarak dil üzerinde bir etkide bulunmak için çabaladı: biri metaforlarını bilimsel keşifler ve tıbbi tedaviler olarak gizleyerek, diğeri ise metaforlarını tartışma ve şiir, nükte ve kelime oyunu olarak ortaya çıkararak. Dolayısıyla iki adam da farklı tür retorikçiydi - bu farklılık ilk olarak dili kullanım şekillerinde ve sonrasında amansız retorik maceralarında kovaladıkları amaçlarda kendini gösterdi. Neydi bu amaçlar?

Basitçe, hem Freud hem de Kraus temel sınır çekme, ayırma ve sınıflandırma problemi ile ilgilendiler; yani "Ne ya

da kim nereye aittir?” sorusuna cevaplar aradılar. Bu girişim tabii ki ahlaka ve kanuna, ideolojiye ve siyasete ve hatta toplumsal yürütme ve kontrole dair bütün meselelerin temelinde mevcut. Freud’un temel amaçları ahlaki tıbbı dâhil etmek ve gizli-dinî bir ideoloji yaratıp onun lideri olmaktı. Kraus’un temel amaçları ise dili kişisel çıkarlar uğruna -siyasi ya da psikiyatrik, kanuni ya da gazeteciliğe dair- yozlaştırmanın ahlaki ve siyasi sonuçlarını göstermek ve dili saflaştırıp bireylere kendilerini dilin anlaşılmazlıklarına ve onu anlaşılmasız kılanlara karşı korumalarında yardım etmektir. Bu yüzden Freud ve Kraus’un şeylere farklı sınırlar çekmeleri, onları farklı sınıflandırmaları ve retoriklerinin şekillerinin onların şahsi amaç ve değerlerini tamamen yansıtması şaşırtıcı değildir.

Freud ve Kraus’un retorikçi olduğu -kendi değerlerimiz, onların eylemlerini ve sözlerini yargılamamıza bağlı olarak soylu ya da soysuz- savı en iyi şekilde yine Weaver’ın bir ifadesi ile destekleniyor, bu sefer retorik usulü üzerine yaptığı usta analizle. “Teorinin karmaşılaştırılması gerçeğin üzerini örtemez” diye yazıyor Weaver, “dil bize üç şekilde etki eder. Bizi iyi olana götürebilir, bizi kötü olana götürebilir, ya da ikiyüzlü bir üçüncü seçenek olarak bizi harekete bile geçiremez.”³²

“Soylu” ve “soysuz” retorik derken ne demek istediğimi kesin bir surette tanımlamam gerek. Bu kolay bir şey çünkü bu terimleri Weaver’dan aldım ve onun fikirlerini ve ideallerini takip ediyorum. Şimdi bu imgelerin konumuza nasıl da uygun düştüğüne bakalım - Weaver’ın soysuz retorikçi tasvirine Freud’un, soylu retorikçi tasvirine ise Kraus’un nasıl da uyduğuna.

Weaver soysuz retorikçi bizi kötülük yoluna sokan “konuşma” olarak tanımlar... “Soysuz retorikçinin kendisine karşı gelenden, kendisine eşit ya da kendisinden daha iyi olandan nefret ettiğini görürüz, çünkü bütün bunlar onun amacına

ulaşmasını engeller ve son tahlilde o yalnızca kendi amacını tanır. Gerçek, bu amacın alt etmeye çabaladığı inatçı ve nesnel sınırlamadır. Dolayısıyla soysuz retorik nesnelerini kişisel cesaretin, soylu ilişkilerin ve ilahi felsefenin insana sağladığı destekten uzak tutmaya çalışır.”³³

Doğal olarak Weaver’ın tipik soysuz retorikçi örnekleri aynı zamanda Kraus’un hicvinin ana hedefleri olan gazeteciler ve siyasi propagandacılarıdır. Fakat nitelendirmesinin büyük kısmı psikanalistler için de geçerlidir - özellikle de “gerçek diyalektikten” kaçınma ve “faili olmayan eylemler” kavramı için; gerçekten de bu özellikler sözde akıl-sağlığı mesleğine her şeyden fazla uyar. “Bu tür hünerlerin örnekleri (yani, soysuz retoriğin)” diye devam eder Weaver, “gazeteciliğin ve siyasi ricaların coşkulu dilinin her kısmında vukubulur. Bunların nüfuz etmek istediğı ilişkiler dünyasında en uysal durumda kalmaları için birçokları öğrencilik düzeyinde tutuluyor... Onu (soysuz retorikçiyi) gerçek bir diyalektikten daha fazla korkutan bir şey yoktur... Bir meseleyi yalnızca bir açıdan tartışarak, sebep olmadan sonuçtan ya da sonuç olmadan sebepten, faili olmadan eylemden ya da eylem olmadan failden bahsederek, o çoğu zaman tanımın ve neden-ve-etki muhakemesinin önünü keser.”³⁴

Soysuz retorikçi dili kendi gücünü arttırmak, amacı için insan toplamak ve kendisine müritler yaratmak için kullanırken - soylu retorikçi dili insanları otoriteye bağılı kalma eğilimlerinden uzak tutmak, onlar açık düşünmek ve konuşmak üzere cesaretlendirmek ve onlara kendi ustaları olmalarını öğretmek için kullanır. Weaver “retoriğin en doğru anlamında (yani soylu retorik) insanlara kendilerinin daha iyi versiyonlarını göstererek onları mükemmelleştirmeye çalıştığını, yalnızca entelektüelin kavrayabileceğı ve yalnızca ruhun eğilimli olduğı ideale ulaşmayı hedeflere eklediğini” bu anlamda ilan eder. Bu kimsenin utanamayacağı aklanmış

bir eğilimdir ve kim bunun etkisini üzerinde hissetmiyorsa o kesinlikle akıl birliğinin dışındadır.”³⁵

IV

Kraus’un klasik anlamda en iyi şekilde soylu bir retorikçi olarak inceleneyeceği ve anlaşılabacağı önerim Kraus’un eserlerine son derece hâkim öğrenciler tarafından yapılan yorumlamalarla da tutarlı. Örneğin Erich Heller, Kraus’u modern Yeremya olarak görür, Kraus’un da kendini böyle gördüğü barizdir: “Bireyin kendi çağına bir iyiliği dokunamaz, yalnızca onun lanetli olduğunu anlatabilir.’ diyen Kierkegaard’dı (ve Karl Kraus bunu alıntılardı). Yapabileceği tek iyiliği bu şekilde yapar. Bu paradoks Eski Ahit’in kehanetleriyle Kraus’un eserlerini bağlantılı kılar, *The Last Days of Mankind*’ı Avrupa kültürünün son Avusturyalı belgesi, yazarını da içindeki son hakiki muhafazakâr ruh yapar.”³⁶

Paul Schick’in Kraus’un etik-yasal varlıklarını ve pozisyonunu analizi -Kraus bunu hiç dile getirmedi, bir ahlak filozofu gibi açıklama yapmaktansa bir sanatçı gibi kabataslak çıkarmaktan memnundu- bu bağlantıda muhtemelen daha da ilgi çekicidir.

Kraus yozlaşmaya karşı mücadele etmeye başladığında gözlerinin önünde ideal Hukukun Egemenliği (*Rechtsstaat*) düzeni vardı. Liberalizmde serbest merkantilizm ile devlet kontrolünden bağımsız, serbest basınının ittifakını gördü. Fakat sorunun diğer tarafına da aynı şekilde hâkimdi: devletin bireye karşı, kişisel varlığın en özel alanı olan cinsel davranış konusundaki müdahale tehdidi. Kraus bu alanda yalnızca üç meşru devlet ilgi ve müdahalesini kabul etti: sağlığın, irade özgürlüğünün ve çocukların korunması.³⁷

Schick daha sonra Kraus'un kadınlar üzerine olan görüşlerini tartışıyor, özellikle de Kraus'un onların cinsel özgürlük haklarını savunmasını. Akabinde Kraus'un Freud'la olan ilişkisi hakkında şu önemli yorumu yapıyor: "Sigmund Freud'un, Kraus'a 'Azınlıkta olan bizler birbirimizden ayrılmamalıyız' demesi tipik bir yanlış anlaşılımdı. Freud'un aksine Kraus doğal dürtülerden (*Naturtriebe*) ruhsal dürtüler elde etmiyordu. Freud erkeğin ve kadının cinsel özgürlük problemi arasında ayrım yapmadığından,* Kraus alaycı bir şekilde: 'Psikanaliz bilimi insan varlığında iki cinsiyet olduğunu henüz kabul etmedi' dedi."³⁸

Kraus'un dile ve doğaya karşı saygı açısından radikal muhafazakârlığı şiir şeklindeki ilk aforizmalarından birinde oldukça iyi anlatılır. *Fackel*'in Nisan 1910'da yayımlanan zengin Yıldönümü sayısında (No. 300) "İki Koşucu" başlıklı kısa şiir yer alır:

İki koşucu zaman yolunda koşarlar
Biri pervasız, diğeri korkuda dolanır
İlki aniden hedefine varır; diğeri -
Kaynaktan başlayan - ölür yol üzerinde.
Ve aniden, kazanan yerini bırakır korkuda dolanana,
Bir kez sınırına: kaynağa ulaşmış olana.³⁹

Başlangıçta Kraus uzmanları tarafından çok az şey anlaşılsa da bu dizeler Kraus'un hayatının yol gösterici motiflerini içeriyor. Doğru ve soylu olan her şey "kaynakta" saklı - yani doğada ve dilde. İnsan hayatının kaynağı doğa olduğundan insan yaratıcılığının kaynağı da dildir.⁴⁰

* Freud kadınlara (hadım edilmiş) erkeklermiş gibi davrandığından.

V

Kraus hakkında yazarların neredeyse hepsi başarılarına rağmen onun bir fiyasko olduğu kanısına varıyor. Trajik ve kahramanca bir fiyasko, sanatsal açıdan eksiksiz bir fiyasko, fakat eninde sonunda bir fiyasko. Zohn'un Kraus biyografisini bitirirken kullandığı cümleler bu tür bir kanının tipik ifadeleri: "Yakın çevresindeki insanları kültürel miraslarında ruhsal güç kaynaklarına çevirerek zaman kazanmadaki yetersizliğinde, ölen bir çağın ruhu önündeki son çırpınışlarında, insan doğasının birçok yanını acımasızca, saldırganca eleştirisinde Kraus bir fiyasko olabilir. Fakat o kesinlikle dünya edebiyatındaki en görkemli fiyaskolardan biridir."⁴¹

Bu yargının ve bunun gibi diğerlerinin soylu retorikğin doğası ve soylu retorikçinin tesirini yargılamak için gereken uygun standartlar hakkında temel bir yanlış anlamayı yansıttığına inanıyorum. Aslında onları aynı standart ile yargılayarak soylu retorikçi soysuza, soylu retorikçiyi de soysuz olana indirger.

Retorikçi insanı harekete geçirmeye çalışır. Bu yüzden onun etkililiğini birilerini harekete geçirip geçirmediğine ve eğer geçirdiyse kaç kişi olduğunu belirleyerek yargılamak mantıklıdır. Fakat tam da bu görünürde inkâr edilemez mantığı mercek altına almalıyız. Soysuz retorikçi insanları kötülüğe doğru harekete geçirmeye çalışır; insanın olabildiğince çabuk cehenneme gitme arzusu doğası gibi göründüğünden etkili soysuz retorikçilerin milyonlar, on ya da yüz milyonlarca insan için bu süreci oldukça hızlandırabilmesi şaşırtıcı değildir. Marx, Lenin ve Hitler gerçekten de dev kalabalıkları etkilemekte başarılıydı. Tam bu yüzden onları ünlü retorikçiler olarak kabul ediyoruz, soysuz fakat muhteşem. Sonuç olarak birçok kimse insanlar sığırımışçasına onları köleleştirmeye çalıştı fakat çok azı başarılı oldu. Biz de onları "büyük tarihî figürler" diye övüyoruz.

Ben soylu retorikçiyi bu standarda göre yargılayamayacağımızı söylüyorum. İnsanları olduklarından daha iyi olmaya teşvik ettiğinden, soylu retorikçinin oldukları gibi kalmayı ya da kötü olmayı tercih edenleri değiştirme gibi bir şansı yoktur. Aslında, insanları ona değil de kendilerine getirdiğinden, soylu retorikçi başkaları üzerinde yarattığı manifesto etkisinden dolayı yargılanmamalıdır. Bunun yerine maksadını beyan ettiği açıklık ve metanetine göre yargılanmalıdır. Tavsiyesini hiç kimse önemsemese bile soylu retorikçi kendi dilini mükemmelleştirerek ruhunu mükemmelleştirdiği için başarılı görülmelidir. Kraus'un pek yargılanan başarısı, oldukça "başarısız" şekilde karşı çıktığı düşmanları kadar etkileyicidir. Son tahlilde, Kraus'un ulaşmaya çalıştığı şey dilini saflaştırarak kendisini saflaştırmaktı. Amacına ulaştı. Semantik olarak satanist bir toplumda bir semantik azizi olarak öldü.

4. Bölüm

Kraus'un Kültür Tarihindeki Yeri

I

Şimdi Kraus'un kültür tarihindeki yerini yeniden değerlendirme zamanı. Kraus'un çağdaşları ve sonraki nesiller üzerindeki etkisi neydi? Edebiyat ve dil çalışmaları için, psikiyatri ile psikanaliz için, siyaset için, hukuk ve sözde sosyal bilimler için önemi neydi?

Freud'un bütün Viyana'yı kapsayan "itibar listesinde"¹ son sıradaki şahsın Kraus olduğunu hatırlayalım. Freud tarafından bu kadar lanetlenmek bile Kraus'un psikanaliz ve modern düşünce tarihi açısından önemini uzmanlara göstermiş olmalı. Dahası, Freud'un bu kanısı, özellikle kendi çıkarları etkilendiğinde, onun çürümüş ahlaki hassasiyetini de ortaya koyar: Kendisinin en önemli eleştirmeni, gerçekten kıymetli bir düşman olan Kraus'la karşı karşıya kalan Freud ona hak ettiği saygıyı göstermedi, onu gizlice hor görüp toplum içinde sessiz

kaldı. Freud'un buradaki ahlaki başarısızlığının yaralanmış gösterişinden ve Kraus'un gerçekten de tezlerinin altında yatan başarıyla ortaya çıkarmasının getirdiği korkudan kaynaklandığı fikri, Freud'un Kraus'un eserlerini Kraus psikanalize savaş açmadan önce beğenmesi ve takdir etmesiyle güçlenir.²

Kraus psikanalizi (ve psikiyatriyi) tabii ki en temel kavramlarına ve uygulamalarına kadar sorguladı ve bu "bilimin" kendini metheden tarih yazımları için -başka bir yanlış yönlendirilmiş eleştirmen ya da çabaları sonucu psikanalizin yeni mükemmellik ve saflık düzeylerine çıktığı bir "muhalif" gibi- onu yalanlamak ya da onunla işbirliği yapmak imkânsızdı. Freud ile Adler, Freud ile Jung, Freud ile Reich ve birçokları arasındaki uyuşmazlıklar *ad nauseam* (bıktırıncaya kadar) yeniden tartışıldı ve yeniden analiz edildi: Tartışmacılarının tam da anlaşmazlıklarıyla psikanaliz "bilimin" geçerliliğini tasdik ettiği tartışmalara ayrılan yerin ve dikkatin bir sınırı yok. Fakat aynı yerde Kraus'un büyük ve aydınlık eseri için hiç yer yok. Freud ve psikanalistler düpedüz Kraus'u görmezden gelirler. Viyana basınının, *Totschweigetaktik*, sessiz muamelesi psikanalitik -ve psikiyatrik- tarih yazarları tarafından sürdürüldü: Onlar için Kraus hiç var olmadı.*

Kraus hakkındaki fikri Freud'un ve onun müritlerinin sahip olduğu gibi olmayan birçok insan da vardı tabii. Kraus'un başarılarına hürmet eden, özellikle Almanca külliyatı gözden geçirmenin sırası değil. Yapmak istediğim tek şey, "akıl-sağlığı uzmanlığı"nın ideolojileriyle ve kurumlarının entelektüel olarak boğan zincirleriyle sarılmamış olanlar tarafından görülen, Kraus'un modern entelektüel tarihteki yeri hakkında bir şeyler söylemek.

* Şimdiye kadar bulabildiğim kadarıyla bu konudaki tek istisna içerisinde Kraus üzerine birkaç kısa yorum ve Kraus'un psikanaliz eleştirileri üzerine oldukça yanıltıcı bir paragraf bulunan Henri F. Ellenberg'in *The Discovery of the Unconscious* [Bilinçaltının Keşfi] ansiklopedisi.

II

Kraus'a büyük saygı duyan ve ondan ölçülemez şekilde etkilenen çağımızın entelektüel devlerinden biri de Ludwig Wittgenstein'di (1889-1951). Düşüncelerinin çoğunun Kraus tarafından sunulan temel yapıyı takip etmesi gerçeğinden ötürü Wittgenstein'in felsefi çalışmalarının büyük bir kısmında Kraus'tan etkilendiği iyi biliniyor. Tartışmaya açık olan şey ise bu etkilenmenin varlığı değil, kapsamı.

Wittgenstein'in Kraus'a olan borcunun -iki adamdan da karakteristik olarak ayıramayacak nitelikler olan ahlak ve entelektüellik borcu- kesin boyutlarına ilişkin en önemli kaynak Paul Engelmann'ın arkadaşı ve öğretmeni ile olan anısı. Mimar olan Engelmann'ın kendisi de Kraus'tan oldukça etkilenmişti. 1915'te akciğer enfeksiyonu geçiren Engelmann askerlikten geçici olarak terhis edildi. Bu sürede aşağıdaki gibi hatırladığı Kraus'la ilişkisini tazeledi:

Durumum düzelir düzelmez Viyana'yı sık sık ziyaret etmeye başladım, Loos ile onun mimarlık okulunda çalışmalarımı devam ettirmem hakkında konuştum ve -Viyana'daki önceki kalışlarımda yaptığım gibi- her akşam Karl Kraus ile Kohlmarkt'taki Cafe Pucher'de buluştum.

(Savaşın İttifak Devletlerinin lehinde devam etmesi hakkındaki) hâkim coşkunun fırtınaları ve sevinç çılgınlıkları arasında Kraus bir şeyleri gören ve kavrayan birkaç insandan biriydi. Şüphesiz başlarda tavrımı sarsmadı. Mayıs 1915'te... Batı Galiçya cephesi temizlenene kadar, onun savaşa karşı tam ve acımasız karşıtlığını haklı bulmaya başlayacak kadar açık fikirli olmuş muydum.⁴

Burada, o savaşın ilk evrelerinin Freud'u vatanseverlik ateşiyle yaktığını anımsayabiliriz: Hayatında ilk defa Avus-

turyalı gibi hissetti ya da öyle hissettiğini itiraf etti - barış içerisindeyken kabul etmeyeceği bir düşünce; dolayısıyla kendini kandıran bir eminlikle Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın hızlı bir zafer kazanmasını umdu.⁵ Öte yandan Kraus bu savaşın trajedisini anladı ve "kendi" tarafının ahlaki ve askerî görünüşüne hiç aldanmadı.

Kraus'un Wittgenstein üzerindeki etkisine dair Engelmann'dan en başta Wittgenstein'in Kraus'un entelektüel muhakemesine nasıl da derin bir saygı duyduğunu öğreniyoruz. Bunu gösteren ise Wittgenstein'dan Engelmann'a yazılmış 25 Ekim 1918 tarihli bir mektup:

Bay E., - Bugün Jahoda'dan eserimi yayımlayamayacağına dair bir bildiri aldım.* Dedğine göre teknik sebeplerdenmiş. Fakat Kraus'un yazım hakkında ne düşündüğünü bilmeyi gerçekten çok isterim. Eğer bunu öğrenme fırsatın olursa çok memnun olurum. Belki de Loos bunun hakkında bir şeyler biliyordur. Lütfen bana yaz. Saygılarımla. W.⁶

Wittgenstein'in *Tractatus* eserinin mantıktan çok ahlakla, felsefeden çok dille ilgilendiği uzun yıllar süren kargaşa ve yanlış anlamadan sonra şimdi anlaşılmaya başlıyor. Kraus'un *Tractatus* üzerindeki ve hatta Wittgenstein'in bütün hayat görüşü üzerindeki etkisinin bu olduğunu tahmin ediyor Engelmann: "O (Wittgenstein), bana *Die Fackel*'in Norveç'teki evine gönderildiğini söyledi, bu da Viyana'yı terk etmeden önce onun ilgili bir okuyucu olduğunu gösterir. Onun Kraus'un yazılarında bulduğu düşünme şeklinin, felsefi faaliyetinin amaçları üzerinde kararlı ve sürekli bir

* Jahoda *Fackel*'in Viyanalı basımcısıydı. Burada bahsedilen inceleme ise *Tractatus Logico-Philosophicus*.

etkiye sebep olduğuna inanıyorum. Aslında bu etki öylesine derine gidiyor ki Kraus'un neyin peşinde olduğunu gerçekten anlayamayanlar (bu da onun düzenli okuyucuları ve destekleyicileri dâhil büyük çoğunluk anlamına geliyor) böyle bir etkinin varlığından şüphelenmez bile.”⁷

Engelmann'ın burada bahsettiği şey Kraus'un hayata ve çalışmaya karşı temel olarak ahlaki bakış açısı. O Kraus'un siyasi bir düşünür ya da başlıca bir yazar olmadığının, bunun yerine dili kullanan bir ahlakçı olduğunun altını çiziyor. “Kraus yıkıcı güce sahip rakipsiz bir tartışmacı yazar” diye devam ediyor Engelmann, “fakat kendine has düşünce tarzı sayesinde yalnızca belirli şahıslara atıfta bulunarak bir argümanı tasarlayıp dile getirebiliyor. Bu genellikle ahlaki ve entelektüel şüpheli bir yöntem ve tartışmacı yazarın kendisini de tehlikeye sokar. Ancak Kraus'la birlikte bu yöntem düşmanın diliyle açığa vurmadığı herhangi bir kişisel zayıflığı yasak olarak gören vicdanlılıkla neredeyse her zaman kendini affettirmiştir.”⁸

Bana göre bu yöntemin “kendine has” bir tarafı yoktu; Kraus'a karşı hassas duygulara sahip Engelmann bile Kraus'un “kendine haslığının” dürüstlüğünü ve mantığını göremez. Kraus'un baştan aşağıya bir birey ve bir bireyci olmasını daha iyi örnekleyen ve ortaya koyan ne olabilir? Argümanını soyut bir şey üzerine değil bir insan üzerine; bir grup üzerine değil bir birey üzerine kurardı. Topluluklarda yer almak istemedi, böyle oluşumları yalnızca toplu suçluluk olarak değil aynı zamanda toplu fikirler, hisler ya da eylemler olarak kabul etmedi. Bana kalırsa kendini dil çalışmalarına neden bu kadar verdiğinin sebebi budur. Son tahlilde kelimeler, kelime grupları ve ifadeler her zaman bireylerin eseridir. Eğer bir kâğıt parçası üzerinde okunabilir bir şey varsa onu oraya bizi yazmış olmalıdır: Kraus'un tartıştığı insanlar -yazarlar ve yayımcılar- bunlardır. Engelmann şöyle yazıyor:

Kraus'un Wittgenstein üzerinde yarattığı etki ilk bakışta kolayca fark edilemez, çünkü Wittgenstein Kraus'un kişisel tartışmalarının en çarpıcı özelliğini sergilemez. Wittgenstein'in tartışmaları tamamen gayrişahsidir: *Tractatus* eserinde savaş açtığı düşmanı felsefenin kendisidir. Wittgenstein'in Kraus'a ne borçlu olduğu konusunda büyük bir yanlış anlamadan kaçınmak için aşağıdakiler anlaşılmalıdır.

Kraus tartışmalarında zamana ve kurbanının "sözüne güvenme" tekniğine başvurur, yani basitçe suçlanan kişinin kendi kelimelerini ve ifadelerini alıntılایarak yaptığı suçlamayı görünür kılar ve bayat niyetlerini de ifşa eder. Kraus *edebi* tartışmasında düşman bireyin ve onun üzerinden dolaylı olarak bütün çağın sözüne güvenirken, Wittgenstein ise *felsefi* tartışmasında "dilin" kendisinin (ör. felsefenin dili) sözüne güvenir. Burada ki mühim fark Kant'ın aksine eleştirisinin konusunu "mantık" değil, dil olarak belirlemesidir ve bu da dilin sözüne güvendiğini gösterir - ya da daha doğrusu, anlatım tarzına ve cümleye; çünkü cümle mantığın aksine somut bir şey olduğundan ona elimizi attığımızda bizden kaçamaz.⁹

Kraus doğru bilginin korkusuzca sorgulamada ve açık konuşmada yattığını ve böyle davranışların mükemmel bir ahlaki girişim olduğunu söyleyen Sokratik öğretiyi yeniden vurgular ve yeni seviyelere taşır. Wittgenstein hayatının çoğunu böyle durmadan sorgulama ve özenle açığa kavuşturma çabalarına adadı, ancak girişimin temelde ahlaki olan doğası Kraus'unkinden daha açık değildi. Bu yüzden bir süre çalışmaları yanlışlıkla mantıksal pozitivistlerinkilerle aynı kategoriye konuldu. Freud ise tam karşıt kutuptadır; o gerçekten sorgulamaz. Muhatabının gözlerini ve aklını açmaya çalışır gibi görünür fakat bu yalnızca bütün soruları

cevaplamasına, muhatabının olduğu kadar kendi aklını da kendi yorumlamalarıyla doldurmasına ve sorguyu bitirmesine giden yolun ilk adımıdır. Kraus ve Wittgenstein için doğru soru yanlışlığı yok etmek için yeterlidir: Freud için yanlışlık “psikanalitik önsezi” ile kazanılan, doğru ile değiştirilmesi gereken bir baskıdan kaynaklanır.

Bu Wittgenstein’in eserlerinin neden yalnızca Kraus’unkilerle değil aynı zamanda Freud’unkilerle de ilişkili olduğunun sebebini açıklıyor. Kraus’a Freud’a olduğundan daha yakın olsa da Wittgenstein aslında bu iki adamın arasında bir yerde duruyor: Kraus en açık ve en cesur ahlak öğretici, Freud en açık ve en cesur ahlak bozucu; Wittgenstein ise onların özelliklerini harmanlamada en başarılı olandır.

Kraus bir ahlak öğreticiydi derken kastettiğim, kelimeleri saldırırken, kendini korurken ya da intihar ederken kullanılabilecek silahlar olarak görmemizde ısrarcı olmasıydı: Diğer bir deyişle, dilin retorikle alakalı olduğunu ve bunun insan ilişkilerinde ciddi sonuçlara sahip olduğunu biliyordu. Freud bir ahlak bozucuydu derken kastettiğim, geniş bir yelpazede insan davranışlarını, son olarak da insan eylemlerini ahlaki kararların sonuçları olarak değil tıbbi hastalıkların semptomları olarak görmemizde ısrarcı olmasıydı - yani insan ahlaki bir varlık değil, aptal bir tıbbi hastaydı. Wittgenstein bu özellikleri harmanlayandır derken kastettiğim ise, onun hem Kraus’un tarzıyla karmaşıklıkları açıklığa kavuşturup sorgulayarak ah-laksızlıkları düzeltmesi, hem de bir tür “tedavi edici felsefe” tarafından yaratılan şüpheleri ve boşluğu “iyileştirmesi”.

* Wittgenstein’in bazı öğrencileri onun Freud ve psikanalize olan tavrını kaydetti ve yorumladı. Rhees’e göre Wittgenstein’in Freud’u ilk defa okuduğunda verdiği tepki, tahminen 1919’dan sonra, onu takdir etmek oldu: “İşte söyleyecek bir şeyleri olan biri.”¹⁰ D.A.T. Gasking ve A.C. Jackson’a göre, “O (Wittgenstein) Freud’dan büyük saygıyla bahsederdi ve onu büyük bir adam olarak tanımlardı, fakat Freud’un takipçilerinin çoğuna ayıracak vakti pek yoktu.”¹¹ Wittgenstein zaman ilerledikçe

Bu iki adamın eserlerindeki etik ve estetik ilişkisi hakkında söyledikleri onların eserlerini ve Batı dünyasının sürekli tatbikî açmazlarını anlamamız için gerekli olduğundan Engelmann'ın Kraus ve Wittgenstein değerlendirmesine geri dönmeliyiz. Engelmann *Tractatus* eserinde Wittgenstein'in görünürde karmaşık ünlü cümlesini alıntılıyor, "etik ve estetik birdir ve aynıdır" ve sonra yorumluyor: "Tabii ki bu geniş yelpazeli ve bilgili düşünürün etik ve estetik arasında hiçbir fark olmadığını söylemek istediği düşünülemez!.. Farklı bir açıdan bakarsak, estetik (görünen o ki mantık da), ve etik arasındaki temel bağlantının iç yüzü aynı zamanda Kraus'un şiirsel dil eleştirisinin de temel bir unsuru."¹⁴

Bu yolda güce sahip olan Kraus'tur. İlkelerinden ve eylemlerinden ödün vermeyen yalnızca Kraus olduğundan, sanat ve ahlak, dil ve etik, yaratıcı bir eser ve yaratıcısının insani değeri arasındaki -biz modernlere çok anlaşılmaz gelen- temel bağlantıyı yalnızca onunla ve onun çalışmalarıyla kavrayabiliriz. Aşağıdaki de Engelmann'ın bu ilişkiyi anlama girişimidir:

Hayatın ve sanatın, bir sanatçının ahlakının eserleri için hayati olduğunu söyleyen yanlış estetik kanonlarla yargılandığını hatırlatarak ilk güçlü uyarıyı yapan (Weininger'den sonra) Kraus'tu... Ancak demek istediği şey sık sık yanlış anlaşıldı ve yanlış anlamanın tamamen karıştırılan estetik yargıları da şuna sebep oldu: Sanat düşüncesinde yalnızca sanatçının eserinde (kişiliğinde değil - T.S.) ah-

psikanalize olan inancını yitirdi ve 1946'da onu tehlikeli ve "güçlü bir mitoloji" olarak değerlendirdi.¹² Wittgenstein'in başka bir öğrencisi olan José Mora şuna dikkat çekiyor: "(Sonraları Wittgenstein) *Tractatus*'un ana doktrinlerini terk etti ve giderek şu anda üzerine çalıştığımız şeyle ilgilenmeye başladı: Tedavi Edici Felsede."¹³ Bu terim tabii ki Wittgenstein'in değil Mora'nın, fakat Wittgenstein'in sonraki yıllarındaki felsefî çabalarının bazılarının dürtüsünü uygun bir şekilde simgeliyor.

laki bir bozukluk belirginse ahlaki yaklaşım düzenlidir. Ve burada konu dil olduğu sürece bunun her zaman söz konusu olduğunu göstermek Kraus'un sonuca götüren başarısıdır. "Tam bir cümlemin yarım bir adamdan gelebileceğine kendime bir türlü inandıramıyorum."¹⁵

Kraus'un Freud'unkini ve Wittgenstein'inkini gölgede bırakan dehası burada yatıyor. O insanın ürününü -bu konuda, dil- ele alır ve tam da o eserin gösterdiği kanıtlarla desteklenen yargılarda bulunur. Bu yaklaşım eleştirmenin, yaratıcısına iftira atmak ve onu itibarsızlaştırmak için kendisi tarafından üretilse bile sanat eseri ile ilgili olmayan bilgileri kullandığı Freudyen "patografi" ya da modern "psikotarih" ile taban tabana zıttır. Wittgenstein'in kendisi de bu Krausyen ilkeye tamamen sadık kalmamıştır: "Haberlere yorum katmanın" diye yazıyor Engelmann, "ve gerçek fikirlerin klişeler ile taklit edilmelerinin toplum hayatını ruhsal ve zamanla fiziksel yozlaşmayla tehdit ettiği bir durumda Kral Kraus yaratıcı şiirsel deneyimden ortaya çıkan dilin saflığını korumaya çalışıyor... Fakat şairin dili tam olarak Wittgenstein'in felsefeden silmek istediği ifade şekli."¹⁶

Engelmann Kraus'un ve Wittgenstein'in çalışmalarının arasındaki benzerlikleri üzerine görüşlerini şöyle özetliyor.

Kraus, Loos ve Wittgenstein'in otak noktası ayırma ve bölmeyi doğru yapmak için çabalamalarıydı. Onlar yaratıcı ayırıcılardır. Çabaları bütün alanlarda bölünmenin üstesinden gelmeye çalışan çağlarının en derin (ve haklı) içgüdüleriyle tamamen zıt olduğundan şiddetli bir dirençle karşılaşmış olmaları olağandır... Bu üç düşünürün ortak yanı doğruluk ve açıklık üzerindeki ısrarları ve bu bana tam olarak çağımızın kültürel çabalarında eksik olan şey gibi geliyor. Dolayısıyla bütün entelektüel ve sanatsal faaliyetlerin altını çizmek için kendini

kültüre adayan insanların ilk ve en önemli görevi bu boşluğu doldurmak olmalı.¹⁷

III

Avusturya entelektüel ve sosyal tarihinin 1848'den 1938'e kadar olan kısmını sunan *The Austrian Mind*'da,¹⁸ [Avusturyalı Akıllı] William M. Johnston, Kraus'un Wittgenstein üzerinde kesin bir etkisinin olduğu görüşünü destekleyen kanıtlar ortaya koyuyor. Johnston, Wittgenstein'in kendisini bir ahlakçı ve Krausyen gelenekten gelen bir dil öğrencisi olarak tanımladığını gösteren birkaç anekdot alıntılıyor. Örneğin şunu naklediyor, "Wittgenstein 1927 ve 1928 boyunca sözde müritleriyle kavga etti... Carnap ve Neurath'ı matematiği aşılamaları ve dinin ne olursa olsun sağ kalacağını söylemelerinden dolayı uyardı. Wittgenstein yapay bir dil uydurmaya çalışan fizikçilerin çabalarını kınadı, bir dilin anlamlı olabilmesi için şiirde olduğu gibi günlük kullanımın birikiminden beslenmesi gerektiğinde ısrar etti."¹⁹

Ocak 1929'da Wittgenstein Cambridge'ten doktora alabilmek için gerekenleri yerine getirdi. Ancak zamanının çoğunu Avusturya'da geçirmeye ve Almanca yazmaya devam etti. 1930'ların başında "Wittgenstein, Kraus'un dil ve gerçeklik denliğini yeniden kurma amacıyla... bir dil eleştirmenine dönüştü. Wittgenstein, Kraus'un herkese yaptığı gibi her kelimesinde dikkatli bir inceleme barındırmaya çalışan filozoflardan memnundu. Kraus'u takip eden Wittgenstein yeni disiplinini Mauthner'in yaptığı gibi dilin eleştirisi (*Sprachkritik*) olarak değil, Kraus'un *Die Fackel*'in Haziran 1921 sayısında literatüre kazandırdığı bir terim olan dilin doktrini (*Sprachlehre*) olarak adlandırdı."²⁰

Kısacası, Freud'un Viyana'da Kraus'tan daha fazla hor gördüğü kimse olmadığından, Wittgenstein'in de Kraus'tan daha fazla saygı duyduğu kimse yoktu. Erich Heller ilişki-

leri hakkında şunları söylüyor: “Wittgenstein Kraus’a kendi zamanının diğer yazarlarına duymadığı bir şekilde hayranlık duydu. Karl Kraus gibi o da insanın kurumlarında gördüklerinden çok az memnun kalırdı ve sokaktaki insanların deyimleri genellikle kulağını tırmalardı - özellikle de felsefi konuşmaya kalktıklarında; ve Karl Kraus gibi o da insanların dilinin karışık, küstah ve amaçsız, anlamsız, yalan, aldatma ve kendini aldatma yapıları olursa kurumların yozlaşmaktan başka şansının olmadığından kuşkulandı.”²¹

Wittgenstein’in dile ve Kraus’a karşı tavrını göstermek için Heller, Konfüçyüs’ün şu deyişini alıntılar:

Çok eskiden, müritleri Çinli bir bilgeye ülkenin ilişkilerini yoluna koyma gücü verilirse ilk olarak ne yapacağını sormuş. O da: “Önce dilin doğru kullanıldığından emin olurum.” demiş. Müritler boş gözlerle bakmışlar. “Tabii ki” demişler, “bu önemsiz bir mesele. Buna neden bu kadar önem verdin?” Usta ise şöyle cevaplamış: “Eğer dil doğru kullanılmazsa, söylenen şey anlatılmak istenen şey olmaz, yani yapılması gereken şey yapılmaz; eğer o yapılmamış kalırsa ahlak ve sanat yozlaşmaya başlar; eğer ahlak ve sanat yozlaşırsa, adalet de yanlış yola sapar; adalet yanlış yola saparsa, insanlar kendilerini ümitsiz bir karmaşanın içinde bulurlar.”²²

Eğer Kraus dilin saflığının münasip ayinini yöneten başrahipse, Wittgenstein da onun dili saflaştırmaya ve böylece ustasına makbul olanı sunmaya çalışan müritlerinden biridir. “Onun eserlerinin çağımızın” diye bitiriyor Heller, “karanlığına biraz ışık getirebileceği uman Wittgenstein’dı. Çünkü dil doğru kullanılmadığında insanlar kendini ümitsiz bir karmaşanın içinde bulurlar. Karl Kraus bunun nasıl gerçekleştiğini gösterdi; ve aynı zamanda Wittgenstein da Avusturyalıydı.”²³

Burada Heller'in, Kraus'u ve Wittgenstein'ı Avusturyalılar olarak tanımladığının altını çizmek gerek, onlar ben- ce de böyle tanımlanmak isterlerdi. Aksine, Freud benzer şekilde bir Yahudi olarak tanımlanmak isterdi ve kendisini öyle tanımladı. Burada bu insanların kim olduklarını ve neyi başarmaya çalıştıklarını ortaya koyan, bir tarafta Kraus ve Wittgenstein ve diğer tarafta Freud arasındaki farklılıkların başka bir boyutu yatmakta.

IV

Kraus'un bu yüzyılın ilk üç çeyreğinde Avrupa'nın Almanca konuşulan bölümlerinde rüştünü ispatlamış, vadeden ve yetenekli yazarların neredeyse hepsine nüfuz eden etkisinin eksiksiz bir analizini sunmak bu çalışmanın ya da benim kabiliyetimin kapsamının ötesinde olsa da²⁴ akla hemen Hermann Broch, Walter Benjamin, Hermann Hesse, Alfred Polgar, Manes Sperber ve Friedrich Torberg gibi isimler geliyor.* 1910'da, Kraus'un *Sprüche und Widersprüche* [Deyişler

* Hermann Broch (1886-1951) Viyana'da doğdu, 1938'de Birleşik Devletler'e göç etti ve New Haven, Connecticut'ta öldü. Ünlü eserleri arasında (*Die Schlafwandler*) [Uyurgezerler] (1931-32) ve *Tod des Vergil* [Vergil'in Ölümü] (1945) vardır. Aynı zamanda denemeler de yazmıştır. Günümüzde Broch 20. yüzyılın en büyük yazarlarından biri olarak görülmektedir. Walter Benjamin (1892-1940) Berlin'de doğdu, Birleşik Devletler'e gitmek için Avrupa'yı terk etmeye çalıştı, Franco-İspanya sınırında polis tarafından durduruldu ve intihar etti. Zeki bir eleştirmen ve deneme yazarıydı.

Hermann Hesse (1877-1962) Calw, Württemberg'de doğdu, bir Protestan papazının oğluydu. Birinci Dünya Savaşı'nda İsviçre'deydi ve barış politikalarını savundu. 1923'te İsviçre vatandaşı oldu ve Montagnola, İsviçre'de öldü. Hesse, Jung'un düşüncelerinden ve yazılarından oldukça etkilendi ve bu etkiyi birkaç romanında yansıttı. Ünlü eserleri arasında *Demian* (1919), *Siddharta* (1923), *Der Steppenwolf* [Bozkırkurdu] (1927) ve *Das Glasperlenspiel* (*Magister Ludi*) [Boncuk Oyunu (Efendi Ludi)] (1943) vardır. Hesse 1946'da Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı. Alfred Polgar (1875-1955) Viyana'da doğdu ve Zürih'te öldü. Savaş zamanında Birleşik Devletler'de yaşadı ve 1949'da Viyana'ya döndü. İyi bir eleştirmendi ve Kraus'un arkadaşıydı.

ve Karşı Deyişler] eserinin incelemesinde şöyle diyor Hesse: “Eğer kibirli entelektüellerimiz dürüst olsalardı bu kitap ‘Merry Widow’ kadar ünlü hâle gelirdi. Fakat bu kitap böyle bir başarıya ulaşmak için tabii ki çok fazla iddialı. Bu çok talihsiz bir olay çünkü bu kitap çok önemli bir eser. Yazarı, altının altın ve dışkının dışkı olduğunda ısrar eden ve dışkının altın olduğunu iddia eden gazetecilere inanmayı reddeden bir soytarının bilgeliğine sahip.”²⁵ Hesse incelemesini Kraus’un “gerçekten hiç bozulmamış bir kişiliğe sahip (*unbesch-nittene Persönlichkeit*) olduğunu söyleyip onu överek bitirir.”²⁶

Hermann Broch, Kraus’a çok şey borçlu olduğunu tekrar tekrar ifade etti. 1947’de şöyle yazdı: “Karl Kraus’un toplu eserlerini edindim... ve ne kadar fazla bir kısmının kalıcı bir geçerlilik ve değere sahip olduğunu yeniden keşfetmekten zevk alıyorum.”²⁷ Yine 1950’de: “Doğal olarak Kraus’un birçok dersine katıldım... Tabii ki Kraus’tan ders almak gençliğimdeki en büyük deneyimlerimden biriydi ve etkisi hiç azalmadı.”²⁸ Dolayısıyla idiyo-sinkretik çalışma tarzına ve hiçbir tabuyu tanımayan sert hicvine karşın Kraus’un başarıları, hâlâ yaşıyor olmasına rağmen, resmî edebî çevrelerde tanındı. Buna benzer bir şey Erwin Rollet’in 1931’de saygın *Nagl-Zeidler Deutsch-Österreichische Literaturgeschichte*’de [Alman-Avusturya Edebiyatının Tarihi] Kraus üzerine yazdığı oldukça olumlu makalede görülür. “*Fackel*” diye inceliyor Rollet, “Viyan’a’nın bütün ruhani hayatına hükmetti... *totschweigetaktik* başarısız oldu... Kraus güçlü bir etki çemberi

Manes Sperber (1905-) Polonya’da doğdu ve Paris’te yaşıyor. Alfred Adler ile çalıştı ve hem Almanca hem de Fransızca romanlar ve siyasi-edebî denemeler yazdı. [editör notu: Sperber, bu kitabın yazıldığı tarihte hayattaydı, 1984’te ölmüştür.]

Friedrich Torberg (1908-) 1938’de terk ettiği, 1951’de geri döndüğü Viyana’da doğdu. Karl Kraus üzerine romanlar ve makaleler yazdı. [editör notu: Torgberg, 1979’da ölmüştür.]

yarattı. Kendi çağının ve ülkesinin vicdanıydı.”²⁹ Rollet’in, Kraus’un çalışmalarını enine boyuna incelese de onun psikiyatri ile psikanaliz üzerine olan eleştirilerinden hiç bahsetmemesi –şimdi bir hata ya da bir ihmal diyebilirim– ilginçtir ve özellikle bizim bakış açımızdan önemlidir.³⁰

V

Cultural History of the Modern Age’in [Modern Çağın Kültür Tarihi] (1928-1931)³¹ yazarı Egon Friedell,* Kraus’a çok saygı duyan başka bir tanınmış Viyanalıydı. Burada önemli olan Friedell’in Kraus ve onun çalışmaları hakkındaki güzel düşünceleri değil, Freud ve psikanaliz hakkındaki düşünceleri. Bu konu hakkındaki görüşleri muhtemelen Kraus etkisi altındaydı ve bulabildiğim kadarıyla psikanalizi ilk defa bir tür Yahudi gnostisizmi[†] olarak ve bireyciliğe, özgürlüğe ve onura karşı bir hareket olarak eleştirdi.

Friedell psikanaliz değerlendirmesine: “Freud bir metafizikçi midir?” sorusunu sorup olumlu bir cevap vererek başlıyor: “Evet, fakat bunun farkında değildi.”³² Sonra da şu fevkalade psikanaliz eleştirisini sunuyor:

Bu “şair” (Freud) ile kendi çağı arasındaki hesaplaşmanın altında yatanı bulabilmek gerçekten zor. Ancak şu her hâlükârda söylenmelidir ki o en büyük gerçeklik saptırıcılarından biri.

Psiko-analizde korkunç bir kusur var: detaylandırmaları Talmud ve lisans okumalarının bir karışımı olan psiko-analistler. Amerikalılar psiko-analize Hristiyan

* Egon Friedell (1878-1938) Viyana’da Yahudi bir aileye doğdu. Berlin ve Heidelberg’de Almanca, felsefe ve doğa bilimleri okudu; adını Friedman’dan Friedell’e değiştirdi, Hristiyan oldu ve kendini bir oyuncu, eleştirmen ve yazar olarak ispatladı. 1938’de Naziler Avusturya’ya girdiğinde Friedell kendini öldürdü.

† Gnostisizm: Antik dinleri ve öğretileri sentezleyen dinî bir inanç. (ç.n.)

Biliminin karşıtı olarak “Yahudi Bilimi” diyorlar. Gerçekten de, Yahudilerin Hristiyan dünyası tarafından suçlandığı *odium generis humani**, bir kez daha dile getirildi. Amacı apaçık dünyayı kötölemek ve tanrısızlaştırmak. “Yahudiler ile” dedi Nietzsche, “ahlakta Servile Insurrection (sivil ayaklanma) başlar.” Psiko-analizle birlikte ise ahlaksızlığın Servile Insurrection’ı başlar. Yapılması gereken şey psiko-analize psiko-analiz uygulamaktır. Düşünceleri, insanlığı kendine uydurarak ita-atkâr hâle getirmeyi amaçlayan bir nörotiğin hüküm-arzusundan doğar. O, “Yahudi bilimi”nin ustası bir Yahudi olarak -yani tipik bir *homo irreligiosus*† olarak- bu alanda “diğerleriyle” baş edemeyeceğini bilerek bütün hemcinslerini saf dışı bırakmak istediği dinî bilincin içeriğine duyduğu içgüdüsel bir nefretten dolayı böyle yapar. Kısacası bu, yine Nietzsche’den alıntı yapmak gerekirse, “bir parazitin saldırısı, soluk yeraltı kan-emicilerinin bir vampirizmidir”; gösterişli bir enfeksiyon girişimi, en kötüsüne maruz kalmışlar tarafından gerçekleştirilen sinsi bir intikam eylemidir: bütün dünya nevroikleştirilecek, cinselleştirilecek ve şeytanileştirilecektir.³³

Modern kültürel tarih yazımının ustasının radikal kalemiyle yeniden ifade edilen Kraus’un psikanaliz eleştirilerinin çoğunu rahatça tanıyoruz: Psikanaliz evrensel olarak geçerli bir bilim değil, bir Yahudi sahte dinidir; zayıf yabancının intikamıdır; amacı zaten var olmayan akıl hastalığını tedavi etmek değil, aksine bulaşıcı bir akıl hastalığı, “gösterişli bir enfeksiyon girişimi”, gerçek bir “delilik üretimi” yaratmaktır.³⁴

Bu kadarla kalmıyor. Friedell psikanalizin tıpla ya da iyileştirmeye hiçbir alakası olmadığını, fakat tamamen din

* *Odium generis humani*: Latince, insan ırkından nefret etmek anlamına gelir. (ç.n.)

† *Homo irreligiosus*: Latince, dinsiz insan anlamına gelir. (ç.n.)

ve ahlak -ve soysuz retorikle- alakalı olduğunu korkutucu bir netlikte gördü:

Psiko-analiz, bütün o işaretleri ve sembolleri, törenleri ve seremonileri, kâhinleri ve kehanetleri, kurulu sembolizmi ve dogmatizmi, gizli doktrini ve popüler versiyonu, din değiştirmeleri ve dinden dönenleri, sınamalara tâbi tutulan rahipleri ve sırayla birbirini lanetleyen yavru tarikatları ile gerçek bir tarikattır. Bir memeli olsa da balık kılığında olan balina misali psiko-analiz de bir din olsa da bilim kılığındadır. Bu din karakter olarak pagandır: Doğaya-tapınmaya, demonolojiye, derinlerdeki öbür dünya inancına, Dionysosyen seks-idolleştirilmesine sahiptir. Asklepios'un tapınaklarındaki iyileştirici uykular gibi Din ile iyileştirme, temizlik ve rüya yorumlama arasındaki bağlantı antik dünyada da vardı. İşte burada en kışkırtıcı şekillerde karanlığın gücü için çalışan bir kâhinimiz ve bir ozanımız, Yeraltından gelen Orpheus'umuz var: bu İncil'e karşı yeni bir dünya çapında ayaklanma.³⁵

Burada Friedell'in psikanaliz üzerine görüşlerinin hepsine yer vermek ne mümkündür ne de gereklidir. Yalnızca onun bu kitabın başka kısımlarında sunulan Kraus'un görüşleriyle ya da şimdi yer vereceğim Karl Popper'ın yanlışlanamaz propagandacı ifadeler olan psikanalize itirazı ile çarpıcı şekilde tutarlı olan ek görüşlerini alıntılacağım. Friedell şöyle diyor:

Diğer bütün meselelerde olduğu gibi burada da psiko-analistleri yanlış bir teşhisten dolayı suçlu bulmak imkânsızdır. Çünkü onlar oynadıkları terimler -"ikirciklik", "ters yüz edilmiş", "sembolik", "bastırılmış", "aktarılmış" ve "yüceltilmiş"- yoluyla bütün eleştirileri ya-

lanlama konusunda ustadırlar. Buradaki kanıtlamanın ikna ediciliği, kılı kırk yaran kelime oyunlarının bütün ruhani hayatı düzenleyen ilke olmasında ve rüya tanrısının Musa'ya ait günah çıkarma geleneğinden gelmesinde yatar.³⁶

Burada daha fazla tartışmayacağım, fakat bu kitabın yeterince aydınlatacağı sebeplerden dolayı genel olarak birçok psikanalist, psikiyatrist, sosyal bilimci ve entelektüel psikanalizin Marksizm, Komünizm ve hatta Nasyonal Sosyalizm ile bir tutulmasına hâlâ çok şaşıyor. Ancak bu sınıflandırmanın mantığı -yani psikanalizin bir tıp bilimi olarak değil, militan bir tarikat olarak, bir ilaç değil de bir kült olarak adlandırılması- yanlışlanamaz.³⁷

VI

Çağımızın bir başka entelektüel devi Karl Popper yuvarındaki mantıklı argümanı geliştirdi ve ona biraz saygınlık kazandırdı - hatırı sayılır bir destek getirecek kadar yeterli olmasa da onun hemen "Yahudi düşmanı" bir saçmalık olarak reddedilmesini önleyecek kadar yeterliydi bu. Psikanalize karşı -Kraus'unakilere benzer olan- itirazlarını otobiyografik olarak topladığı görüşü şöyle:

(Bir genç adam olarak) ilgimi çeken teoriler arasında Einstein'ın görelilik teorisi şüphesiz en önemli olanıydı. Diğer üçüye Marx'ın tarih, Freud'un psikanaliz ve Alfred Adler'in sözde "bireysel psikoloji" teorisiydi... Bu üç teoriden giderek soğumaya başladığımda 1919 yazıydı... ve bilimsel statü iddiaları üzerinde şüphelenmeye başladım... Marx, Freud ve Adler hayranı olan arkadaşlarımla bu teorilerle ortak olan birçok noktadan ve özellikle de bariz açıklayıcı güçlerinden etkilendiklerini fark ettim.³⁸

Popper daha sonra neden doğrulamanın neyin bir bilimsel teori olup kabul edilmesi ya da kabul edilmemesi gerektiğine karar vermek için yetersiz bir kriter olduğunu gösteriyor ve şöyle devam ediyor:

Bu iki psikanalitik teori... aslında test edilemez, yanlışlanamazdı. Onlarla ters düşecek akla uygun bir insan davranışı yoktu. Bu Freud'un ve Adler'in bazı şeyleri doğru görmediği anlamına gelmez... Fakat analistlerin safça inandığı "klinik gözlemlerin", teorilerini astrologların kendi uygulamalarında buldukları günlük doğrulamalardan daha fazla doğrulayamayacağı anlamına gelir. Freud'un Ego, Süper-ego ve İd efsanesinin bilimsel statü iddiası, Homer'ın Olympos'tan toplama hikâyelerininkinden daha güçlü olamazdı. Bu teoriler bazı gerçekleri tanımlarlar, fakat bunu mitler şeklinde yaparlar.³⁹

Wittgenstein'inki gibi baştan aşağıya olmasa da Popper'in eseri de Kraus'un etkisini gösterir. Popper'in başyapıtı *The Open Society and Its Enemies*'te [Açık Toplum ve Onun Düşmanları] bu açıkça kabul edilmektedir.⁴⁰ Popper'in burada, Jakobenizm, Sosyalizm ve Komünizm gibi büyük hareketlerdeki totaliter Ütopyacılığa karşı çıkma çabalarında öne sürdüğü fikirlerden biri "kademeli toplum mühendisliği" dediği şeydir. Bütün içeriği için olmasa bile bu fikrin özü için Kraus'u över. İşte, Popper'in Marx "Ütopyacılığına" yaptığı eleştiriden sonra gelen, konuyla olan alakası yalnızca bizim Kraus'a olan ilgimizle sınırlı kalmayan kısım:

Bütün bunların altında şeytanı dünyamızdan uzaklaştırma umudu var. Plato bunu, şeytanı alt sınıflara sürerek ve onun üzerinde egemenlik kurarak yapabileceğini düşündü. Anarşistler devlet, Siyasal Sistem yok edildiği za-

man her şeyin iyileşeceğini hayal etti. Marx ise ekonomik sistemi yok ederek şeytanı sürebileceğine dair benzer bir hayal kurdu. Bu yorumlar bir vergilendirme reformu ya da faiz oranında bir azaltma gibi oldukça küçük reformların yapılması yoluyla bile oldukça hızlı gelişmelerin imkânsız olduğunu belirmek amaçlı değil. Yalnızca, muhtemelen çok daha az kötü olsalar da, tamamen yeni bir öncelik sırasında olacak yeni kötülöklere yuva yaratmak için bir kötölüğün etkileriyle birlikte her şekilde ortadan kaldırılmasına hazırlıklı olmamız gerektiğinde ısrarcıyım. Dolayısıyla mantıklı siyasetin* ikinci ilkesi: *bütün siyaset daha az kötüyü seçmekten ibarettir* olurdu (Viyanalı şair ve eleştirmen K. Kraus'un da dediğı gibi).⁴²

İnsanın kapitalizm düzeninde mahvolduğuna ve sonraki kurtuluşunun Komünizm olduğuna dair Marksist öngörüü tartıştıktan sonra Popper, Kraus'a biraz daha saygı gösterisinde bulunuyor: "Marksist liderler [kapitalizm altındaki tarihin] olaylarını tarihin diyalektik inişler ve çıkışları olarak yorumluyorlar. Bu yüzden bir eylemin siyasi liderleri gibi değil, tarihin tepelerinde ve ovalarında bir rehber, bir kılavuz gibiydiler. Tarihin feci olaylarıyla savaşmak yerine onları yorumlamanın müphem sanatı şair K. Kraus tarafından kuvvetli bir şekilde ifşa edildi."⁴³

Kraus ve Popper arasında, Popper'ın teorilerin "yanlışlanabilirliği" dediğı şeye ilişkin önemli bir bağlantı daha. Popper bütün bilgi felsefesinin dayanak noktası hâline gelen kendi yanlışlanabilirlik kavramı ile Kraus'un sistematik olmasa da bu fikri öngören, bilgi üzerine görüşleri arasında bir bağlantı kurmaz. Bu önemli fikrin kaynağını Kraus'a kadar takip eden başka birini de bulabilmiş değilim.

* Karl Popper'ın "rasyonel siyasetinin" ilk ilkesi "Dünyayı cennete çeviremeyiz" di.⁴¹

Kısacası, Popper hiçbir bilimsel teorinin doğruluğunun ispatlanamayacağını ya da doğrulanamayacağını savunur; o yalnızca yanlış olarak ispatlanabilir ya da yanlışlanabilir. Başka bir deyişle o “yanlışlanabilir” olmalıdır. Görünürde basit olan bu fikrin en önemli kısmı muhtemelen sözde sosyal bilimlere uygulanmasında yatmaktadır - ve özellikle Popper’in yanlışlanamayan teorilerin bilimsel olmadığı ve insan ilişkilerinde kullanıldıklarında büyük baskı ve zulüm hareketleri için sahte bilimsel aklamalardan başka bir şey olmadığı iddiasında. Doğru bir ifadeyi ya da bilimsel bir teoriyi neyin oluşturduğuna dair geleneksel kriterin onun doğrulanma ihtimali olduğunu belirttikten sonra şöyle yazıyor Popper:

Schlick diyor ki: “... gerçek bir ifade *nihai doğrulama* yapabilmelidir; Waismann ise daha açıkça ifade ediyor: “Eğer *bir ifadenin doğru olup olmadığını belirleme* imkânı yoksa, o ifadenin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü ifadenin anlamı aynı zamanda doğrulanmasının yöntemi.”

Şimdi, bana göre tümevarım diye bir şey yoktur. “Tecrübeyle doğrulanan” (ne anlama geliyorsa artık) tekil ifadelerden teoriler hakkında yapılan bu çıkarım mantık olarak kabul edilemez. Dolayısıyla teoriler deneysel olarak *hiçbir zaman* doğrulanamaz. Eğer sınırlama kriterimizle, pozitivistlerin doğa bilimlerinin teorik sistemlerini ortadan kaldırma hatasına düşmek istemiyorsak, deneysel bilim alanına, doğrulanamayacak ifadelere bile izin vermemizi sağlayacak bir kriter belirlemeliyiz. Fakat bir sistemin deneysel ya da bilimsel olduğunu yalnızca deneyimle *sınanabiliyorsa* kesinlikle kabul ederim. Bu düşünceler bir sistemin *doğrulanabilirliğinin* değil, *yanlışlanabilirliğinin* bir sınırlama kriteri olarak ele alındığını savunur. Diğer bir deyişle: olumlu anlamda kesin olarak her şeyden ayrılabilen bir bilimsel sisteme ihtiyacım yok; onun deneysel sınamalar yoluyla olumsuz anlamda her şeyden ayrılabilen mantıksal

yapısına ihtiyacım var: *Deneyisel bir bilimsel sistem için deneyim yoluyla yanlışlanabilmek mümkün olmalıdır.*⁴⁴ (İtalik yazılar asıl metinde de italiktir.)

Freudyen (ve diğer) psikanaliz teorilerinin karşılayamadığı şey tabii ki yanlışlanabilirlik sınamasıydı, Kraus bundan şöyle bahsetti: “Eski bilim (Victoria Dönemi biyolojisi) yetişkinlerin cinselliklerini reddetti. Yenisi ise (psikanaliz) bebeklerin dışkılarken şehvet hissettiklerini iddia ediyor. Eski görüş daha iyiydi: en azından ona ilgili taraflar tarafından itiraz edilebiliyordu.”⁴⁵

VII

Her şeye rağmen Kraus, Friedell ve Popper sözde “psikanaliz hipotezlerini” “sınamaya” aralıksız devam eder ve bu gerçekten büyük bir meseledir; hiçbir şekilde bir bilim değilken psikanalitik doktrinin şu ya da bu kısmının bilimsel geçerliliğinin lehinde ya da aleyhinde iddialar öne sürülme-ye devam eder. Fakat psikanalizin soysuz retoriği öylesine düz ve ısrarcıdır ki er ya da geç gerçek doğasının anlaşılmasına neden olur.

Psikanalizi soysuz retoriği sebebiyle çözenler arasında söz edilmesi gerekenlerden biri de Karl Jaspers’tir (1883-1969). “Bugün” diye yazdı 1931’de, “Marksizm, psikanaliz ve ırk teorisi insanlığın bir şeyin üzerini örterken (*Verschleierungen*) en çok kullandığı şeylerdir.”⁴⁶ Jaspers sonraki eserlerinde de bu eleştiriye tekrarlardı.⁴⁷ 1957’de, “bir kural ve talimat olarak analiz eğitimi vermek hayatın gerçek aydınlığını bozar ya da saklar”⁴⁸ dedi; “psikoterapik uygulamanın kabulü için” böyle bir analiz talep etmek, “bir ruhsal şiddet eylemidir”;⁴⁹ ve “modern psikanalitik terapi boyunca ortaya bir çok inanç kondu. Fakat birçok aldatmacayı mümkün kulan inanç sisteminin türü ve onun yönü hakkındaki belirsiz-

lik devam etmekte.”⁵⁰ Ancak Jaspers bu önemli öngörülerin -psikanaliz, psikiyatri, tıp ve genel olarak Batı toplumu için- sonuçlarını takip edemedi.

Psikanalize karşı Kraus tarafından başlatılan ahlak diyalogunu devam ettiren bir diğer modern düşünür Eric Voegelin ile burada karşılaşıyoruz.⁵¹ Voegelin psikanalizi -Marksizm, Komünizm ve Nasyonal Sosyalizm ile- felsefeye zıt olarak kullandığı bir terim olan bir tür gnostisizm olarak sınıflandırır. Felsefe bilgiye ve doğruya duyulan aşktır; amacı kişisel kurtuluştur. Gnostisizm bilgiye ya da doğruya sahip olma iddiasıdır; amacı kişisel kurtuluş değil diğerleri üzerine hâkimiyet kurmaktır. Gerçek felsefe sorgulamayı değer olarak her şeyin üzerine koyarken doğruyu bulmuş olan gnostisizm sorgulamayı engeller. Voegelin bunu Marx’tan şöyle bir alıntı yaparak örneklendirir: “Soyutlamaktan vazgeçin ve onunla birlikte sorununuzdan da vazgeçmiş olacaksınız... Düşünmeyin, beni sorgulamayın.”⁵²

Felsefe (diye yazıyor Voegelin) varlık sevgisinden gelir; o insanın varlıkların düzenini anlamaya ve kendini onlara uydurmaya dair sevgi dolu çabasıdır. Gnosis varlık üzerinde hâkimiyet kurmayı arzular; varlık üzerindeki kontrolü ele geçirmek için gnostik kendi sistemini kurar... Gnostik hareketlerle kastettiğimiz, ilerlemecilik, pozitivizm, Marksizm, psikanaliz, komünizm, faşizm ve nasyonal sosyalizm gibi hareketlerdir. Dolayısıyla bu meselelerin hepsini kitlesel siyasi hareketler olarak ele almıyoruz. Bazılarının entelektüel hareketler olarak nitelendirilmesi daha doğru olur - örneğin pozitivizm, neo-pozitivizm ve değişik psikanaliz biçimleri... (Ancak, bu hareketler) tür olarak olmasalar bile başarı olarak kitlesel siyasi hareketler gibiydiler. Teorileri ve jargonları Batı dünyasında milyonlarca insanın, çoğu zaman onlar farkında olmadan, düşünme şeklini değiştirdi.⁵³

Voegelin bu konuda Kraus'tan bahsetmese de gnostisizm ve özellikle de bir gnostisizm olarak psikanaliz üzerine görüşleri açıkça Kraus tarafından başlatılan bir düşünce zincirinin devamıdır. Voegelin'in Kraus'un çağımızın ruhani problemini anlamasını takdir ettiği abidevi *Order and History* [Düzen ve Tarih] eserindeki şu yorumunda açıkça görülebilir: “(Sofistler zamanındaki, M Ö 5. yüzyılın son 30 yılındaki Helenistik kültürün) durumu, doğruluk düzeninde gerçeklik tarafından yapılan hicivle yarışmadığından hiciv yapmaktan umudu kesen Karl Kraus'un olduğu bizim durumumuza benziyor olmalı.”⁵⁴

Şu anda bu fikirler daha popüler bir tüketime hazır olabilirler. *The Ordeal of Civility* [Medeniliğin Çilesi] isimli yakın zamanda yapılmış bir çalışmada John Cuddihy psikanaliz arkasındaki “Yahudi sorununu” yeniden keşfediyor, onu “Kâfirliğe” karşı değil de “modernizme” karşı bir mücadele olarak yanlış yorumluyor ve yepyeni bir sonuca varmışçasına “Freud'un teorisinin sosyalizm, Siyonizm, Reform Musevilik, asimilasyonizm ve komünizmin yanında Özgürleştirme sürecine ait bir ideoloji”⁵⁵ olduğunu ilan ediyor.

Cuddihy, Kraus'tan, çok alakasız bir şekilde, bahsederken Kraus'un onun mücadele ettiği sorunu tabiri caizse “çözdüğünün” farkında değilmiş gibi görünüyor olması dikkat çekicidir - tabii bu çözüm Cuddihy ve kitabının hedef okuyucu kitlesi tarafından kabul edilemez bir tabana oturmuştu. Daha dikkat çekici olan ise Cuddihy'nin kitabı akademik olmasına rağmen, en azından genellikle bu tür eserlere uygulanan standartlara göre, psikanalizin maskesini onun kadar -daha çok ya da daha iyi hariç- düşüren hiçbir yazardan bahsedilmez. Önce Kraus ve Friedell, sonra Popper, Jaspers ve Voegelin ve en yakın tarihte ben psikanalitik “hareketin” insan davranışlarının deterministik tarihle alakalı bir teorisi ve toplumsal kontrolün kolektivist-mecburi bir uygulaması olduğunu savunduk.

Modern entelektüel için böyle bir Freud, psikanaliz ve Kraus'un savaştığı kulağa hoş gelen tehlikeli saçmalık üzerine böyle bir görüşü kabul etmek yenilir yutulur değildir. Boğazında kalmasına şaşmamak gerek. Camus "günümüzün cellatları herkesin bildiği gibi hümanistlerdir"⁵⁶ dediğinde Kraus'un ağzından konuşuyordu. Fakat bunu kimse bilmez. Herkes bildiğinde ise -tabii böyle bir şey olursa- o böyle bir şey demek tamamen boşunayken böyle bir şey söylediği için Kraus'a teşekkür edecektir ya da etmelidir.

5. Bölüm

Günümüzde Karl Kraus

I

1974'te Viyana ünlü evlatlarından üçünün doğum gününü kutladı: orkestra şefi Karl Boehm, besteci Arnold Schönberg ve Karl Kraus. New York *Times*'ın Viyana özel muhabiri Charles Mitchelmore şenlikler hakkında şu yazıyı kaleme aldı:

Alışılmışın aksine, Avusturya bu sene hâlâ yaşayan ünlü evlatlarından birine ölçüsüz bir doğum günü kutlaması yaparken, hayatta olmayan diğer ikisini gönülsüzce onurlandırıyor. (Daha sonra bu yazıda bahsetmediğim, Boehm ve Schönber kutlamaları geliyor.)

Karl Kraus Almanca konuşulan dünyanın H. L. Mencken'i olabilir. Ya da George Bernard Shaw'u. Belki de Hogarth ya da Swift. Yakın zamanda Pensilvanya'daki Swarthmore College'tan emekli olan Avusturya

doğumlu Profesör Franz Mautner, Karl Kraus Haftasının açılış dersinde Kraus'un zamanının en büyük ahlakçısı olduğunu söyledi. Ancak o Almanya, Avusturya ve İsviçre'nin bir kısmı dışında tanınmıyor.

Kraus büyük bir tabu yıkıcıydı, görünürde tezatlarla dolu bir adamdı. Basına karşı hayat boyu süren bir savaş veren bir gazeteciydi. Ana silahı -37 yıl, 922 sayılık tarihinin büyük kısmında-kendisinin düzenlediği, yayımladığı ve yazdığı *Die Fackel* denilen küçük kırmızı kâğıt kapaklı bir mecmuaydı. Bu baharda Vienna City Hall Archives'ta (Viyana Belediye Binası Arşivlerinde) küçük bir Kraus sergisi düzenlendi, fakat Austrian Literature Society [Avusturya Edebiyat Topluluğu] tarafından daha önce organize edilen Kraus Haftasında Kraus'un eserlerinin sonsuz çekiciliğine dair bir işaret olmalıydı. İnsanlar birçok dersten, seminerden ve Kraus'un eserlerini okuduğu ender bulunan bir kayıttan sıkıldılar. Gelenlerin çoğu Kraus'un 1936'daki ölümünden -aynı sene 700. ders okumasını yaptı- en az bir nesil sonra doğmuş olan genç insanlardı. Onun toplumsal eleştirisinin büyük bir kısmı siyasetçiler, ticaret ve basın tarafından suistimal edildiğini iddia ettiği dilin doğru kullanılmasına dair tutucu savunmasına dayanır. Kraus'un görüşü şöyleydi, "Dil düşüncenin odalığı değil, annesidir."¹

Bildiğim kadarıyla bu Kraus'un doğum günü kutlamasıyla alakalı Amerikan basınında yer alan tek yazıydı. *Times*'taki yazı yeterince doğru olsa da Kraus'un gerçek önemi hakkında çok az ve sempozyumda gerçekten ne olduğuna dair ise daha da az şey söylüyor.

Bu kutlamalara dair daha ayrıntılı bir yazı *Times Literary Supplement*'te [Times Edebiyat Eki] (Londra) yer aldı.² İsimless yazarı Nisan 1974'ün son haftasında düzenlenen Krausfest'teki derslere ve sempozyumlara ek olarak Avustur-

ya hükümetinin onun portresinin yer aldığı bir posta pulu çıkartarak Kraus'u onurlandırdığını ve Viyana şehrinin de dış mahallelerde pek bilinmeyen bir caddeye onun adını verdiğini vurguluyor. "Dolayısıyla" diye bitiriyor yazar, "eserlerinin tümünde kültürel ve entelektüel hayatın kurumsallaştırılmış şekillerine itiraz eden Kraus'un kendisi kültürel bir kurum olma tehlikesiyle karşı karşıya. Ancak Kraus'un yazıları böyle kurumsallaştırma denemelerinin hepsinden kaçabilecek yıkıcı bir canlılığa sahip. Konumu ve itibarı hâlâ tartışmalı."³

Krausfest'te dersler iki gruba ayrıldı: "Eleştirici olmayan hayranlar ve algılayamayan küçük düşürücüler. Kraus'un başarılarının (Helmut Arntzen ve Erich Heller tarafından yapılan) en mantıklı takdiri bile eleştirel tarafsızlıktan ve bakış açısından uzaktı. Öte yandan Margarete Mitscherlich'in ve Marcel Reich-Ranicki'nin daha eleştirel tasarlanmış yaklaşımları Kraus'un kendisinin müthiş bir şekilde hicvettiği psikanalitik ve gazeteciliğe dair klişeler tarafından bozuldu."⁴

Kraus'un, "görüşü bütün karmaşasıyla çağının (yalnızca kendi çağının da değil) bütün tezatlarını çevreleyen" arketipik bir hicivci olduğunu yeniden vurgulayan bu isimsiz eleştirmen Kraus'un yazılarının "okuyucuya herhangi bir kolay yargıya varma iznini vermediğini" beyan ediyor; "olsa olsa Brecht'in paradoksal Kraus övgüsünü tekrarlayabiliriz: 'Kendini kendi eliyle öldürme zamanı geldiğinde, Kraus o elin kendisiydi.'"⁵ diyor.

Daha önce de belirttiğim gibi bana göre Kraus'un konumu ne kadar sempatik olursa olsun çalışmalarının bu özetinden daha temiz ve açıktı. Brecht'in övgüsü ise ters olduğundan ötürü o kadar da paradoksal değil. Brechtyen imgeleme bağlı kalarak, şunu söylemenin gerçeklere daha sadık ve Kraus için daha adil olacağına inanıyorum: "Kendini kendi eliyle öldürme zamanı geldiğinde, Kraus'un eli -sabit fakat esas olarak tek başına- o eli durdurmaya çalışan

eldi. Onu trajik bir kâhin yapan da buydu: Vatandaşlarını -ve onu dinleyecek, dinleme şansı olan herkesi- o zamanlar, şimdi olduğu gibi, hükümetlerin ve basının, siyasetçilerin ve psikiyatristlerin iyi şeyler yapmaya değil iyi kazançlar sağlamaya meyilli olduğunu, savurdıkları parlayan neşterin aslında kanlı bir jilet olduğunu ve ruhsal dürüstlüğü'nün temiz havasını solumaya çalışan insanların daha rahat nefes almaları için yapmaya söz verdikleri nefes borusu ameliyatının aslında bu “problem” için “son çözümleri” olduğunu söyleyerek uyarmaya çalıştı.

II

Viyana’da -Kraus’un absürtlüğünü çok iyi tahmin edeceği- Kraus’un doğum günü şenliklerindeki olağanüstü ironilerden biri de Kraus’u kutlamak için davet edilen ileri gelenlerden birinin pişmanlık duymayan bir Freudyen psikanalisti olan Margarete Mitscherlich olmasıydı. Beklendiği gibi Kraus’u şerefliendirmek yerine onu analiz etti.

Mitscherlich’in Kraus sempozyumuna yaptığı katkı *Basler Nachrichten*’te⁶ üç bölüm olarak yayımlandı. Kraus’un kitaplarından birinin başlığı olan “Sittlichkeit und Kriminalität” [Ahlaklılık ve Suçluluk] başlıklı bu yazı, konusu düşünüldüğünde aptallığın sınırlarında dolaşan, küstahça bir duyarsızlığa sahip bir alt başlığa sahip: “Karl Kraus - Versuch einer Psychoanalyse” [Karl Kraus - Bir Psikanaliz Teşebbüsü]. Gördüğümüz gibi, Kraus’un bütün psikanaliz içerisinde hararetle en çok karşı çıktığı şey böylesine “tedavi görmeyi” istemeyen insanları, özellikle de sanatçıları “psikanaliz” etme hakkını kendisine tanıyan psikanalizin küstahlığıydı! Yine gördüğümüz üzere Kraus’un bütün dünyada en hassas olduğu şey dildi, özellikle de kelimelerin seçimi ve kullanımı. Buna rağmen -ya da bunun yüzünden?- Mitscherlich Kraus hakkındaki aşağılayıcı spekülasyonlarına yüzsüzlükle “psi-

kanaliz” diyor. Yalnızca alt başlığından bile insan Mitscherlich’in Kraus incelemesinden bir olumsuzluk bekleyebilir ve o bu beklentiye fazlasıyla yerine getiriyor. Bu süreçte, psikanalitik tarih yazımının en iyi Jonesyen geleneğinde Kraus’un psikanaliz ile olan ilişkisini yanlış sunmaya devam ediyor.

Mitscherlich “The Attacks on Psychoanalysis” [Psikanalize Yapılan Saldırıları] tartışmasını bu tamamen kendi çıkarına hizmet eden soru ve cevap ile açıyor: “Kraus’un 1910’dan sonra fikrini değiştirip psikanalize zehir zemberek saldırmaya zemin hazırlayan şeyler neydi? Bu konu hakkında birkaç görüş mevcut. Freud’un biyografisini yazan Jones bunu Viyana Psikanalitik Topluluğu’nun bir toplantısında Fritz Wittels’in Kraus üzerine yaptığı analize bağlıyor. Kraus’un psikanalize karşı saldırıları ile Wittels hakkında hayal kırıklığına uğramasıyla bir ilişki olduğu reddedilemez. ‘Düşmanlarımdan dostları da benim düşmanlarımdır’ demişti bir defasında. Ona yapılanı hiçbir zaman unutmadı ve intikam fantezilerine takıntılı durumdaydı.”⁷

Bu kitaptaki içerik insanın Kraus’un mu yoksa Freud’un mu intikamcı olduğuna ve neden birbirlerine saldırdıklarına dair karar vermesine yönelik yalnızca fikirler değil kanıtlar da sunuyor. Eklemek istediğim tek şey şu ki Wittels-Jones-Mitscherlich tezini kesin olarak çürüten yalnızca Kraus-Freud ilişkisinin kronolojisi değil, aynı zamanda, ironik olarak, kendi kelimeleri -hâlâ da öyle-: Kraus’un psikanaliz üzerine yazıları “saldırı” oluyorken onların Kraus üzerine yazıları her zaman “psikanaliz” oluyor!

Sempozyumun *Salzburger Nachrichten*’de yer alan açıkça yandaş bir incelemesinde Edwin Hartl, Kraus’u savunuyor. Hartl’in makalesinin başlığı ve alt başlıkları bile önemli ve açıklayıcı: “Karl Kraus’un Rakiplerinin Psikanalizi Üzerine: Öfkeden Ağzı Köpürenler ve İnsanları Onlar Hakkında Sessiz Kalarak Öldürenler Hakkında (*Schäumende und*

Totschweiger)... Viyana'daki 100. Doğum Yılı Sempozyumu Üzerine Alman Dilindeki Gazetelerin Yorumlarının Bir İncelemesi." Hartl dikkatlice seçtiği başlığıyla konusunun adı, en azından yaşarken, *Totschweigen* ile eş anlamlı olan; diğer bir deyişle "özgür basın" ve "özgür toplum" onun üzerinde şu anda totaliter toplumun yayın organlarının tipik bir silahı olarak saydığımız bir yöntem uygulamasına neden olan bir insan olduğuna işaret ediyor. Ona karşı bu politikayı başlatan ve azimle devam ettiren gazetenin adının *Neue Freie Presse* olması bu ironiyi daha da ileriye götürür.

İşte birkaç çıkarmayla Hartl'ın Krausfest görüşleri:

Bilinçaltı psikanalistleri ve diğer maske düşürme ustaları -100. doğum gününü kutlamaya geldikleri Karl Kraus tarafından maskesi düşürülenler- tahmin edildiği gibi, keyifli değil hırçınlardı. Başka türlü de olmazdı. Kraus'a duydukları bitmek tükenmek bilmeyen düşmanlık çok açıktı. Karl Kraus'un hayatının çalışması yarım yüzyıldan fazla süren *Totschweigen*'i atlattı ve şimdi, yeterince uzun süredir aptalca davranılan edebiyat bile onun önemini kabul ettiğinden onu övmek için bir şeyler söylemek zorundalar. Şimdi, onun acımasızca alay ettiklerinin soyundan gelenler ciddi konuşmalar yapmak zorundalar. Sessizlik bu sefer Kraus'la aynı fiirde olmak yönünde yorumlanabilir.

Yaşadığı şehir olan Viyana'da Birleşik Devletler'den, hem Doğu hem Batı Almanya'dan ve Avusturya'dan katılımcıların olduğu bir sempozyum düzenlendi. Bu uzmanlar Kraus'un yolundan gidenlere bu ahlakçının ve Alman dili ustasının neden anılması gerektiğini açıklayacaktı. Bu bile *Frankfurter Allgemeine*

* *tot*: ölü, ölmüş; *schweigen*: susmak, sessizlik. Almancaya özgü bu kelime, bir kimseden hiçbir şekilde bahsetmeyerek onu yok saymak anlamına gelir. (ç.n.)

Zeitung gibi gazetelerde kızgın ve kinici bir şekilde onların yüzüne vuruldu.

Kraus'u bir "aziz" olarak gören, onun "kilisece tanınması" için çabalayan "savunucular" olarak yaftalandılar. Viyana'da Kraus hakkında konuşan, Münster'den gelen Profesör Helmut Arntzen Karl Kraus'un ünlü düşmanları hakkındaki bu dogmatik önyargıyı *Frankfurter Allgemeine Zeitung*'a yazdığı bir mektupla kırmaya çalıştığında, bu itibarlı gazete Almanca profesöründen gelen mektubu dikkate almadı ve onu basmadı.

Ne oldu? Viyana'da Kraus kutlamalarında konuşan, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*'un yazı dizisi departmanı başkanı "bu yüzyılda Kraus'tan daha sorumsuz bir yazar görmediğini" ilan etti. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*'un Viyana sorumlusu editörüne, Reich-Ranicki'nin açıklamasının "bir yazar ancak sorgulanarak onurlandırılır" olduğunu söyleyerek iletti... Bu kadarla kalmıyor. Sempozyumdan önceki hafta sonu *Frankfurter Allgemeine Zeitung* özel bir sayıda bu doğum günü kutlaması hakkındaki kötü düşüncelerini beyan etti. "Yeteneklerini boşa harcadı," diyor Herman Kesten, yanlışlıklarda dolu doğum günü mesajında. Dahası, PEN Centrum of the Bundesrepublik başkanı olan Kesten, Profesör Arntzen'in ona yönelttiği 41 sorudan birini bile cevaplamayı başaramadı. Bu sorular arasında Profesör Arntzen "Kraus, Heinrich Heine'nin edebî gayrimeşru çocuğudur" o "karaktersiz bir ahlakçıdır", "kahvehanede bir gürültücüdür", o "Dreyfus'a karşı Fransız generalleri desteklemiştir" ve o "Amerikan dedikodu-gazeteciliğinin selefidir" suçlamalarını destekleyen kanıtlar talep etti...

Kutlamalardan sonra bir grup Kraus düşmanı geveze, sempozyumda Kraus'a, ona aynı elli sene önce saldırılırken de kullanılan profesyonel jargon kisvesi altındaki basit eleştirilerle saldıran (Margarete Mitscherlich) psi-

kanalizi öven şarkılarını ağızbirliğiyle söylediler. Katılanlar bütün bilgilerini aynı kaynaklardan aldığından bu saldırının ağız birliğiyle yapılması hiç de şaşırtıcı değildir. Mitscherlich, Kraus'un omurga bozukluğu ile hiciv yazmaya yatkınlığı arasında bilimsel tabana dayanan bir bağlantı olduğunu son derece hevesli bir şekilde ileri sürdü. Bunu Alfred Kerr 61 sene önce kaba bir şaka olarak söylemişti. Mitscherlich aynı zamanda Kraus'un 9. çocuk olduğunu ve ondan bir sene sonra doğan bir kız kardeşi olduğunu vurguladı. Kraus'un gazeteci düşmanlarından oluşan bir koro bu alçak, suçlayıcı şarkıyı alıp güçlerinin yettiği kadar bağırarak söylediler: Kraus'un kendi çağının barındırdığı herhangi bir şeyi değil de tam olarak kendi çağını eleştirmesinin gerçek sebebi de buydu!.. "O akli çelimsiz bir vücut tarafından taşınan olağanüstü bir öğrenciydi", diye iddia etti psikanalist, ve onun "fiziksel olarak karşı koyamamasını oldukça rahatsız edici" bulmuş olmalı. Fakat böyle bir şey aptalca gerçek meseleden kaçınmaktır: Kraus iyi bir hicivci miydi yoksa değil miydi? Kırk sene önce ileri sürdüğü tartışmacı iddiaları doğru muydu yanlış mıydı? Kraus'un kültürümüze yaptığı eleştiriden dolayı gocunanlar odağın Kraus'un çalışmalarından kişiliğine (*Privatperson*) kaymasından oldukça memnundular. Bu yüzden onun ruhani dürüstlüğü, fiziksel kusurluluğu tarafından yalancı çıkarılmıştır.⁹

III

Kraus öldüğü yıl olan 1936 ile yüzüncü doğum gününün kutlandığı 1974 arasında tabii ki tamamen unutulmadı. Geçen on yılda Avusturya'da ve Almanya'da küçük Kraus dirilişi hareketleri oldu. Bu dönemde Fransızcada ve İngilizcede de Kraus hakkında makaleler ve kitaplar yazıldı. Amacım bu külliyatı sistematik olarak ya da enine boyuna incelemek değil, yalnızca şu ana kadar sunduğum Kraus'un günümüzdeki konumuna daha geniş bir pencereden bakmak.

Günümüz kültür ve edebiyat sahnesinde Kraus'un konumunu değerlendirirken, onun psikiyatri ile psikanalize karşı hayat boyu süren mücadelesini modern eleştirmenlerin nasıl ele aldığının altını çizmek oldukça önemlidir. Genel olarak ya Freud'un dehasını ve psikanaliz ile psikiyatrinin bilimsel değerini takdir edemediği için Kraus'u eleştiriyorlar ya da onu titizlikle göz ardı ediyorlar - aslına bakılırsa bu Viyana basını tarafından Kraus'un kişiliğine ve çalışmalarına uygulanan *Tot-schweigetaktik*, ya da "sessiz muamele" ile aynı şey.

Birkaç istisna hariç Kraus hayranı eleştirmenler bile onun psikiyatri ile psikanalize karşı bitmeyen düşmanlığının önemini anlayamıyorlar. Bu 1974 baharında, Kraus'un yüzüncü doğum günü kutlamasında Batı Avrupa'da Alman dilindeki bütün "ciddi" basının Kraus'un hayatından hatıralara birçok sayfa ayırmasıyla ve çalışmalarına saygı göstermesiyle çarpıcı bir biçimde ortaya kondu. Seçkin eleştirmenler arasında Erich Heller, Franz Mautner, Manes Sperber, Friedrich Torberg ve Hans Weigel vardı. Bunların hiçbirisi, Weigel hariç¹⁰, Kraus'un psikiyatri ile psikanaliz eleştirisine yüzeysel bir atıfta bulunmaktan öteye gitmedi.

Ancak Kraus'un psikiyatri ile psikanaliz eleştirileri üzerine Weigel'in yaptığı yorumlar bile belirsizdi ve hatta yanlış. Yerinde bir başlığı sahip olan, "The Power of Powerlessness" ["Güçsüzlüğün Gücü"], Kraus biyografisinde Weigel, Kraus'un kurumsal ve adli psikiyatriye yönelttiği ilk eleştirilerine yer vermiyor, fakat en azından doğru olarak onun psikanalize düşman oluşunu dine yönelmesine ve rüyalara ve rüya görmeye karşı tutku dolu ruhani yaklaşımına atfediyor.¹¹ Buna rağmen Weigel, "bilim adamı" Freud ve ahlakçı Kraus arasındaki çatışmada çağdaş entelektüellerin moda olmuş fikrine katılıyor. Kraus yüzyılı makalesinde şöyle yazıyor: "Kraus'un ahlak mutlakçılığı ve dürüstlüğü takdire şayan olsa da onun öngörüsüzlüğünden ve yanlış hüküm-

lerinden de bahsetmeliyiz... (Arthur Schnitzler'e hakkını verememiştir), ve en önemlisi de Sigmund Freud değerlendirmesinde korkunç bir hataya düştü.”¹²

Fakat Weigel'in, Kraus'u Freud'u sevmediği için suçlaması Kraus hakkındaki çağdaş edebiyatın bir kuralı değil, belirtildiği gibi, bir istisnasıdır. Kural *Totschweigetaktik*'tir - emin olmak gerekirse *Neue Freie Presse* çağında olduğu gibi genel olarak Kraus'un kişiliğine ya da çalışmalarına karşı değil, *New York Review* [New York İnceleme] çağına yakışır şekilde onun psikiyatri ile psikanaliz eleştirilerine karşı. *Modern Austrian Literature*'ın [Modern Avusturya Edebiyatı] 1975'te yayımlanan Karl Kraus özel sayısı buna örnektir.¹³ Editör Donald Daviau “Kraus'un düşüncelerinin, tavırlarının ve faaliyetlerinin başlıca hususlarına değinen”¹⁴ bir makaleler toplamı vadetse de o, Kraus'un hayatı boyunca zihnini ruh doktorlarıyla meşgul etmesinden ve onlara karşı gelmesinden çok az ve oldukça yanlış bir şekilde bahsediyor.

Bu seçici *Totschweigen* yöntemini modern Kraus eleştirmenlerin en iyileri bile kullanmıştır, Thomas W. Simons Jr. da bunların arasında üst sıralardadır. Kraus üzerine makalesi kısa olsa da yakın dönem edebiyatındaki en iyi örnektir.

Simons'ın ferasetli Kraus nitelendirmesi genel olarak şöyledir: “Fakat Kraus'u çağdaşlarından ve bizden tamamen ayıran şey etik mutlakçılığın ve biçimin ona has bir birleşimiydi. Bütün göze batan dilden sapmalarını sabırlı bir şekilde hicivle inceleyerek sonsuz bir dil fikrine abidevi bir övgü yaratmak için çabaladı. Kendini kutsal bir görevi olan bir sanatçı, kaynağından kopan, yırtığın ise söz öbekleriyle doldurulduğu bir dünyada dilin etik temelinin bir tanığı olarak gördü.”¹⁵

Bu ve buna benzer muhteşem bölümlere rağmen Simons, Kraus'un psikiyatri ile psikanalize karşı sistematik mücadelesini insanın, idolünün yüz kızartıcı bir tarafını geçiştirmek için kullandığı sessizlikle ele alıyor. Dolayısıyla Kraus'un psi-

kanalize olan ilgisine yalnızca bir cümle adıyor -onun kurumsal psikiyatriye yönelttiği muhteşem eleştiriden hiç bahsetmiyor- ve o cümle de Kraus'un psikanalitik kişilik suikastını ve indirgemeciliği şiddetle aşağılamasını aktarmakta başarısız oluyor. "İfadeden yoksun" diyor Simons, "gerçeklik -Karl Kraus'a göre yeni psikanaliz biliminin berbat bir yetersizlikle tanımlamaya çalıştığı temel dürtülerin gerçekliği- üçüncü ve dördüncü nesillerden intikam alacaktır."¹⁶

Buna benzer olarak, çalışmasından daha önce bahsettiğim William Johnston Kraus'un psikanalize karşı düşmanlığının pozitivizme, bilimciliğe ve bir ideolojinin hizmetinde dilin hizipçi ahlaksızlığına karşı düşmanlıkla aynı şey olduğunu göremez ya da görmek istemez. Bu yüzden Johnston, Kraus'un psikanalize düşmanlığının Wittels'in kendisine yaptığı saldırıdan sonra başladığına dair standart Freud yanlısı efsaneyi tekrar eder:

Viyana'da Kraus, Friedell ve Katolik antropolog Wilhelm Schmidt'e (1868-1954) karşı acımasız bir karşıtlığı başlatan Freud'du. Wittels Ocak 1910'da eski arkadaşını karalayan bir makale sunana kadar *Die Fackel*'in yazarı Freud'a saygı duydu. Kraus'u gazetecilere karşı intikamla dolduran yalnızca Wittels'in Yahudi düşmanlarının *Neue Freie Presse*'ye duyduğu kıskançlığa dair suçlaması değil, aynı zamanda *Ezechiel der Zugereiste* (Berlin,1910) romanında Kraus'u *Riesenmaul* denilen bir Viyana gazetesi için sıkıcı şeyler kaleme alan bir skandal habercisi olarak karikatürize etmesiydi. Kraus psikanalizi aforizmalar aracılığıyla şiddetle eleştirerek cevap verdi... "Psikanaliz ilacı olduğunu iddia ettiği akıl hastalığının ta kendisidir" dediği zaman herhangi bir ideolojinin maskesini düşürüyor olabilirdi; eleştirisi en kuramsal psikanalistten çok faşizme ya da Leninizme uygun düşüyor.¹⁷

Bu yorumdaki gerçeğe alakalı -kronolojik- hataları daha önce gösterdim.¹⁸ Yalnız şunu da ekleyeyim, Johnston burada neredeyse bütün, özellikle Amerikalı, entelektüellerin gelecekteki bir niteliğini ortaya koyuyor - yani, her ikisini de hakiki eleştirinin ötesine yerleştirerek Freud'u ve onun doktrinlerini temelde "kutsal" olarak kabul etmeyi. Kraus'un psikanalizde (ve psikiyatride) yatan şeytani olasılıklara dair derin öngörüsünün -alıntılıdığım bölümde Johnston'ın kendisinin üstü kapalı olarak kabul ettiği bir öngörü- modern entelektüeller tarafından sürekli olarak reddedilmesini başka bir şey açıklayamaz. Wittels'in Kraus "psikanalizine" bir "karalama" dediği için özellikle Johnston'dan bahsediyorum. Wittels'in Kraus "analizi" Freud'un Oedipus Rex ya da Leonardo da Vinci analiziyle aynı olmasına rağmen Johnston neden bütün "analizin", en azından potansiyel olarak, karalayıcı olduğunu söylemedi? Neticede bu soruyu sormak ve doğru bir şekilde cevaplamak Johnston ve diğer herkesin inkâr ettiği Kraus'un psikanaliz eleştirisinin özünü oluşturan şeydi. Kendisi "Freud and His Followers"ın [Freud ve Takipçileri] bir bölümünde psikanaliz hareketini dinî bir tarikat ile karşılaştırdığından Johnston'ın Freud'u "kutsallığından arındırmadaki" isteksizliği kafa karıştırıcıdır: "Freud'un kariyerinin hiçbir özelliği muhalifleri bastırması kadar geniş çaplı tepki çekmedi. Viyana Psikanalitik Topluluğu'nu ziyaret edenler ortodoksluğun neredeyse dinî bir coşkunlukla zorlandığından şikayetçilerdi."¹⁹

Kraus tabiatı gereği Alman bir yazar olmasına rağmen edebî tarzı ve ahlaki duruşu ona yurtdışında, özellikle de Fransa'da, erken bir tanınma sağladı. Arka arkaya üç yıl -1927'de, 1928'de ve 1929'da- bir grup Fransız akademisyen ve uzman onu, başarısızca, Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterdi. Fransızlar 1975'te Kraus'a bir kez daha saygı gösterisinde bulundu: Eliana Kaufholz'un editörlüğünü yaptığı

L'Herne mecmuasının özel bir sayısı Kraus ve çalışmalarına adandı.²⁰ Ancak neredeyse dört yüz sayfa olan ve Kraus ve çalışmaları hakkında birçok iyi makaleye yer veren bu sayıda Kraus'un psikiyatri ile psikanalize karşı hayatı boyunca verdiği savaşa dair herhangi bir tartışma yoktu. Yalnızca Manes Sperber tarafından yapılan yüzeysel ve bilhassa beceriksiz bir yorum vardı ve Kraus'un psikanaliz üzerine aforizmalarından dört tanesi. Kraus'un çalışmalarının bu boyutuna dair herhangi bir söz söylenmemişti. Yetkin olmadığını belli eden makalesinde Sperber şunu ilan ediyor, "Kraus çağının cinsel ahlakına çok akıllıca saldırdı ve böyle yaparken o zamanlar kuşkusuz çok az bilinen ve yanlış anlaşılan Marksizme ve psikanalize başvurmadi."²¹ Doğrusu Kraus psikanalizi anlamıştı ve onu çok iyi tanıyordu.

Onun psikiyatri ile psikanaliz üzerine görüşlerine hiçbir şekilde atıfta bulunmayan Kraus hakkındaki yakın zamanda yazılmış kaynaklara örnekler: Avusturyalı *Literatur und Kritik* dergisinde 1967'de yayımlanan, Paul Hatvani'nin kapsamlı olmayan makalesi;²² aynı dergide 1970'te yayımlanan, Kraus üzerine yapılan yabancı çalışmaların S. P. Scheichl tarafından yazılan kapsamlı bir incelemesi;²³ *Encyclopaedia Britannica*'nın 1973 baskısında Kraus hakkındaki madde;²⁴ ve Cedric E. Williams'ın 1974'te yayımlanan iddialı çalışması *The Broken Eagle: The Politics of Austrian Literature from Empire to Anschluss* [Kanadı Kırık Kartal: İmparatorluktan İlhaka kadar Avusturya Edebiyatının Politikası].²⁵ Williams, Kraus'a "Mutlak Hicivci" olarak bütün bir bölüm ayırsa da Kraus'un psikiyatri ile psikanaliz üzerine görüşlerini tamamen görmezden geliyor ya da dikkate almıyor. Kısacası Kraus kendi zamanında Avusturya basınının sessiz muamelesine maruz kalırken günümüzde de psikiyatri ile psikanaliz üzerine görüşleri onun çalışmalarını eleştirenler tarafından aynı sessiz muameleyi görüyor.

IV

Elbette bütün Kraus öğrencileri onun ruh doktorlarını hicvetmesini görmezden gelmiyor ya da onu Freud'u ilahlaştıramadığı için suçlamıyor. Kraus'un psikiyatri ile psikanaliz üzerine yazılarına, benim de hak ettiklerini düşündüğüm değeri verenler arasında Heinrich Fischer ve Werner Kraft da var.

Kraus'un edebî vasisi Fischer *Handbook of Contemporary German Literature* [Çağdaş Alman Edebiyatı'nın El Kitabı] eserine Kraus üzerine kısa olmasına rağmen iyi bir makaleyle katkı yapıyor.²⁶ Fischer, Kraus'un psikiyatri ile psikanalize karşıtlığının mesleğinin bir parçası olduğunu kabul ediyor: "O (Kraus) dilin çalışılması (*Sprachlehre*) üzerine sayısız, oldukça ayrıntılı makaleler yazdı, onun etkisi, diğerlerinin yanı sıra Ludwig Wittgenstein tarafından açıkça kabul edildi... (Bunlarda biri de) psikanaliz yoluyla yapılan bütün rasyonel yorumlamaları sertçe reddettiği *Traumstück*"tü (1923)."²⁷

Kraft yalnızca Kraus'un psikanalize karşı duruşunun önemi hakkında değil aynı zamanda onun Wittgenstein üzerindeki etkisi hakkında da kapsamlı yorumlar sunuyor. Bu iki adamın arasındaki ilişki üzerine yazdığı bir makalede Kraft soruyor: "Wittgenstein'in dile olan takıntısının kaynağı, kökeni nedir?" Sonra kendi sorusunu cevaplıyor: "Kraus'tur... Wittgenstein'in büyüdüğü Viyana atmosferinde taze bir keşif olarak dil çok yaygındı. Karl Kraus tarafından gözleri önünde sergilendi bu."²⁸

Kraus üzerine olan kitabında Kraft, Kraus'un psikanalize karşı amacını oldukça iyi anladığını sırayla ortaya koyuyor:

Kraus gibi rüya görebilen herkes, rüyalarındaki dünyayı davetsiz misafirlere karşı korumak için güçlü bir arzuya sahip olmalıdır. Dolayısıyla rüya görmek Kraus'un

* Karl Kraus'un dil üzerine yazdığı bir makale. (ç.n.)

onu yorumlamakta ısrarcı olan psikanalistlere karşı en güçlü silahıdır. Freud, psikanaliz yoluyla bir ilaç arayan ahlaki olarak zayıf düşürülmüş bir dünyanın yaratıcısıdır. Suçsuz, güçlü düşüşü Kraus tamamıyla bu dünyanın dışındadır. Hissettiği ve bunu telafi etmeye hazırlandığı tek suç başkalarının suçlarıdır. Onun saf ruhunun dünyasında suça yer yoktur. Bu yüzden bütün çalışmalarına yayılan ve muhteşem aşağılama şarkısında zirve yapan psikanalize karşı ölümcül düşmanlığı *Traumstück*'teki "Psiko-Anallar"dır ("Die Psycho-analen"). İşte burada şair yardım çılgınlıkları atar:

İmdat! Kurtarın beni görmekten
rüya görmekten değil:
ve uzak tutun
hırsızları rüyalarımдан.²⁹

Kraft daha sonra Kraus'un psikanaliz hakkındaki meşhur aforizmalarını yorumlar ve Kraus'un ruh doktorluğu üzerine hicvinin itkisinin onun belirli "suistimallerine" karşı itirazda bulunmak değil, bütün girişimin ahlaki geçerliliğine karşı çıkmak olduğunu gösterir:

Karl Kraus gerçek iyileştirmenin hâlâ bir anlama sahip olduğu insanlığın eski çağına ait... Dolayısıyla bir analistin hastasına: "Siz iyileştirilemezsiniz çünkü hastasınız!" dediğini söyleyerek analiz parodisi yaptığında psikanalizin tam da özüne meydan okuyor. Onun psikanalizin ruhsal bir çürümenin hem sebebi hem de sonucu olan kitlesel hareketlerden biri olduğunu bilmesine gerek yoktu, çünkü onun aklında yalnızca bir şey vardı: İnsanın ve sanatçının en soylu özelliği olan rüya görmeyi yok olmaktan kurtarmak. Rüyalarının başkaları tarafından yorumlanmasını istemedi. Bunun yerine kendi rüyalarını, tam da düşünün mahrum bırakıldığı bilgiyi elde etmek için bir etki olarak kullanmak istedi.³⁰

İngilizcede Kraus'un hayatı ve çalışmaları üzerine kitap uzunluğunda iki çalışma mevcut - biri Wilma Abeles Iggers, diğeri ise Harry Zohn tarafından yazılmış.³¹ İkisi de Kraus'un psikanaliz üzerine görüşleri hakkında eleştirel. Iggers konusu hakkında epey karışık hislere sahip - ve Kraus'u affedilemez bir Yahudi düşmanı ve psikanalizm düşmanı olarak gördüğü şey hakkında gözle görülür şekilde rahatsız ve kafası karışık. Özellikle İngilizce konuşulan dünyadaki çağdaş entelektüellerin Kraus'ta affedemediği şey -muhtemelen ilk şey- onun psikanalize karşı düşmanlığı olduğundan, Iggers'in bu konu üzerindeki bazı görüşlerini alıntılatacağım ve onları yorumlayacağım.

Iggers, Kraus'un "dehasını" takdir etse de, bunu yalnızca Kraus'un hedefi Freud ve Yahudiler değilken yapıyor. Dik başlılığının bir örneği -yani, Freud'un harika bir adam olmasına, onun çalışmalarının sorgulanmaya ihtiyaç duymadığına ve sorgulanamayacak olmasına dair inancı- Kraus'un psikanalize karşı duruşu hakkındaki bir iddiası: "Kraus... insan aklının biliminin Viyana merkezli devrimini, onun önemini ve kültürel-tarihî göstergelerini hiçbir şekilde anlamadan atlattı."³² Eğer Kraus hayranları ve biyografi yazarları onun psikanalize karşı duruşunu böyle görüyorsa, onu aşağılayanların ve "pathografların" bu duruşu çarpık ve yok edici şekillerle görmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

Iggers'in, Kraus'un psikanaliz eleştirisini öfkeyle inkâr etmesi, göstermeye çalıştığım gibi, çağdaş entelektüellerin bu konudaki duruşuna özgüdür. "Psikanalizi rasyonalist olmakla suçladığı sırada" diye devam ediyor, "aslında yeni bilimi 'günahkârlık ve aptallık' olarak tamamıyla reddedip bütün meseleden kurtularak 18. yüzyıl rasyonalisti gibi davranan Kraus'un kendisiydi. Bazı insanların âşık olduklarından bilinçli olarak haberdar olmamalarına ve genel olarak bilinçaltı çatışmaların varlığının olasılığına gülüp geçti."³³

Iggers daha sonra Kraus'un ne kadar hatalı olduğunu göstermek için hiçbir yorumda bulunmadan Kraus'un en yıkıcı aforizmalarını alıntılıyor - psikanalize değil, adli psikiyatriye yöneltilmiş bir aforizma da dâhil, Iggers bu farkı anlayabiliyormuş gibi görünmüyor. Kraus'un psikanalizin "yeni Yahudi hastalığı" olduğunu söylediği aforizmasını alıntılıyor ve şöyle diyor, "Her zaman yeni feryat etme şansları ve yolları buldu: 'İnsanlığı uzun zamandır kandıran bu şarlatanlıktan kurtulalım haydi!'"³⁴ Aslında Kraus'un bu feryadı Şubat 1904 tarihli *Fackel* sayısında, bir hukuk psikiyatrisi tartışmasında yer aldı. İronik olan ise bu konuyu Kraus gibi Freud da aşıyordu.

Bugün Kraus'un İngilizcedeki en hassas ve samimi tercümanlarından biri olan Erich Heller Mayıs 1973'te Kraus'un *Werke'sine* (on dört cilt ve iki ekle beraber Almanca toplu eserleri) ve Iggers ve Zohn tarafından yazılmış, Kraus'un iki Amerikan biyografisine dair uzun bir inceleme yayımladı.³⁵ Kraus'a oldukça olumlu yaklaşan bu inceleme temelde açıklayıcı, ancak bizim için belirli bir öneme sahip değil. Yalnızca Atlantik'in diğer tarafında Kraus'a ilgi gösterilmeye başlandığının bir işareti. Ancak Heller'in son paragrafı alıntılanmaya değer: "Hem Profesör Iggers'in hem de Profesör Zohn'un kitapları modern Alman edebiyatındaki en iyi ve en güçlü çalışmalar arasında olan, hayat adanmış bir çalışmaya yapılan akıllıca tasarlanmış ve bilgili bir şekilde gerçekleştirilmiş girişlerdir. Ne yazık ki bu eser İngilizcede yok ve birkaç istisna hariç muhtemelen hiçbir zaman tatmin edici bir şekilde tercüme edilemeyecek. Dolayısıyla bu ulaşılmaz toprakların en azından yol gösterici haritalarının çizilmiş olması gerçekten övgüye değer."³⁶

Heller kibar bir adam: Metaforu, belki de Iggers ve Zohn Kraus'u İngilizceye tercüme ederken biçimden çok doğruluğa önem verdiklerinden, tercümelerinin berbat ol-

duğu gerçeğini saklıyor. Ancak Heller'in incelemesi Kraus'u adeta bir tabu* olarak gören Walter Kaufman'ın o kadar da kibar olmayan bir cevabıyla karşılaştı.³⁷ Kaufman'ın mektubu Kraus'un yazılarının üretmeye mahkûm olduğu süregelen uyuşmazlığın temellerini ortaya koyduğundan yakın ilgimizi hak ediyor.

Kaufman editöre yazdığı uzun mektubuna Heller'e yaptığı yüzeysel bir övgüyle ve Kraus'un *ad hominem* suistimaliyle başlıyor. "Heller'in güvenilir cazibesini ve zarif nesrini göz önünde bulundurunca şikâyet etmek nankörlük olurdu. Fakat Karl Kraus efsanesinin İngilizce konuşan dünyada değeri kazandığına dair işaretler mevcut."³⁹ Diğer bir deyişle, Kaufman İngilizce konuşulan dünyadaki insanlar Kraus'u keşfedecekler diye endişelenmiş gibi görünüyor. Fakat neden, eğer o yalnızca bir efsaneyse? Sonraki paragrafta Kaufman Kraus'a ve Heller'in incelemesine karşı çıkma nedenlerini ortaya koyuyor: Kraus'un yazıları, diye beyan ediyor Kaufman, "geniş ölçüde Yahudi düşmanı olarak görülüyordu ve ... bunun yanı sıra o oldukça tartışmalı bir figürdü."⁴⁰ Kaufman'ın Kraus'un "geniş ölçüde" Yahudi düşmanı olarak görüldüğünü söylediğinin altını çizmek önemlidir; kendisinin Kraus'u Yahudi düşmanı olarak gördüğünü söylemiyor.

Daha sonra Kraus'un psikanaliz karşısındaki duruşuna dair çok önemli meseleye geliyoruz, Kaufman bunun hakkında şöyle söylüyor, "o [Kraus] Freud'un dehasını kabul etmekte son derece başarısız oldu."⁴¹ Bu tabii ki doğru değil ve hatta saçmalık. Kraus Freud'un "dehasını" tamamen kabul

* Rudolf Binion'un yazdığı Lou Andreas-Salomé'nin (1861-1937) psikobiyografisine yazdığı coşkulu önsöze dayanarak, onun "1880'lerden 1930'lara kadar Avrupa kültüründe mikrokozmosmik bir çalışma"³⁸ ürettiğine dair yazarın görüşüne Kaufman'ın da katıldığı aşikâr. Ancak Frau Lou'nun şöhretle alakalı büyük iddialarından biri onun Freud ile olan arkadaşlığı ve "bilimine" yaptığı katkılar olsa da ve o psikanalizin yanı sıra edebiyatla ve felsefeyle de ilgilensede, Binion Kraus'tan hiç bahsetmez.

etti -aynı Hitler'inkini kabul ettiği gibi- fakat onu iyilik değil, kötülük uğruna çalışan bir deha olarak gördü. Freud'u benim ya da Kraus'un sevdiğinden daha çok sevenler ve Kaufman bu olasılığı akıllarına bile getiremiyorlar ya da getirmek istemiyorlar.

Sonra da Kraus'un neden psikanalizden nefret ettiğine dair Kaufman'ın açıklaması geliyor - bu da Wittels vakasının yeniden açıklanmasından oluşuyor: Weigel Kraus'un Freud'a olan düşmanlığının 1910 civarında başladığını belgeliyor ve bunun sebebini merak ediyor. Tabii ki kısmen Kraus'un, Fritz Wittels'in Viyana Psikanalitik Topluluğu'nda okuduğu bir makalede Kraus'u analiz etmesini duymasından kaynaklı.”⁴²

Kaufman ikincil kaynakları kullanıyor (o da Jones'tan alıntılar yapıyor). Dahası, bu mesele hakkında bu kitabın diğer kısımlarında söylediklerimi tekrar etmeme gerek yok.⁴³ İlginç bir şekilde Kaufman kendine eğer Kraus böyle önemsiz bir yazarsa ve böyle “tartışmalı” bir karakterse neden Viyana Psikanalitik Topluluğu'nun onu -özellikle de o hayattayken ve bir tartışmacıdan bir hastaya dönmek için ne çabalarken ne de buna razıyken- “psikanalize etmek” için bir toplantı yaptığını kendine sormuyor.

Amerikalı entelektüeller arasında çok yaygın olan Freud'a tapınmanın yıldırımamış olduğu birkaç Kraus uzmanından biri olan Erich Heller⁴⁴ Kaufman'a verdiği bir cevapta yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmaya gayret ediyor. Heller benim gibi Freud'un soysuz bir retorikçi olduğunu söylemiyor fakat şu güçlü yorumları yapıyor: “Walter Kaufman, Kraus'un psikanalize ve onun uygulayıcılarına karşı yaptığı saldırıları her şeyden önce yaralanmış bir gururun refleks hareketleri olarak gören ‘motivasyon yanılığını’ gerçekten sürdürmek mi istiyor? Kraus'un yeni ruh teorisine karşı düşmanlığının diğer düşmanlıklarının bir parçası olduğu o kadar açıktı ki

onu analiz eden bir makale tarafından canlandırılmasına gerek yoktu. Aksine, söylentisi dolaşan makale *Die Fackel*'in 1910'dan çok önce ortaya koyduğu psikiyatri ile psikanalize karşı düşmanlığı tetiklemiş olması daha muhtemel.”⁴⁵

Bu önemli gerçek -yani, Kraus'un aynı zamanda Freud'u en sert eleştirenler arasında olan geleneksel psikiyatlara da saldırdığı- Heller hariç Kraus hakkında İngilizce yazan herkes tarafından kolayca göz ardı ediliyor. Dolayısıyla, Kraus'un *Fackel*'in Ekim 1904 sayısında büyük Wagner von Jauregg'e -daha sonra genel felç yüksek ateşine bir tedavi bulduğundan Nobel Tıp Ödülü alacak olan Viyana Üniversitesinde psikiyatri profesörü- bir saldırı yayımladığını burada tekrarlamak uygun olur.⁴⁶ Ancak Kraus'un Wagner von Jauregg eleştirisinin, birçok insanın hâlâ psikiyatri zannettiği “akıl bilimi” ile bir ilgisi yoktu; bunun yerine Wagner von Jauregg'in, genç kadının bir tımarhaneye kapatılmasını haklı gösterecek ciddiyette bir akıl hastalığının semptomu olarak gördüğü bir karar olan, genç Habsburg prensesinin asil kanlı kocasından boşanıp normal bir vatandaşla evlenmek istemesiyle ilgiliydi. Kraus'un saldırdığı şey psikanaliz kisvesi altında insanların küstahça bireysel özgürlükten mahrum bırakılmasıydı. Şu açık ki Freud psikiyatrinin bu şekilde kullanılmasında yanlış bir şey görmedi. Kaufman da bu konu hakkında sessizliğini bozmaz.

V

Bir Kraus savunucusu ya da bir Yahudi düşmanı ile aynı kefiye konulamayacak olan George Steiner, Kraus'a baktığında Kaufman tarafından çizilen figürden çok daha başka bir şey görüyor. “A Kind of Survivor”⁴⁷ [Bir Tür Sağ Kalan] başlıklı derinden etkileyen makalesinde Steiner, Kraus'u, kaderi Naziler ve Stalinistler tarafından eşit vahşilikle avlanmak olan, onların “kendine has itibarı (bu) eziyetin kendisiydi”⁴⁸, küçük bir Avrupalı entelektüel gruba ait, tamı

tamına bir Yahudi (ya da “Yahudi”) hümanist olarak sınıflandırıyor. Daha sonra Kraus’un modern düşünce tarihindeki yerine dair şu yargıda bulunuyor: “Kraus’un üslubu ve insancıl edebî kültür anlayışının birazı, diyelim ki, *Partisan Review*’de [Partizan İnceleme] var. Kraus neredeyse bir mihenk taşı. Bir insana onu tanıyor musun ya da *Literature and Lies*’ı [Edebiyat ve Yalanlar] okudun mu diye sorun. Evet derse o da muhtemelen sağ kalanlardan biridir.”⁴⁹

Son cümlemin kendisi kinayesiyle birlikte oldukça Krausyen. Neyden “Sağ kalanlar”? Kelimenin tam anlamıyla, tabii ki soykırımdan. Fakat metaforik olarak, Steiner aslında iki soykırım var diyor gibi - biri Avrupa Yahudilerini, diğeri de insancıl Avrupa edebî kültürünü yok eden. Eğer öyleyse Kraus bir insanın, iki soykırımın da şeytani öfkesiyle karşı karşıya kaldığında üstün gelme becerisini ölçmek için bir standart, bir mihenk taşıdır.

Benzer bir etkiyi takdirkâr mensur şiirinde İngiliz şair Hugh McDiarmid yaratıyor:

Ve, her şeyin üzerinde, Karl Kraus...
... onun düşüncüsü kelimeler diyarında
bir keşif seyahatine çıkmaktı
Ve o diyar Almancaydı.

– İngilizce yazan ya da konuşan biri
Sözlü girişimindeki fazla uzun ifadeler
Dilbilimin geleneklerinin inceliği ve bilgeliği
İle korunur, Almanca okuyup yazanlar ise
Bir aptal gibi görünme riskiyle karşı karşıyadır
Ya da ilk cümlesinin sesi ve ritmiyle bir hain gibi
Hitler’in konuşmaları Batıya olduğu korkunçlukta
aktarılsaydı

Savaştan kaçınmış olabilirdik
Çünkü savaşa kısmen Hitler'in
Masum tercümanları sebep oldular
Asıl konuşmanın şeytani yankıları yumuşak ve
diplomatik
Fransızcada ve İngilizcede kaçınılmaz olarak kayıptır.
Bütün o kötü şöhretli laf kalabalığıyla insanlığın
sonuna
Böylesine kestirme yollar sunabilir.
Hepsini bilen ise Karl Kraus'tur.
O çağdaşları tarafından konuşulan ve yazılan dili
İnceledi ve onların yanlış fikirlerle yaşadıklarını
keşfetti.
Dediklerini dinleyerek eylemlerinin
Kirli kaynaklarını buldu.
Yazdıklarını okuyarak felakete
Sürüklendiklerini anladı.⁵⁰

İnsan Kraus'un yazdığı çağı ve yazdıklarını ne kadar iyi tanırса Kraus'un, çağının -o dönemdeki herhangi birinden çok daha fazla- Cassandra'sı olduğu kanaatine o kadar fazla varıyor. Bir çocuk bir yetişkin arasında nasıl bir ilişki varsa onun çağı ve bizim çağımız arasında da öyle bir ilişki var.

VI

Öyleyse Kraus'un günümüzdeki önemi ne? Bir üslupçu olarak Almanca konuşulan dünyaya olan etkisi -o hayat-tayken olduğu gibi ve sonsuza kadar böyle kalması gerektiği gibi- sınırlı kalıyor. Fakat bütün diğer yönlerde - özellikle bir filolog, yani bir dil âşığı ve öğrencisi olarak; ve bir bireyci-öz-

gürlükçü, yani bireylerin ve onların sorumluluk içindeki özgürlüklerinin âşığı olarak - etkisi, en azından potansiyel etkisi, evrensel ve insanın geleceği kavrayabildiği kadar sonsuz.

Kraus genellikle, yalnızca aracı üzerindeki mükemmel ustalığıyla değil aynı zamanda, tabii ki tesadüf olarak değil, sınır tanımayan bireyciliğiyle benzediği, gelmiş geçmiş en büyük İngiliz hicivci Jonathan Swift ile karşılaştırılır. Swift'in 29 Eylül 1725'te Pope'a yazdığı bir mektupta kendisini aşağıdaki gibi tanımlaması tam olarak Kraus'a da uyar:

Bütün Uluslardan, Mesleklerden ve Topluluklardan nefret ettim ve bütün sevgimi bireylere yönelttim; örneğin, hukukçular kabilesinden nefret ederim fakat Avukatı bir birey olarak, Yargıcı bir birey olarak sevirim; bu doktorlar için de geçerli (kendi işimden bahsetmeyeceğim), Askerler, İngilizler, İskoçlar, Fransızlar ve diğerleri için de. Fakat en çok İnsan denen hayvandan nefret ediyorum ve tiksiniyorum, John, Peter, Thomas ve diğerlerini kalpten sevsem de.⁵¹

Bu 18. yüzyılda yeterince kötüydü; 20. yüzyılda ise neredeyse dayanılmaz. Sonuç olarak bizimkisi İnsan Kitlesi ve Liberalizm çağı: kahramanı ise büyük ulusların, dinlerin ve mesleklerin özgürlüğünü ve onurunu destekleyen, yalnızca bireylerin özgürlüğüne ve onuruna karşı çıkan; buna uygun davranarak onu gerçekten tanıyan herkes tarafından nefret edilen ve İnsanlık tarafından sevilen, İnsanlığın âşığıdır. Karl Kraus hayatını bilinçli şekilde kendini tam karşıt kaptıya oluşturmaya çalışıyormuş gibi yaşadı: ve onu gerçekten tanıyan herkesin onu sevmesinde ve bütün Grupların, bütün sadık savunucuları ile birlikte, ondan nefret etmesinde neredeyse başarılı oldu. Onun nihai ve baki önemi belki de burada yatar.

2. KISIM

KARL KRAUS: YAZILARINDAN SEÇMELER

Benim... tek yaptığım bir vazo ile bir lazımlık arasında bir fark olduğunu ve hareket alanı olan kültürü her şeyden önce bu farkın sağladığını göstermek. Diğerleri, bu ayrımı yapamayanlar, vazoyu lazımlık olarak kullananlar ve lazımlığı vazo olarak kullananlar diye ayrılmışlardır.

—Karl Kraus

6. Bölüm

Psikanaliz ile Psikoloji Üzerine*

† Freud'dan önce, doktorlar ilacın hastalıktan daha kötü olabileceğinden endişeleniyorlardı; şimdi kendisi hastalık olan bir ilaçtan endişelenmeleri gerekiyor - yani, psikanalizden.¹

† Psikanaliz özgürlüğüne kavuşmuş Yahudilerin hastalığıdır; dindar olanlar şeker hastalığından gayet memnundur.²

† Psikanaliz, kendi yaptıkları hariç dünyadaki her şeyi bastırılmış cinselliğe atfeden müstehcen ve şehvet düşkünü rasyonalistlerin mesleğidir.³

† Yeni ruh-araştırmacıları her bir insan faaliyetinin cinsel kaynaklardan kaynaklandığını ileri sürer. Dolayısıyla kendi yöntemleri şehvetli Confessor Complex'le (Günah Çıkartan Papaz Kompleksi) ilişkilendirilebilir.⁴

* Viyana'da İkinci Dünya Savaşı'ndan önce psikanaliz tıptan çok psikolojinin bir kolu olarak görülüyordu. Kraus genellikle *psikolog* ve *psikoloji* terimlerini psikanalistlerden ve psikanalizden bahsetmek için kullandı.

⚭ Eski bilim yetişkinlerin cinselliğini reddetti. Yenisi ise bebeklerin dışkılarken şehvet hissettiklerini iddia ediyor. Eski görüş daha iyiydi: En azından ona ilgili taraflar tarafından itiraz edilebiliyordu.⁵

⚭ Deli-doktorluğunun eski ve yeni doktrinleri arasındaki fark şudur: eskisi sapıkları suçlarken yenisi bayağaları övüyor.⁶

⚭ Birçok insan hastadır. Fakat yalnızca psikanalistler bunu gurur duyulacak bir şey olarak görür.⁷

⚭ Psikanalistlerin çocukları iyi durumda değillerdir. Bebeklik döneminde evlat, dışkılarken erotik hisler deneyimlediğini itiraf etmek zorundadır. Daha sonra, okul yolundayken bir atı dışkılarken gördüğünde aklından geçenleri babasına söylemek zorundadır. Annesine tecavüz etmeyi hayal ettiğini itiraf edecek yaşa gelebilirse gerçekten şanslıdır.⁸

⚭ Psikanalist, pederlerin günahlarını öğrendikten sonra şehvete kapılan bir itirafçıdır.⁹

⚭ Ben psikanalistlerin mucize olarak gösterip esraren-giz hâle getirdiği ve üzerlerinden para kazandığı kerametlerin anlaşılabilirliği ihtimaline inanan bir rasyonalistim.¹⁰

⚭ Psikanaliz fakir bir insanın zenginliğe getirdiği açıklama gibidir. O sahip olmadığından diğerleri zenginliği zorla ya da sahtekârlıkla elde etmiş olmalıdır. Ne olursa olsun, ona sahiptirler olmuşlardır bir kere; yalnızca psikanalistler bunu anlayabilir.¹¹

⚭ Psikanalizin Birleşik Devletler’de büyük sükse yapmasını anlıyorum. Bu mantıklı çünkü Amerikalılar sahip olmadıkları her şeyi çok seviyorlar, özellikle de antikaları ve ruhu.^{12*}

* Kraus’un zamanında, Orta Avrupa’da Birleşik Devletler’i entelektüel bakımdan aşağılamak bir âdetti. Bu, materyalistik, “ruhsuz” Amerikan iş adamı klişesine dayanıyordu ve özellikle New England ve Güneyde gerçekleşen Amerikan ruhsal ve entelektüel başarılarının ve geleneklerinin tamamen göz ardı edilmesiyle sonuçlanıyordu.

⚡ Psikanalistler rüyalarımızı onlar sanki ceplerimizdeymiş gibi alırlar.¹³

⚡ Analistin uzun bir psikanalitik tedaviden sonra vardığı ayrım: “Sen iyileştirilemezsin çünkü hastasın!”¹⁴

⚡ Tanrı insanı bir toz tanesinden yarattı. Analist insanı toz tanesine indiriyor.¹⁵

⚡ Dua etmeyi unutup onun yerine hiçbir şey öğrenmeyen çocuksu insanlar psikanalistler tarafından derin sorgulara çekiliyorlar. En sonunda dua etmeyi tekrar hatırlıyorlar: Bizi analizden kurtar!¹⁶

⚡ Bildiğimiz gibi, iyi ahlak ve iyi üslup yabancı kelimeleri kullanmaktan olabildiğince kaçınmayı gerektirir. Ancak şimdi sürekli olarak “psikanalistlerin” bahsini işitiyoruz. Onlardan birini görür görmez ona güzel bir İngilizce isim buldum: “ruh-kazıcı”.¹⁷

⚡ Savaş, bu amaçla başlatılmamış olsa da yalnızca bir şeyi başaracak: psikanaliz kurbanları iyileşmiş olarak dönecekler. Savaş psikoloji hakkında tabii ki rakibi kadar bilgiye sahip: psikanaliz bireyselleştirir, savaş tektipleştirir. Bu yüzden savaş o hiç olanların bir şey olmalarına yardımcı olur. Anlamsız metal parçaları en azından bir makinenin dişlileri hâline gelebilir.¹⁸

* Asıl metinde *seelenschlieferl*. Bu Kraus’un sayısız kelime oyunlarından biri ve bunu deyimsel olarak tercüme edebilmek için dil bilgisi kurallarından oldukça sapmak gerekiyor. Aslında Kraus’un terimi *ruh* kelimesinin Almanca karşılığının ve Avusturya konuşma dilinin birçok anlam ayrıntısına sahip olan karşılığının birleşmesinden geliyor. *Schlieferl*, bir hayvanın başka bir hayvanın alanını kazması, örnek olarak bir köpeğin bir tilki inini, ya da bir böceğin bir çatlağa doğru sürünerek ilerlemesi, boşluğu doldurması veya orada olanı yerinden etmesi anlamına gelen *schlafen*’den (*schlüpfen*) geliyor. Kraus bu terimi genellikle gazeteciler için kullandı. Viyana argosunda bu terim efendisini alt eden bir köle gibi güce ulaşma yolunda karşısındaki göklere çıkartan hırslı bir dalkavuk, karaktersiz, sinsî bir insan anlamına gelir. Kraus bu terimi psikanalizler için kullanırken bundan bahsediyordu - kendisini bir başkası için zorunlu kılan ve böylece yavaş yavaş onun özgüvenini ve özgürlüğünü ve hatta ruhunu kazan bir insandan.

⊖ Psikanaliz bir bilim değil, tutkudur. Onda eksik olan araştırmacının titremeyen elleridir. Aslında, psikanalisti nite-lendiren şey tam da bu eksikliktir: Deneğini hem sever hem de ondan nefret eder, onun özgürlüğünü ve gücünü kıskanır ve hastasının güçlü yanlarını kendi zayıflıklarının seviyesine çekerek kendisini meşgul eder. Sanatçının kusuru yücelttiğini iddia eder çünkü kendisi de kusurlu hisseder. Doğrusu psika-naliz, analistin aşağılıklarını üstünlüklere dönüştürme yoluyla gerçekleştirdiği bir intikam eylemidir. Hasta doğal olarak ken-dini doktora tâbi kılmaya meyillidir. Bugün bütün aptalların bütün dâhileri tedavi etmek istemesinin sebebi budur. Fakat doktor dehayı açıklamayı ne kadar denerse denesin ortaya ko-yabileceği tek şey kendisinin ona sahip olmadığıdır. Deha bir açıklamaya ihtiyaç duymaz. Dahası, dehayı açıklama gayreti genellikle vasatlığın ona karşı yaptığı savunmada görülür. Bu yüzden psikanalizin varlığının tek bir gerekçesi olabilir: O, psikanalizin maskesini düşürmek için kullanışlıdır.¹⁹

⊖ Benim bilinçaltım psikanalizin bilinci hakkında, psikanalizin bilincinin benim bilinçaltım hakkında bildi-ğinden daha çok şey biliyor.²⁰

⊖ Benim bilincim hiçbir davetsiz misafirin girmed-iğinden emin olmak için mülkü gözleyen bir hizmetkâr. Psi-kanalistin değil ana katta, bodrumda bile yeri yoktur. Eğer hizmetkârım birini sızmaya çalışırken yakalarsa, onu feneri yüzüne kendi ellerimle tutup onu bir hırsız olarak ifşa ede-ceğim resepsiyona getirir.²¹

⊖ Ünlü ruh-doktoru Dr. Rudolf Urbantschitsch* “-Nevroz kültürün armasıdır.” diyor. Çok güzel. Fakat dikkat edilmesi gereken bir şey var. Arma yaratıcılarımız soylular-dan daha çok.²²

* Rudolf von Urbantschitsch (1879-1964) bir doktor ve Viyana’daki ünlü Cottage Sanatorium’un sahibi-yöneticisiydi. Viyana Psikanalitik Top-luluğu’na 1909’da katıldı.

⊕ Anarşiyi yok eden ve Rüya Ülkesinin Anayasasını oluşturan Freud'dur. Yine de her şey orada da burada olduğu kadar kötü.^{23*}

⊕ Yeni neslin nasıl öğretmenleri var? Eskiden gençlere prezervatifler veriliyordu; şimdi onlara korunma olmadan nasıl yaşanacağını talimatları veriliyor. Görünen o ki Sigi Ernst'in yerini Sigi Freud aldı.^{24†}

⊕ Bana birçok kez hiçbir araştırma yapmadan keşfettiğim birçok şeyin doğru olması gerektiği, çünkü Freud'un da bunları araştırdığını ve aynı sonuçlara vardığı söyleniyor. Bu, gerçeği tespit etmek için üzücü ve acınası bir ölçüt olabilir. Şüphesiz, arayan kişi için amaç ya da sonuç önemlidir. Fakat bulan kişi için önemli olan yoldur ya da yöntemdir. Bu ikisi hiç karşılaşmamalıdır. Bulan kişi arayan kişiden çok daha hızlı yol alır. Dolayısıyla bilim adamından ve topluluktan önce her zaman sanatçı gelir - ve zili çalar.^{25‡}

* Yani her şey 1908'de Avusturya'da olduğu kadar yozlaşmış ve düzensiz.

† Bu aforizmada iki kelime oyunu var. İlki bu insanların kim olduklarıyla alakalı. Onlar açıkça *Fackel* okurları: Ernst Avusturya'daki en ünlü prezervatif üreticisiydi; Freud nevrozların cinsel problemlerden kaynaklanan akıl hastalıkları olduğu teorisini ortaya koyanların en ünlüsüydü. İkinci kelime oyunu ise onların isimlerinin Almancada ne anlama geldiği üzerine. *Ernst ciddi*, *Freud* ise *mutlu* demek.

‡ Bu fikir -yani şairin insan ruhunun derin sırlarını "bilmesi" ve psikanalistin bunu ondan çalıp "araştırma" yoluyla "keşfettiğini" iddia etmesi- Kraus'un en haklı olduğu konulardan biriydi ve onun "ruh araştırmacılarına" karşı düşmanlığının temelini oluşturan bir parça oldu. Kraus'un bu iddiası ve onun kadın cinselliği üzerine görüşleri²⁶-bunlar yalnızca Sigmund Freud'un değil aynı zamanda William Masters'in "araştırmacılarını" da öngörmüştür- ile bağlantılı olarak, kör kahin Teiresias'a dair bir Yunan efsanesi ilgimizi çekiyor. Körlüğünün sebebi Graves tarafından şöyle anlatılıyor:

Birkaç gün sonra Hera Zeus'a sadakatsizliklerinden dolayı sitem etmeye başladı. Zeus ise onun yatağını başkalarıyla paylaştığı zaman onun her hâlükârda daha fazla zevk aldığını iddia ederek yaptıklarını savundu. "Kadınlar, tabii ki, cinsel ilişkide erkeklerin aldığından çok daha fazla zevk alırlar." diye küstahça konuştu. "Ne saçmalık," diye bağırdı Hera. "Gerçekte olan tam tersi ve bunu sen de biliyorsun." Anlaşmazlığı kendi

⊖ Psikologlar; önemsiz olanın maskesini düşürür, önemli olanla sahtekârlık yaparlar.²⁸

⊖ Psikoloji bir zehrin nasıl içildiğine dair talimatlar kadar faydalıdır.²⁹

⊖ Eğer soyulduysanız polise ya da psikologa şikâyet etmeyin: polis bununla ilgilenmez; psikologlar ise sizin değil hırsızın kurban olduğunu ispatlamakla ilgilenirler.³⁰

⊖ Modern psikologlar sorumsuzluğun sınırlarını oldukça genişlettiler; bu bölgede daha fazla alana ihtiyaçları vardı.³¹

⊖ Psikoloji en güçlü dindir; kuşkuyu mutluluğa dönüştürür. Zayıflık tevazu yerine kibir yaratırken, bu yeni doktrin müthiş bir dünyevi başarının keyfini çıkarıyor ve diğer bütün öğretilere ve tarikatlara tepeden bakıyor.³²

⊖ Psikopatoloji; eğer bir insanın hiçbir hastalığı yoksa onu iyileştirmenin en iyi yolu ona hangi hastalıktan muzdarip olduğunu açıklamaktır.³³

⊖ En güncel araştırmalara göre bilinçaltı zihinsel bir getto - evsiz düşünceler için bir ev. Yazık, şimdi birçok düşünce evini özlüyor.³⁴

⊖ İş zihniyetinin Yahudi gettosunda ortaya çıktığı söyleniyor. Gettonun dışında Yahudiler yaşlıların sıkışık evleri için bir tür ev özlemi gibi görünen psikoloji uygulamasını geçiştirdiler: iki ortamda da konuşmak aslında bir çeşit dokunmak. Sonuç olarak şu an etrafımızda işin ruhu ile psikoloji uygulamasının birleşiminden meydana gelmiş mucizeler var.³⁵

deneyimlerinden yola çıkarak çözmesi için çağrılan Teiresias cevapladı: "Eğer aşk-zevk kısımları ona kadar olsaydı, kadınlar üç kere üç kez hissederken erkekler yalnızca bir hisseder." Zeus'un zafer sırtışını görünce çılgına dönen Hera Teiresias'ı kör etti; fakat Zeus ona iç görü ve yedi nesil uzunluğunda bir hayat vererek durumu telafi etti.²⁷

¶ Teknoloji insandan ruhunu çaldı. Bu bizi bir anda güçsüz ve kavgacı kıldı. Peki, şimdi savaşları nasıl yöneteceğiz? Antik tutkuları teknolojiye uygulayarak. Ya psikoloji? Teknolojiyi antik tutkulara uygulayarak.³⁶

¶ Günümüzde teknik ameliyat terimlerini ruh üzerinde kullanma üzerine bir tıp eğilimi mevcut. Bambaşka meseleler arasındaki bütün benzerlikler gibi bu da bir şaka. Muhtemelen materyalizmin yapabileceği en iyi şaka bu. Eğer doktor kadın bir hastanın bilinçaltına D & C (dilatasyon ve kürtaj) yapmak ya da duygusal bir apsedan vajina tutkularını temizlemek istiyorsa onun çabaları fazlasıyla gülünç fikirlere dayanır. Dahası, bu fikir karşı konuşmaz olmaya mahkûmdur çünkü ruh-doktorlarının müdahaleleri narkozun önerisi bile olmadan gerçekleştirilmektedir. Ancak bu garip tedavi yöntemi (psikanaliz) akıl hastalıklarının kaynağının keşfedilmesinin gerçek değerini gözümüzde düşürmemeli: o kâşifini (Freud) ünlü yapıyor.

Hava-tahmincisinin güzel havaların haberini vermek istemesinin meteorolojinin herhangi bir kısmını oluşturmadığını unutmayalım. Eğer bir ruhun analizi (*seelische Analyse*) tıpkı bir idrar tahlili gibi hastanın katılımı olmadan da yürütülebiliyorsa, o zaman teşebbüs bir fayda sağlamazken en azından zarar da vermeyebilir. Ancak hastanın uzman konumuna geldiği bir prosedürde hasta onu tatmin eden fakat bizi tatmin etmeyen bir kibre kapılır. Hastaya semptomları unutturmak ve dikkatini hastalıktan almak yerine bu yöntem hastanın problemlerinden gurur, acılarına karşı da sempati duymasını sağlıyor; bunun sonucu olarak hastaya hastalığından kurtulması için değil, başkaları üzerinde psikolojik analizlerde bulunması için yardım ediliyor. Kısacası psikanaliz hasta bir insanı iyileştirmektense meslekten olmayan birini “uzmana” dönüştürüyor. Dahası, kişinin kendini gözlemesinin hastalığın semptomlarından biri oldu-

ğundan, psikolojik süreçlerin makineleşmesi semptomların kişinin kendisi tarafından gözlenmesinin tedaviye ait bir unsur yapılması fikriyle ters düşüyor.³⁷

† Astroloji en başından beri psikiyatri biliminde önemli bir rol oynadı. Önce, davranışlarımız gök cisimlerinin konumları tarafından belirlendi. Sonra kaderimizin yıldızları kendi göğsümüzde yattı. Şimdi de, bebekler olarak sütannelerimizle olan ilişkimize dayanarak, kaderimiz onun göğüslerinde yatıyor.

Çocukluk dönemindeki cinsel deneyimlerimiz tabii ki küçümsenmemeli. Cinselliğin gymnasium'dan (lise) mezun olduktan sonra başladığı inancını ortadan kaldırmak da faydalıydı. Fakat bunu abartmamalıyız. Bilimin gerçeklerden kaçınmaya dayandığı zamanlar geçirmiş olsak bile kendimizi cinsel araştırmaların ölçüsüz zevklerine teslim etmemeliyiz. Çünkü güneşe, aya ve yıldızlara tâbi olmak rasyonalizmin kaçınılmaz güçlerine tâbi olmaktan daha iyiydi.³⁸

† Sanatçının içerisinde ibadet ettiği tapınak şimdi kirli çizmeler tarafından kirletildi. Bu çizmeler psikologlara ait.³⁹

† Şimdi psikopatologlar öldükten sonra muayene olmaya gelen şairler ile ilgileniyorlar. Şairler bunu hak ediyor. Onlar insanlığı psikopatologların olamayacağı bir seviyeye çıkarmış olmalıydılar.⁴⁰

† Yeni deli-doktorluğu bilimi dehanın gizemine ayak basmaya cesaret etti. Eğer bu Kleist* ve Lenau† ile durmazsa, nöbeti ben devralacağım ve -“Tedavi edecek bir şey?” çılgınlıkları her yerde duyulan- bu delilik üreticilerini kendim unutturacağım. Onların öğretileri sorumsuzluğu büyütüyor

* Heinrich von Kleist (1777-1811), Alman oyun yazarı.

† Nikolaus Lenau, Nikolaus Franz Niernbsch von Strehlenau'nun (1802-1850) kullandığı bir mahlas. Genç yaşta meşhur olmuş Avusturyalı bir şair; 1844'te “delirdi” ve bir akıl hastanesinde öldü.

ve bu yüzden kişiliği küçültüyor. Onlara başvuranlar, özel hekimlik uygulaması devam ettikçe çok dikkatli olsunlar. Fakat başkalarına da ulaşacak olurlarsa onların Kleist'a ve Lenau'ya uzanmalarını engellemek bize görev olsun.⁴¹

✠ Psikologlar *Flying Dutchman*'in [Uçan Hollandalı] yalnızca nasıl yaratıldığını biliyorlar: "Richard Wagner'in çocukluk düşlerinden, küçük bir oğlan olarak arzularından, yücelik, babası kadar büyük olmak, babasının yaptığı şeyi yapmak, kısacası babasının yerini almak için." Ancak psikologlar bütün küçük oğlanların akıllarında aynı arzuların gizli olduğunda da ısrarcılar - tabii ki biberonla beslenenleri hariç tutarak anne sütüyle beslenen çocukların erotik kıskançlığını ve enseste ilgisini hiçe sayarak. Bu yüzden psikologların cevaplaması gereken gerçek soru şudur: Yalnızca Wagner'in

* Şüphesiz Kraus bu iki insanın da Isidor Sadger tarafından "psikanalize edildiğini" biliyordu. 28 Kasım 1906'da Viyana Psikanalitik Topluluğu'nda Sadger "Lenau and Sophie Löwenthal"⁴² ["Lenau ve Sophie Löwenthal"] başlıklı, bunun akabinde 5 Mayıs 1909'da "Heinrich von Kleist"⁴³ başlıklı bir makale sundu. Freud bu "patografilerin" ilkinin onaylasa da ikincisini onaylamadı.

Lenau hakkındaki makalenin tartışmasında "Freud şunu vurguluyor. Lenau hayatı boyunca onanistti ve bu gerçek göz önünde bulundurulmalı."⁴⁴ Ancak ikinci makale Sadger'ı "vahşi olanı tercih etmesinden dolayı" azarlayan ve onun analizine "itici" diyen Freud'u rahatsız etti. Freud'un birçok müridi Sadger'in Kleist'ı ve Lenau'yu aşağılamasını sevdi. Sadger'in yeğeni Wittels şöyle dedi: "İnsan uzun zamandır bilinen gerçeklerin (ör. kadınsı görünüş; ya da -Freud'un bulgularının ışığında- şairlerde gördüğümüzde şaşırmayacağımız eşcinsellik gibi belirli sapmalar) sürekli tekrarlanması probleminden kurtulmak için bütün şairlerin ortak özelliklerini içeren bir liste yapmalı. Bir şair tarafından uygulanmayan bir sapmanın onun eserlerinde ifade edilmesi gerektiği bile söylenebilir."⁴⁶ Stekel buna bütün kalbiyle katılıyordu: "Stekel, Wittels tarafından genişletilmiş genel bakış açısını kelimesi kelimesine takip eder: Kısa bir süre önce Stekel bütün şairlerin nevrotik olduğunu yine açıkça söyledi."⁴⁷

İlk dönemlerdeki psikanalitik toplantılara nüfuz eden bu görüşler şairleri ve yazarları aşağılamayı ve onlara karşı düşmanlığı ortaya koydu. Kraus'un psikanalize ve özellikle psikanalitik "patografilere" karşı eleştirileri bu bağlamda değerlendirilmelidir.

hangi izlenimleri ve eğilimleri *Flying Dutchman*'in yaratılmasına sebep oldu? Sonuç olarak dünyadaki bütün erkeklerden yalnızca biri, Wagner, bu sanat eserini yarattı. Diğerlerinin çoğu, babaları gibi olma arzularıyla, banker ya da avukat, vatman ya da müzik eleştirmeni oldu. Kahraman olmayı düşleyenler ise tabii ki psikolog oldu.⁴⁸

Ø Psikanalizin nihai hedefi sanatı akıl zayıflığına atfetmek ve sonra bu zayıflığı analitik dogmaya göre ortaya çıktığı noktaya -yani tuvalete- kadar takip etmektir. Bu oyunda ümit vadeden olasılıklar var fakat riskler de mevcut. Çünkü hayal gücü oyuncunun eline bir dönüş bileti veriyor. Zayıf kimse kendini güçlü olanın rehberliğinde varacağı yere vardığı zaman azat edebilir. Şimdi mastürbasyon yapmaya devam edebilir, fakat fazlasıyla büyütülmüş beklentilerle: çünkü artık Goethe'nin *Sorcerer's Apprentice* [Sihirbazın Çırağı] şiirinin ilacını biliyordur. Böyle bir ruhani sakinleştirme hakkında söylenecek çok şey var. Fakat meslekten olmayan bir kimse için hangisinin daha aşağılık olduğunu bilmek zordur: bir sanat eserini psikolojik bir atığa indirgemek mi yoksa erotik bir tutkuyu patolojik bir standarda indirgemek mi. Çünkü bilim adamlarının gerçekten bilmediği bir şey var: mastürbasyon da dâhil seks konusunda kural her zaman "si duo faciunt idem"dir ("iki kişi yapıyorsa aynı şey olur"); ancak konu sanat olunca kural her zaman "non est idem"dir ("hiçbir zaman aynı şey olmaz").⁵²

Lanetli Psikoloji

Eğer insanlık, bütün itici hatalarıyla birlikte bir organizmaysa psikanalist onun dışkısidir. Psikanaliz kendi adında "ruh" ve "anüs" kelimelerinin birleşimi olan bir meslektir. Uygulayıcıları farklı tarikatlara ayrılmıştır, her birinin kendine özgü, ancak tipik olarak psikanalitik, Tanrıyı yok etme, Doğayı rezil etme ve Sanatı alçaltma doktrinine sahip kendi dergisi vardır. *Zentralblatt für Psychoanalyse* -aynı zaman-

da geri kalan bütün saçmalıklar için de *Zentralblatt*'tır* -şu anda 3. yayım yılında.[†] Son sayısında -III. Yıl, 12. Sayı- *Fackel*'de geçen aforizmalara bir buçuk sayfa uzunluğunda, izin almadan fakat "Bunu yorum yapmadan buraya yeniden basıyoruz" notuyla yeniden basılmış. Ne yazık. *Zentralblatt*'taki aforizmalar psikanaliz uygulamasından seçilmiş en iyi şakalarla birlikte aynı yere koyulsa da aslında birçoğunun psikanalitik şakacıların üzerine düşündükleri problemlerle herhangi bir alakası yok. Örneğin "Bir kadın hiçbir zaman yeterince abartılamaz" cümlesi "Psikanaliz Hakkında Aforizmalar" başlığı altında verilmiş. Fakat yeniden basma tutkusu hayat bulduğunda neden zapt edilsin? Neden eserin hepsi çalınmasın? Basılan kelimeler gelen saldırılara ya da yapılan kesmelere karşı bir savunmaya sahip değildir, fikirlere sahiptir. Bu yüzden ruh-araştırmacısını *Fackel*'in baş sayfasına[‡] yönlendirmekten ve yazarın kendi malı üzerindeki hakkının iadesini istemekten başka seçenek yoktur.

Editör dostça bir mizahla "her zaman çekirdeğe odaklandığını ve dış katmanları göz ardı ettiğini" iddia ediyor. Görünürdeki bu psikanalitik bütünlük -tabiatı gereği yanlışır-savunmasız hastalar konusunda bile bir hatadır; şimdiki vakada geçerli bir mazeret hiç değildir, çünkü *Fackel*'in hem içinde hem de dışında "Yeniden basmak yasaktır" yazmaktadır. Ancak buradaki konu *Fackel*'in içinde ya da dışında olana karşı görgüye ve kurallara uymaya gösterilen saygı gibi bir saygı meselesi değil. Bu aforizmaları yeniden basmanın izni ne istendi ne de elde edildi; bu yüzden onları tamamen yetkisiz ve uygunsuz bir şekilde kullandılar. Bu ka-

* *Zentralblatt*: Almanca, kelime anlamı merkezî gazetedir. (ç.n.)

† O tarihte (Eylül 1913) *Zentralblatt*'in editörü Freud'la birlikte çalışan ilk isimlerden biri olan Wilhelm Stekle'di. Freud ile ilişkisini 8 ay önce, Ocak 1913'te kesti.

‡ *Fackel*'in baş sayfasındaki kısa bir yazı o sayfalarda basılan her şeyin Karl Kraus'un malı olduğunu beyan ediyordu.

darını *Zentralblatt*'ın yayımcısı bile anlıyor: Yaptığı hırsızlık için şakayla “münasip bir ceza” talep ediyor ve “hayırsever bir amaca” hizmet etmesi şartıyla cezaya katkıda bulunmak istediğini beyan ediyor. Ceza belki de bu para cezası için lehtarı benim seçmemle simgelenebilirdi: Şiddet görmüş çocukların korunması için olan bir derneği, ya da psikanaliz tarafından yoksullaştırılmış kurbanlara destek amacıyla kurulmak üzere olan bir kurumu seçebilirdim. Ancak böyle ağır cezalardan vazgeçmeye ve bunun yerine 50 Kronluk bir para cezası talep etmeyi tercih ettim. Bu aforizmaların, özellikle de böyle rahatsız edici bir yayımda yeniden basılmasının gecikmiş ödemesiyle çok fazla bir şey istediğimi zannetmiyorum. Bu miktarı talep ederken, bu parayı insanlık için psikanalizlerden daha fazla şey yapmış olsa da rüyalarıyla psikanalistlerin başlarının rüyaları üzerinden kazandığı para kadar para kazanamayan şair Frau Else Lasker-Schüler için istediğimi *Zentralblatt*'ın editörüne ilettim. Buraya kadar tamam. Geriye çözülmemiş bir mesele kalıyor. *Zentralblatt*'ın editörü mektubunun sonuna şu paragrafı eklemiş:

Bu bağlamda size bir belge gönderiyorum. Yapacağınız üstünkörü bir okuma bile psikanalizde saklı olan büyük tehlikelere göz yummadığımı size gösterecektir. Ben, kendim, psikanalizin abartılı iddialarına karşı mücadele vermeye ve kendimi onun yöntemini reddedip yalnızca amacını sürdürecektir bir konumda tutmaya çalıştım.

Psikanalize -ikisi de aynı kapıya çıksa da analist ya da hasta olarak, faal ya da pasif şekilde-dâhil olanlarla pek ilgilenmiyorum. Bana göre psikanalitik karşılaşmalarda bütün entelektüel çaba katılanlardan birinin diğerini gölgede bırakması olan önceden belli tavır ile boşa gider. Psikanalizi yalnızca güncel Yahudi hastalığı olarak görebilirim: Güncel

bir hastalık fakat elbette daha geleneksel Yahudi hastalığı olan diyabet gibi değil. Aldatıcı terminolojisine rağmen psikanaliz bir bilim değil bir dindir - diğerlerinden aciz bir neslin inancı. Bu akım bütün çöpleri ait olduğu yere taşıdığından dolayı tam bana göre. Psikanalistler aynı anda hem hastadır hem de doktor. Doktor olarak iyileştirilebilirler. Fakat her zaman değil. Eğer aydınlanmış davranıp bana yalakalık yapmaya kalkarlarsa -bana psikanalizin yalnızca “amaçlarını” sürdürdüklerini inandırmaya çalışırlarsa- bu yalnızca onların çok kötü psikologlar olduklarına dair önyargımı doğrular. Neden? İki nedeni var: birincisi, bu yasadışı ruh-araştırma alanındaki aptal ayrıntılara ilgim olduğunu ya da onları anladığımı düşündüklerinden ve ikincisi, bu yalakalık ile beni afallatabileceklerini düşünerek kendilerini aldattıklarından. Ne bir insanın Profesör Freud’u terk etmiş olması gerçeği ne de bunu bana söylemesi o insanı bana sevdiriyor. “*Fackel*’ın sıkı bir takipçisi” olduğunu belirtmesi de ilgimi çekmiyor. Yeterince meşgul olmama ve istenmeyen katkılara itibar etmememe rağmen önemli kısımların altını çizmek için belirli bir minnettarlık ölçüsünü kabul etmem gerekiyor; fakat böyle hislerin yargılamamı etkilemesine izin vermeyeceğim.

Psikanalistlerin vaka çalışmalarının raporları olarak sundukları kötü şakalarını yapmak için kullandıkları Almanca eminim ki kendi gençlik izlenimleriyle oldukça kirlenmiş. Absürt abartmaların reddiyle yumuşatılmış psikanalizin aslında nasıl görüldüğü *Zentralblatt*’taki aforizmalarımın arkasından gelen bir makalede ortaya çıkıyor. O makalede bir psikanalist “çocuk bakımının psikolojisi” üzerine bir rapor sunuyor. Adı -psikanaliz hayallerimin birinden çıkmışçasına- Niedermann.* Şöyle yazıyor:

* *Niedermann* düşük -yani, soysuz ya da kaba- bir insan anlamına geliyor.

Bir sabah karım beş buçuk yaşındaki kızımın lazımlığını bulamadı. Küçük kıza onun nerede olduğunu sordu ve şu cevabı aldı: “Onu boşaltama diye sakladım. Onun içine yaptıkça yapacağım. Böylece sizinki kadar dolu olacak.”

Bir çocuk için çok büyük cümleler. Yetişkinin kederli ruhunu, onu çocuğun telaşlı hasretine indirgeyerek açıklayan psikoloji için çok fazla. Bu bilim, kendi çocuk bakımının sırlarını, hatta boşu boşuna lazımlığı aramayı bile afişe etmekten utanmıyor. Buna rağmen bu bilim bir insanın hayatını beşikten mezara kadar kuşatmaya çalışıyor ve bunu yapmış gibi davranıyor. *Zentralblatt*’ın yayımcısı kendi deneyimlerinden gelen “ilginç” bir nekrofil vakası alıntılıyor - ilginç demesinin sebebi “fiziksel olarak belirlenen bir dil sürçmesi”:

Nekrofilik eğilimleri olan bir hasta şöyle diyor: “Akşam yemeğini Friedhof’ta yemeliyim.” Aslında restoranın adı Riedhof. Kelimelerin arasındaki benzerlik tabii ki dil sürçmesinin yalnızca yüzeysel nedeni.

Elbette. Nekrofilin oldukça nükteli bir bilinçaltı olsa da bu şaka bir hastadan çok bir doktordan çıkmışa benziyor. Fakat analist anlatmaya devam ediyor:

İleriki çağrışımlar bize şu bağlantıları sunuyor. Hasta bir göz bilimci ve Esperanto’nun mucidi olan Dr. Zamenhof[†] tarafından tedavi gören genç bir kadına ilgi

* *Friedhof* mezarlık anlamına geliyor.

† Ludwil Lejzer Zamenhof (1859-1917) bir Rus-Yahudi doktor ve göz hastalıkları uzmanıydı. 1887’de, uluslararası bir dil yoluyla insanlar arasındaki hoşgörüyü arttırma umuduyla Esperanto’yu yarattı ve Esperanto hareketini yönetti. *Samenhof*’un kelime anlamı tam olarak *meni-havuzu*.

duyuyor. Sonra bir anda Dr. Zamenhof'un kadına kur yaptığı fikrine kapılıyor. Bu tamamen nedensiz bir fikir ve kadın arkadaşına karşı duyduğu gizli güvensizliğe ve kıskançlığa ihanet ediyor. Onu bir ihanet anında yakalarsa bu kadının ölümü anlamına gelir. Aşkının ölümü! (Friedhof!) Zamenhof ismi başka çağrışımlar üretiyor. Hasta bir temizlik korkusundan muzdarip. Kendi menisini inceledi ve canlı spermatozoaya rastladı. Fakat o bir şüpheli. Yanılmış olabilir, Samen Hof'u [meni-havuzu] yalnızca bir Friedhof (mezarlık). Sonra aynı derecede istemeyeceği bir ihtimal olan, genç kadının hamile olma olasılığını düşünüyor.

Burada insan derin bir nefes alıp bu saçmalığın bittiğini umabilir. Tanrının, yarattığı dünyanın yalnızca böyle kötü bir şaka hâline gelmesini görmekten bıkip usandığına inanabilir. Ancak bu benim psikanalize karşı düşmanlığımın yalnızca bir göstergesi; bu tipik bir direniş belirtisi. Analistler onlardan hoşlanmayan herkesin arkasından: "Evet, anlıyoruz, o bizim öngörülerimize direnç gösteriyor!" derler. Böylelikle nefret şüpheye dönüşür - çünkü aşkın düşük bir içgüdü olduğunu reddeder! Tabii ki ben doktordan korkan bir nevrotığım: Gerçekten de tanıdık bir semptom! Psikanalizden kaçış yoktur. Kabul ediyorum. Şüpheli kendini inançtan rahatlıkla koruyabilir. Fakat insan kendini her tarafa yayılmış kuşkudan nasıl korur? Bilinçli olarak psikanalize karşı tek korkum yazılarımın izin alınmadan tekrar basılması. Peki, bilinçaltıma kim kefil olabilir? Onun hakkında hiçbir fikrim yok. Fakat psikanalist onun her şeyini bilir. Travmanın nerede gömülü olduğunu da. Karmaşanın saklandığı mezarın üzerindeki çimlerin büyümesini duyabilir. Üzerimize çullanan bu yardımcılar her yerdeler. Grillpar-

zer'in*, Lenau'nun ya da Kleist'in kaçmasına izin vermezler. Goethe'nin *Srocerer's Apprentice* vakasında yalnızca bu eserin yüceltilmiş mastürbasyonun mu yoksa yatağı ıslatmanın mı bir ürünü olduğu konusunda anlaşılamazlar. Eğer analistlere kıcımlı öpmelerini söylersem, bana anal saplantısına sahip olduğumu söylerler. Direnmem tabii ki babama karşı isyankâr olduğumun açık bir göstergesi; yazdığım her kelimenin arkasında bir ensest motifi gizli. Bütün görünüşler bana karşı. Protesto bir zaman kaybı. Beni yakaladılar. Herkesi yakaladılar. Birisi yoldan geçen bir cenaze yürüyüşünü şapkasıyla selamlıyor; o saygılı değil, nekrofil. Ve eğer nekrofiliyse onun bilinçaltında oynadığı oyunlara bakın:

Fakat hastanın dilinin sürçmesinin benimle de alakası var. Benim elimi ve başka insanların elini öpmeye dair zorlayıcı bir fikre sahip olmasının ne anlama geldiğini merak ediyor. Riedhof restoranı oral bölgeyle bir bağlantı ortaya koyuyor. Hasta birkaç gün önce oral seks yapmanın fantezisini kurdu. Dün restoranda bir havyar siparişi verdi. (Balık menisi!) Sonra bir ringa balığı söyledi. Kendine açıklayamadığı tuhaf bir iştah. Ağzı bir mezarlık olmalı (Friedhof), spermatozoayı yok etmek istiyor. (Oral seks!)

Sonra dün bana bir hediye almak istediğini itiraf etti. Eugen Dühring'in Esperanto baskısı. Başka bir dil sürçmesi daha, çünkü Albrecht Dürer'i kastediyor. Dühring'i frengi üzerine yazdığını biliyor. Ona göre frengi yasak olanın, kirli olanın, bu yüzden de eşcinsel olanın sembolü. Bana olan aşkını Dr. Zamenhof'un alışık olmadığım dilinde ilan etmek istiyor. Bu vakanın ileri analizi burada durmalı.

* Franz Grillparzer (1791-1872) en büyük Avusturyalı oyun yazarıydı.

Ne yazık. Burada işlediğini gördüğümüz şey psikanalizin abartılardan arındırılmış, iyileştirilmiş bir versiyonu. Şu kuşkusuz ki aksi takdirde hastanın bilinçaltının müthiş mizah anlayışı ve bu bilim hakkında daha çok şey öğrenmiş olurduk.

Bu insanlarla bir türlü uzlaşmıyorum. Dr. Zamenhof'un diline (Esperanto) tabii ki ben de alışık değilim. Fakat bana psikanalitik olarak sunulmuş olsaydı bir nevroza sahip olur-
dum: İnsanların ellerini öpmektense onların kışklarını tek-
meleme zorlanmasına sahip olurdum. *Iphigenia*'yı Esperanto
dilinde tercüme etmek, her şeyin ötesinde tüccarların arz talep
kanunlarını istismar etmeye çalışması olurdu. Fakat *Iphige-
nia*'yı psikanaliz jargonuna tercüme etmek yaprak bitlerinin
bana şarap yerine haşaratı tercih ettirmeye çalışmasıdır.

Tanrı yedinci günde dinlendi. Psikanalizin Tanrı'nın olmadığını göstermeye çalışmak için seçtiği gün o gündür. Başka türlüünü yapamaz. Yalnızca bu yolla sahip olmadığı şeyi olumlayabilir: Özü. Kahramanlar ve azizler var olmama-
lıdır: Onlar psikanalitik pisliği kıskanç yaparlar ve onu kendi
varlıklarıyla ondan iğrenerek tehdit ederler. Fakat dişiliğin
ruhu erkekten öcünü alacak kadar güçlüdür: O da dişi gibi
olmalıdır. Dişiliğin, yaratıcılığın aşağılanmış ruhu insana il-
ham vermeye uygun olmadığı şeklinde addedildi. Yaratıcının
tasarımıyla ters düşen dünya olaylarının bu trendinde, bu
Yahudi eğiliminde zayıflık güçlülüğü durmadan alt eder. İn-
sanlığı yok etme gücüne sahip olan şey trenddir. Gazetecilik
de bunun göstergelerinden biridir. Bir diğeri ise psikanaliz.
Onların yoluyla Devlet ve Kilise adil kaderlerini çekerler.

Sihirbazın Çırakları

Beyan:

"İnsan şarlatanlığın psikanaliz alanında da üstünlük sağ-
lama şansına sahip olduğunu düşününce yetkililerin düşün-
celeri daha da dikkate değer oluyor."

Başka nerede?

“Yakın zamandaki derslerimin birinde psikanalizin tehlikelerine karşı uyarıda bulundum.”

Tanrıya şükür.

“Vakanın kendi doğası ne olursa olsun, şu anda analistin kendisinin büyük tehlike altında olduğu açık.”

İlginç.

“Öğrencilerimin dikkatini tekrar tekrar çektiğim bir durum. Her şeye rağmen hastanın dürtüsel hareketleri kolaylıkla analiste karşı da yönlenebilir.”

Fakat analist kendi entelektüel hareketlerini hastaya yönelttikçe hasta kendi dürtüsel hareketlerini analiste neden yöneltsin?

“Psikanaliz diğer ülkelerde olduğu gibi bizim ülkemizde de bir tehdit hâline geldi.”

Bana mı söylüyorsunuz?

“Psikanalizin benim de aklımda tuttuğum tehlikesi şudur, tatmin edici bir mesleği olmayan, anlamlı bir varlıkları olmayan insanlar ve aynı zamanda yarı-iyileşmiş nevrotikler bir anda hayatın onlara yaptığı çağırışı duydular, hepsi psikanalist olmaya karar verdi: Hayattaki amaçlarının insanları psikanaliz yoluyla mutlu etmek olduğunu fark ettiler.”

Kısacası psikanalistleri kast ediyorsunuz.

“Birçok vakada, kendilerini onlara emanet eden hastalar vücutlarında olduğu gibi ruhlarında da ciddi hasarlar aldılar.”

Cüzdanlarından bahsetmiyorum bile.

“Doğrusu psikanaliz iğrenilen bir şey hâline geldi. Yalnızca Viyana’da değil, dünyanın bütün kültürel merkezlerinde. Hayatları iflas etmiş olan sayısız birey psikanaliz yoluyla rahatlamak için feryat koparıyor, çünkü artık toplum bu kайдan bir yardım bekliyor, hatta talep ediyor. Zapt edilemez

“moral insanity”lerinden” (“ahlaki delilikler”) dolayı tedavilerini uygun bir sonuca vardıramadığımız birçok psikopat kişiliği şahsen analiz ettik. Ne yazık ki gazetelerde yayımlanan raporlardan bu insanların birçoğunun yine de toplumun güveninde bir yer teşkil etmeye devam ettiklerini öğrendik.”

Bunların hepsi kesinlikle doğru, özellikle de “moral insanity” meselesi. Fakat soru şu; Bütün bu sahtekârlık nereden çıktı? Muhtemelen insanlığın ona askerlik işinin foyasını ortaya çıkardığı için bir minnettarlık borcu olduğu ünlü Köpenick[†] yüzbaşı meselesinde olduğu gibi. Askerî meslek, her şeyden öte, insanlığın ilgisini psikanalitikten bile daha uzun süredir çekiyor; ona tapınmak analize olan ihtiyaçtan bile daha derin olan bir ihtiyacı karşıladı. Halkı kandıran sahte askerî uygulamalar en azından gerçek görünenin kolayca taklit edilebileceğinin farkında olmayı öğretmiş olmalı. Psikanalizin buna benzer bir fazileti var; insanlara gerçek tedavilere karşı da dikkatli olmayı öğretebilir. İnsanın doktor mu yoksa hasta mı diye ayırt edemediği psikanalistler var. Dahası, hastalığın tedavi, tedavinin hastalık olabileceği ihtimali akıl hastalıklarının ayrılmaz bir parçası; sağlıklı olan analistin ofisinden genellikle hasta olarak, hastalar ise genellikle terapist olarak ayrılıyor. Burası gerçek ve sahte arasındaki karışıklığın tüm gücüyle hüküm sürdüğü bir yer.

Şimdi büyüünün cazibesi daha önce askerî üniformalara yaptığı gibi kendini nevrotik semptomlara ilıştırıyor. İnsanlığın bu tür büyülemelere direnmeyi öğrenmekten başka

* Aslında da İngilizce yazılmış.

† 1906’da Wilhelm Voigt (1849-1922) adında bir ayakkabıcı üzerine bir yüzbaşının kıyafetini geçirip bir subayı başarıyla taklit etti. Böylece teçhizatlandı ve Berlin’in bir banliyösü olan Köpenick Belediye Başkanı’nı tutukladı ve şehir hazinesine el koydu. *Köpenickiade* Almancada bir deyim hâline geldi, İngilizcede tam karşılığı olmayan *Gaunerei* anlamına geliyordu, ona bir şekilde sevecen bir yoldan yapılan çarpıklık denebilir.

şansı yok... Hakkında uyarıldığımız psikanaliz bir tehdit hâline geldi. Saçmalık. O doğduğu günden beri bir tehditti.⁵⁴

Ben Ünlüyüm

Benim ne kadar da ünlü olduğum pek bilinmiyor. Henüz dünyaya yayılamadı bu. Bunun sebebi basının, özellikle Viyana'daki basının, şöhretimi yaymak için hiçbir şey yapmaması. Aksine bunu perdelemek için ellerinden geleni yapıyorlar. Elbette, ben basını küçümsüyorum; fakat basın ne olursa olsun onun onayını istediğime inanıyor...

Peki, o zaman halk V.A. Heck Co. tarafından yayımlanan güncel imza kataloğundan ne anlam çıkaracak? İnsanlar bu derlemede benim imzamdan daha değerli olan tek imzanın Martin Luther'e ait olduğunu öğrenince ne düşünecekler? Heck Company'nin mağazasının camları önünden geçenler, günlük gazetelerde övülen popüler yazarların imzalarını bir buçuk ila üç şiline, bu fiyata bile satılamazlar, alabileceklerini öğrenecekler. Aynı zamanda Heck kataloğunu okurlarsa orada şiirlerimden birinin el yazmasının -üç sayfadan biraz daha fazla olan bu şiiri satmadım ve satmak da istemiyordum- ücretinin 740 İsviçre frangı olduğunu görecekler.*

Bu el yazması (Kraus katalogdan alıntılıyor) Karl Kraus'un diyalog biçimindeki en ünlü dramatik şiirinin son kısmı. Bilindiği gibi Kraus el yazılarının imzasını her zaman sol üst köşeye atar...

İki yüz bin adet el yazmasına sahip olmama rağmen bunu bilmiyordum. Aramızda kalsın, onlar çok pahalılar... Hech kataloğu aynı zamanda aforizmalarımdan birini su-

* 1931'de, bu yazı yazıldığında bir İsviçre frangı neredeyse beş Avusturya şilingi ve bir ABD doları da yaklaşık dört frank ediyordu.

nuyor. Beş satır: 36 İsviçre frangı. Kendisinden aşağıdaki parçayı alıntılacakları psikanalizin kurucusunun yazdığı iki tam sayfa için istedikleri ücretle aynı:

Bir hastaya: "... Mazoşizminizin üstesinden gelme çalışmalarımızdaki başarımız ortada. İnanıyorum ki şu andaki acılarınız, analitik çalışmalarımıza devam etmeye başlayınca direncinizi yumuşatmaya yardımcı olacaktır..."

Ben psikanalizin, en azından gerçek uygulamada, ne olduğunu her zaman biliyordum: Yahudi ruh sahtekârlığı. Şimdi ederini de biliyorum. Hasta direncini yumuşatma teşebbüsüne karşı direnmede tabii ki haklı; ve sahtekârın reçetesini satarak kendi zararını karşılamaya çalışmakta.⁵⁵

Psikanalistlere

Geçmişim geleceğiniz.

Beni rüyalarımda utandıran

Sizi yorumlarınızda eğlendiriyor.

Fakat ben rüyalarımın mahremiyetinde ısrarcıyım

Ve sizi kirli uyanık

Hayatlarınızda utandırmaya.⁵⁶

Şair

İmdat! Kurtarın beni görmekten

rüya görmekten değil:

ve uzak tutun

hırsızları rüyalarımдан.

Ah, sahnelediğim rüyam
benim neşem ve şakam.
Rüyam analiz edilmemiş,
bu yüzden dönmüş hayata,
Can atıyorum zapt etmeye
Olympos Dağı'nı.⁵⁷

Psiko-Anallar*

Ağaçlar resmedip
rüyaları öldürürüz
ve kapıdan çıkıp gideriz.
İşte altını ıslatmak
ve analiz
sakın aptal yerine koymayın bizi.

Başarı için çabalıyorlar
fakat oyunlarını bozacağız
çocuk bakımındaki suçlarını
bize yutturamazsınız.
Şekil alabilirsiniz,
oyunumuzda,
kilden başka bir şey değilsiniz.

İşte, bakmaz istemediğiniz şeye,
biz ışık tutuyoruz,
görmeniz için

* Bu "Die Psycho-analen" in bir bölümü ve aslındaki dizelerin neredeyse yarısını içeriyor.

saygı duyduğunuz şeyin değersiz olduğunu.

.....

Beslemem lanetlendi,
göğüsler cazibeli.
Zaman geçer,
ve gözlerimdeki elmalar
bilinçaltımın
ölümcül dişilerine dönüşür.

Oynayın, ufaklıklar, oynayın,
bütün nekrofililer de,
bizim için nasıl da bir ziyafet.
Eğer anne canlıysa
ensest için
umut vardır hâlâ.

.....

Bir ilaç değil belki,
fakat bir bakış açısı.
Bilirsin, zekiyiz
bu başımıza bela.
Biliriz, senin için
geliyor ne anlama.

.....

Oynadığımız bir oyun bu
o hasta kalsın diye.
Satirler ve periler yardım eder bize
o hasta bir çocuk olarak kalsın diye.

Şiirler, kimisi inanır
ilhamdan ve dehadan
geldiğine.

Şiirler, öğrendik ki
gelir mastürbasyondan ve
hastalıktan.

Mastürbasyonu gizli yap,
yüceltmeyi halka açık,
ve buna sanat de.

Büyük başarı.

Şiir tutkusu,
lütfen, Goethe -
Neyi gizlediğin hakkında
var mı en ufak fikrin?

.....

Hepiniz kusmuk
olduğunuz zaman
bizim gibi
olacaksınız.⁵⁸

7. Bölüm

Kurumsal ve Adli Psikiyatri Üzerine*

⊖ Psikiyatrist, deliyi hapsedilme heyecanından tanı-mada hiç hata yapmaz.¹

⊖ Şairin göstereceği semptomlar, bir sanayi önderinde, akıl hastanesine yatırılmak için yeterli nedenleri sağlayacaktır.²

⊖ Deli doktorları ve diğer deliler arasındaki fark dış-bükey ve içbükey akılsızlık ile neredeyse aynı.³

⊖ Öcüler ailede çocukları korkutmak için uzun süredir vazgeçilmez bir figür. Şimdi ise yetişkinler psikiyatristlerin gelip kendilerini götüreceği tehdidiyle dehşete kapılıyorlar.⁴

* Bu bölüm Kraus'un hastane ve yasal psikiyatri üzerine yazılarını içermektedir. Buradaki seçkilerin ikisi -"Forensic Psychiatry" ["Adli Psikiyatri"] ve "The Case of Louise von Coburg" [Louise von Coburg Vaka-sı] - *The Age of Madness [Delilik Çağı]* [Garden City, N.Y.: Doubleday, 1973], 127-41 antolojimde yer aldı.

Adli Psikiyatri

I

Adaletin dağıtılması yeterince tanıdık bir körebe oyudur. Fakat kör eşeklerin oyunu daha tuhaftır. Eşekler içeri getirilirler; sanığın aklından geçenleri görürler ve savcı istediği zaman a-iiii derler. Ancak, psikanalistler arkadaşlarıyla birlikte şen şakrak yürüttükleri görevlerine “zorlu vakaların çözülmesi” deseler de kendilerini aptal eşekler olarak görmezler. Bu yüzden daha zeki bir evcil hayvan türüyle karşılaştırmayı gerektirirler: Sadık psikiyatristlerimiz daha çok iyi köpeklere benzerler - evi ve bahçeyi korurlar ve sahipleri için en zorlu kemikleri “temizlerler”. Eğer birisi hızlı bir tempoda yürüyorsa onun hırsız olduğunu karar verirler. Bir köpeğin güvenilirliği fikrinin güvenilirliğinde değil, bir fikir sahibi olmasında yatar. Herhangi bir durumda tehditkâr şekilde havlaması bir otorite izlenimi yaratmaya yardımcı olur.

II

“Sakırdadı, uykuya dalarken kasılmalar yaşadı, sabah hasta uyandı. Ahlakı bozuk biri hâline geldi. Şiire ve edebiyata duyduğu hassas minnettarlık alkol tarafından köreltildi. Burgtheater ve operanın cilalı sunumlarına karşı iştahını yitirdi ve ahlaki olarak en dibe batıp, kadın dostlarıyla birlikte ucuz dans salonlarında fink attı.”

Peki, o zaman hiçbir şeye şaşırılmamalıyız. Mahkeme psikiyatristleri burada sadece önemli semptomları dikkate almamışlar, onların görevi *budur* - aynı zamanda birçok önemli varsayımda bulunmuşlar, bunu da görevleri olarak *sayarlar*. Karar verilmesi gereken soru sanığın bir sahtekârlık ve yolsuzluk yapıp yapmadığıdır; buna karar vermek için tiyatro ve operanın gösterişli performanslarına karşı iştahını yitirdiğini saptamak belli ki çok önemli. Bu onun ahlaki

alçaklığının kesin bir kanıtı! İnsan belki sorunun psikiyatrik değil de estetik olduğuna ve sanığın dans salonlarındaki genç kızların eşliğini Burgtheater'ın yeni eserlerine tercih ederek aslında kötü bir zevk sergilemediğine dair itiraz edebilir. Psikanalistler gibi insanın “kadın dostlar” ve “dans salonlarına sık sık uğrama” yoluyla ahlaki olarak daha da dibe çökeceğini varsaymak belki daha da yanıltıcı olacaktır. Sonuç olarak birçok insan iki “günahtan” da keyif aldı, fakat banka mevduatlarında yolsuzluk yapmaya bir adım daha yaklaşmadı. İnsanın aynı anda hakiki bir Don Juan ve iş meselelerinde tamamen şerefli bir insan olması ihtimal dâhilindedir. Aksine, bekâr bir insan başkalarının mallarına pek de saygı duymayabilir...

III

Bir grup Viyanalı mahkeme psikiyatristinin, önde gelen bir imalatçının oğlunun yakın zamandaki vakası hakkında belirttiği uzman görüşünü düşünün. Psikiyatristler genç adamı hastaneye kaldırma tavsiyelerini şu semptomları listeleterek meşrulaştırmaya çalıştılar: “Çocukken bile telaşlı ve itaatsizdi; okuldaki davranış raporları her zaman kötüydü; balayında nedensiz bir şekilde kıskançtı; daha sonra intiharla alakalı olarak ‘Önce tadına varırız, sonra ateş ederiz’ (‘Erst wird genossen, dann geschossen’) gibi şeyler söyledi. Hasta klinikteyken genç hissettiğini ve yaşamak istediğini belirtti ve kendini öldürmek gibi bir niyetinin olmadığını, yalnızca bir operetin sözlerini mırıldandığını iddia etti. Geriye dönük olarak, kendini ... eşliğinde bir tiyatro locasında göstermeyi pek de umursamadığını itiraf etti.”

İşte başka bir vaka. Bir hizmetçi başıboşluktan dolayı tutuklandı. “Başıboşluk”, bir kadının polis koruması altında bedenini satma teklifi olan ticarete yasanın o zamanlarda verdiği isimdi. Hizmetçi polis izni olmadığından dolayı tutuk-

landı. O buna rağmen polisin işbirliğini kanıtlayabileceğini iddia etti: Polis ona eşlik ederken teklifte bulunmuştu. Polis memuruna, hakaret davası açması talimatı verildi. Kadın iddiasında ısrar etti... O zaman gerçek nasıl ortaya çıkacaktı?

Kadının dürüstlüğünden birkaç açıdan şüphe duyuluyordu; örneğin, birçok işveren onun tatlı yemeye düşkün biri olduğunu söyledi. Bu tür bir tanıklık yargıcı sanığın akli durumunun mahkeme doktorları tarafından incelenmesi gerektiği konusunda hemen ikna etti. Hayret, sanığın yalnızca polis memurunun “görev yeminine” dayanan hükmünün olabileceğinden çok daha kapsamlı bir uzman görüşü sunarak polis memurunu temize çıkardılar. Zavallı kadın suçlu değildi çünkü davranışlarından sorumlu değildi!

Kapsamlı bir gözlemden sonra uzmanlar “sanığın basit aritmetik problemleri çözemediğini; Alman imparatorunun adını ya da bir artık yılın ne olduğunu bilmediğini; ve dünyanın dönmediğini iddia ettiğini” öğrendi. Hislerinden tamamen yoksun olmasa da “zekâsının oldukça düşük ve idrak kabiliyetinin zayıf” olduğuna karar verdiler.

Bu incelemenin amacı yalnızca bir suç önyargısını meşrulaştırmaktı tabii ki. Şüphesiz, hizmetçi deliydi: Bir polis memurunun ona ahlaksız bir teklifte bulunduğunu iddia edecek kadar aptaldı. Eğer o polis memuruna ahlaksız teklifte bulunsaydı, en azından bir mahkeme psikiyatristi çağrılmadan mahkûm edilirdi. Bu durumda, “başıboşluktan” kendisi sorumlu tutulurdu. Dahası, böyle bir kadın kürtajdan ya da yeni doğmuş bebeği öldürmekten suçlanırdı, psikiyatristleri umursamazlığıyla etkilemeyi güç bela başarabilirdi. Avusturya imparatorunun kim olduğu sorulduğunda mahcup bir sessizlik içerisinde kalsa bile! Mahkeme psikiyatristleri onun cezadan kaçınmak için cahil rolü yaptığını rahatlıkla söylerlerdi! Ancak bu vakada, psikiyatristler Alman imparatorunun kim olduğunu sordular; kadın

bilmediğini söylediğinde ise, yalancılığı doğrulanmış olacak olan sanığın dürüstlüğünden bir saniye şüphe etmediler!

Son olarak, dünyanın dönmediği görüşü en şüpheli psikiyatristleri bile sanığın akıl hastası olduğuna dair ikna etmeye yeterliydi. Galileo'nun bunları bir Viyana yerel mahkemesi önünde değil de Engizisyon önünde savunmuş olması çok vahimdir. Dünya dönüyor. Bunu keşke yalnızca bilgisi durmadan artan adli psikiyatri öyle iddia ettiği için bilseydik. Şimdi yalnızca hizmetçi kızlar Kopernik sisteminin reddine sığınabiliyorlar - bu da hiçbir polis memurunun ellerini onların eteklerinin üzerine koymadığını kanıtıyor.

IV

Son birkaç oyun adli psikiyatristler için şüphesiz kötü geçti. Bilgi ağacının bu çürük dalında oturanlar yere düştüler... Otoriter yetkililer tarafından psikiyatrinin bir bilim ve bir meslek olmasına son verme ve onun varlığını yalnızca bir inanç olarak devam ettirme kararı alındığı söyleniyor.

Bu kadar uzun zamandır insanlığı kandıran bu şarlatanlığa bir son vermenin zamanı geldi!⁵

Akl Hastanesi Yatırılma Kanunları*

Zeit'ta yayınlanan dikkate değer bir makalesinde Hofrat Burckhard[†] psikiyatri, aile hukuku ve vesayetin birlikte suistimal edilmesiyle insanlığın başına gelen felaketleri tartışır. Eleştirisi sağlam zemine otursa da, reform önerisi yanlış yönü gösteriyor. "Doktor," diyor "uzman bir tanık olarak dinlenilmeli, fakat bir yargıç gibi hareket etmesine izin verilmemeli. Akıl sağlığına ilişkin uyuşmazlıklara açık duruşmalarda uzmanların tanıklıklarını duyduktan sonra meslekten olma-

* Başlığı ben koydum.

† Max Burckhard (1854-1912) bir yazar, hukuku ve Burgtheater'ın yönetmeni idi (1890-1898).

yan insan grupları karar vermelidir.”Tanrım! Şimdi elimizde yalnızca suçluluğa değil, deliliğe de hükmeden bir jüri var.

İşte, kendi kelimeleriyle, Burckhard’ın savunduğu şey:

Bir bireyin “yasal kişiliğinin” olası yok edilişinin kararı, hem deli hem de ceza hukukunda, yalnızca meslekten olmayan kişiler tarafından verilmelidir. Bu bir yargıcın rehberliğinde, ceza hukukunun idaresinde sık sık uygulandığı gibi doktorlar tarafından sunulan uzman tanıklığının yardımıyla, tamamen halkın gözleri önünde yapılmalıdır. Ceza davalarında meslekten olan kişilerin kullanılmasının avukatlara ve yargıçlara bir hakaret olması gibi psikiyatrik hukukta meslekten olan insanların jüri olarak kullanılması da doktorlara bir hakarettir. Hatta doktorları hukukçulara karşı kışkırtmaya öyle karşıyım ki hukuki karar alımı yapan bütün yargıçları görevden alıp bu görevi meslekten olmayan insanlara vermeyi tercih ederim.

Burckhard, ceza davalarında davalının masum ya da suçlu olduğuna karar verenin her zaman meslekten olmayan kişiler olduğunun altını çiziyor. Sonra yargıç ve jürinin rollerini değiştirmeleriyle, yargıç suçluluğu ve masumluluğu belirleyecek ve jüri de cezaya karar verecek, adaletin daha iyi sağlanacağı fikrini öneriyor. Psikiyatrik hukuk için akla uygun tek düzenleme budur diyor: Bir insanı akıl hastanesine yollama ya da onu oradan çıkarma kararı yalnızca bir uzman tarafından verilebilen bir karardır. Özgürlüğün psikiyatrik olarak elden alınması hükmü açık mahkemede verilirken, kararın yürütülmesi küçük esnaflara değil hukukçulara bırakılmalıdır. Burckhard’ın önerisinin ana fikri budur.

Onun psikiyatrik suistimallere olan ilgisini, onlara çare bulma fikirlerinden daha takdir edilebilir bulduğumu söyle-

meliyim. Argümanını desteklemek için kullandığı vakadan, yani Girardi*, özellikle memnun kaldım. "Artık kimse şüphe duymadığından," diyor Burckhard, "bunu söyleyebiliriz: Sevgili Girardi'miz tamamen akıllı başında biri." Bir sabah saat 11'de, özel bir şahsın kışkırtması ve tek bir doktorun açıklaması üzerine Girardi'nin akıl hastanesine yatırılmasına dair bir polis talimatı yayımlandı. Aynı günün öğleden sonrası saat 2'de, başka bir doktorun açıklaması üzerine onu akıl hastanesine yatırma emrini iptal eden başka bir polis talimatı yayımlandı. Kimin hangi dilekçeyi yayımladığını ve hangi doktorun haklı ya da haksız olduğunu düşünme ilkesi bizim ilгимizle alakasız olduğu kadar Girardi'nin kendini koruma kaygısıyla ilgilidir. Bu vaka hastaneye yatırmayı yöneten kanunlarımızda temel olarak neyin yanlış olduğunu mükemmel bir şekilde ortaya koyar; çünkü burada kesin olan bir şey var - doktorlardan biri mazur görülemez şekilde yanılıyordu. Hangisinin yanıldığı önemli değil. Önemli olan polisin -sorgulamadan ve gecikmeden- tek bir doktorun Girardi'yi akıl hastanesine yatırmak ya da yatırmamak kararını onaylamaya hazır ve hevesli olması. Açıkçası yetkililer akıl sağlığı yerinde olan birini onu akıl hastanesine koyarak özgürlüğünden mahrum bırakıp bırakmadıklarını ya da tehlikeli bir delinin topluma tehlike oluşturmalarına izin verip vermediklerini umursamadılar. Polis iki seçeneği de desteklemeye hevesliydi: Doktorun diploması onları filanca Baron'un köleleri yapmaya yetiyordu. Polisin Bayan Schratt†'ın kölesi olma eğilimi daha güçlü olmasaydı Girardi yakalanıp akıl hastanesine koyulurdu; bu durumda muhtemelen böyle bir muamele görmeye öfkelenir ve akıl sağlığını protesto ederdi - ve orada kalmaya devam ederdi. Bu tür vakalara rağmen hâlâ yasal psikiyatri alanında kapıların hata, görevi kötüye

* Alexander Girardi (1850-1918) Viyanalı popüler bir aktördü.

† İmparatorun eşi.

kullanma ve hatta suç için sonuna kadar açık olduğu iddiamıza itiraz etmeye cüret eden insanlar var...⁶

Louise von Coburg Vakası

I

Psikiyatri, mahkemeler ve polis tarafından yıkıma uğratılan Louise von Coburg için yas tutuyoruz... Polisin ve askerin yeni bir işlevi var: cinsel dürtüleri arzulanan doğrultulara yöneltmek. Sonuç olarak Avusturya'da Kıskançlık Bakanlığı olarak adlandırılabilir bir büro var. Bu bakanlık gözle görülür bir kuvvetle yönetmiyor, zehirlemiyor ya da boğmuyor. Bunun yerine psikiyatriyi kullanıyor. Bu insanlık rütbelerinin baron diye başladığı ve bu yüzden bir prensi bir kontla aldatmanın delilik olacağı ülkemizde pek de şaşırtıcı değil. Dahası, insanlık rütbelerini baronlukla başlattığımızdan psikiyatri ile bitiriyoruz. O zaman psikiyatristin teşhisi birini özgürlüğünden mahrum bırakmak için neden yeterli olmasın? Burada, rüşvetlerin ve kayırmaların ülkesinde, hiçbir şey imkânsız değildir.

II

Uzun bir zaman boyunca Avusturya nüfusu iki ilkeye göre sınıflandırıldı: akıl sağlığı yerinde olanlar ve deliler, masumlar ve suçlular. Akıl sağlığı yerinde olanlar ve suçlular akıl hastanelerindeyken deli ve masum olanlar da hapisanelerde. Mahkeme psikiyatristleri (*Gerichtpsichiater*) genellikle yapılması zor olan bu ayrımların doğru yapıldığından eminler. Birçok sorun rutinlerini bozuyor, neyin daha etik olduğuna karar vermenin zorlu görevi - halktan on kişiyi hapse atmak mı yoksa aristokrat bir kişiyi akıl hastanesine kapatmak mı?

Ciddiye alınmayan birkaç bilim adamı dışında psikiyatristler ikiye ayrılır: dolandırıcılar ve aptallar. Aynı anda

iki kategoriye de uyan bir psikiyatriste örnek zavallı Louise hakkında ilk defa bir uzman görüşü öneren Herr Regierungsrat Hinterstoisser'dir. Başkalarının yalnızca rüşvet alarak yapacağı şeyleri naif bir inançla yapmak isteyen psikiyatristler vardır. Diğer bir deyişle, bu dünyadaki bütün kötülüklerin yozlaşmadan kaynaklandığına inanmak yanlıştır, çünkü insan soysuzluğu bir bozuk paranın atılmasıyla otomatik olarak işlemeye başlar.

Büyük nöropatoloji uzmanı Benedikt*, Coburg vakası hakkında “yanlı delilik beyanı” dediğinde haklıydı. En çok okunan günlük gazetede “konumlar, unvanlar, madalyalar ve zenginliklerle ödüllendirilecekleri beklentisiyle bilgilerini ve yeteneklerini yönetici sınıfın ortadan kaldırılması için seve seve kötüye kullanacak” doktorlar var dediğinde de.

Böyle bir “rüşvet” hâlihazırda bazı vakalarda kanıtlanabilir olsa bile, elde güzelim bağınazlık varken yozlaşmak için çok uzaklara bakmaya gerek yoktur: Basmakalıp eğitilmiş olan psikiyatrist gerçek hayata hazır değildir ve “birine yarar olanın diğerine zarar olduğunu” görmeyi reddeder... Evet, acınası devletimiz aptallıktan kısmen etkilenmektedir. Fakat şimdi en azından bir prensesin “entelektüel ve ahlaki işlevlerinin kaybolmaya başlamasının” nedeninin onun doktorlarının entelektüel ve ahlaki işlevlerinde bir azalma olduğunu biliyoruz. İşte, gazeteciler yozlaşmaya karşı savaşlarında tanrıların aptallığa karşı savaşlarında olduklarından daha başarılı oldular: Daha büyük bir rüşvet yüksek rütbeli etki-

* Moritz Benedikt (1835-1920) şimdilerde sözde modern dinamik psikiyatrinin kurucularından biri olarak anılmaya başlanan Viyanalı önde gelen bir nörologdu. 1864 gibi erken bir tarihte Benedikt histerinin işlevsel bir bozukluk olduğunu ileri sürdü; “nevrotiklerin” akıl hayatındaki patojenik sırrın rolüne dair teorisini 1891’de dile getirdi. Birçok gözlemi tanımlayıp birçok fikir dile getirdi, bu fikirler Freud’a (ve diğerlerine) itibar sağladı ve bu da onu hayata küsmüş bir adam hâline getirdi.

nin üstesinden gelebilir ve hatta zafer için geçerli bir sebep olabilir; oysa şiddetli aptallık derin bir inanç taşımaktadır ve parayla satın alınamaz. Bu yüzden topluma karşı en büyük tehdit Girardi ve Louise von Coburg vakalarında görüldüğü gibi rüşvet kabul etmeyen psikiyatrik uzmandır. Profesör Wagner von Jauregg'in delilik semptomu için, birinde kıskançlık ve diğerinde sadakatsizlik, Rothschild'lerden ve Coburg'lardan tek bir kuruş almadığından emin olabiliriz...*

-
- * Kraus adli psikiyatri ve zorunlu psikiyatrik tedaviye açıkça saldırırken Freud bu uygulamaları sessizce destekledi; ve Kraus, Wagner-Jauregg'i siyasi çıkarlar uğruna psikiyatriyi suistimal etmekten suçlarken Freud ona askerleri "elektrikle tedavi"yle işkence ettiği gerekçesiyle yapılan suçlamalara karşı savundu.

Freud'un sayısız eserinin hiçbirinde akıl hastanesine istemsiz yatırılmaya dair tek bir eleştiri yok. Yazışmalarında buna duyduğu sempatinin ve verdiği desteğin su götürmez kanıtları var. Örneğin 6 Mayıs 1908'de Jung'a şöyle yazıyor: "Otto Gross'la alakalı sertifikayı ilişitirdim. Onu eline geçirdiğin zaman Ekimden önce bırakma ki sorumluluğunu üstlenebileyim."⁷ Freud'un burada bahsettiği hasta Otto Gross'un kendisi Burghölzli hastanesinde kokain ve afyon bağımlılığından dolayı Jung tarafından "tedavi edilen" bir doktordu. Freud ve Jung bir süreliğine Gross'u psikanalitik hareketin gelecek vadeden bir üyesi olarak gördüler. Freud 29 Mayıs 1908'de "Gross çok iyi bir akla sahip çok iyi bir adam" diye yazdı Jung'a. "Onun analizinden ikinizin arasında bir arkadaşlık ve işbirliği doğarsa iyi olacaktır."⁸ Fakat Gross'un işbirliği yapmayan biri olduğu ortaya çıktı, hem bir hasta hem de müstakbel bir psikanalist olarak. 17 Haziranda Burghölzli'den kaçtı. Jung ona şizofreni teşhisi koyarak misilleme yaptı⁹, bu Freud'un tüm kalbiyle katıldığı bir yargıydı.¹⁰ 30 Haziran 1908'de Freud Jung'a şöyle yazar: "Ne yazık ki onun (Gross) hakkında söylenebilecek bir şey yok. O bir bağımlı ve bizim amacımıza yalnızca zarar verebilir."¹¹ İronik olarak aynı yılın Ekim ayında Gross, Harden'ın prestijli mecmuası *Die Zukunft*'de bir mektup yayımladı, genç bir kızın babası tarafından akıl hastanesine yatırılmasına itiraz ediyordu.¹²

Kraus'un ve Freud'un 1893'ten 1928'e kadar Viyana Üniversitesinde Psikiyatri Profesörlüğü yapan, Avusturya'daki en prestijli psikiyatrist olan Wagner-Jauregg'e karşı tavırları arasındaki fark Freud'un Wagner-Jauregg'in Birinci Dünya Savaşı sırasında askerler üzerinde, üstü örtülü bir şekilde "elektrikle tedavi" olarak adlandırılan acı verici elektrik şokları kullanımını savunmasıyla çarpıcı bir şekilde ortaya koyulur. Savaş bittiği zaman Jones şöyle anlattı, "Başta Profesör Julius Wagner-Jauregg'in yönetici olduğu Viyana Genel Hastanesi Psikiyatri

Böyle psikiyatrik öfkelerin gösterildiği cömertliklerin kendisi başka bir kaynaktan değil de patolojik embesillikten kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Keşke böyle ahmaklıklar her vakada bir hayatı yok etmek zorunda olmasa!

III

Psikanalizden tiksiniyorum çünkü bireyin güce olan açlığını arttırıyor ve gazetecilik gibi, içerisinde suistimal edilmesine dair büyük bir potansiyel taşıyor. İyi düşünülmüş hareket kapasitesini ve bu yüzden rüşvet alabilme yeteneğini düşük kabul ettiğim psikiyatristi temelde geri zekâlı olarak görürüm.

Bu yüzden deliliğin dehasının karşısında psikiyatrinin geri zekâlılığı vardır. Psikiyatrik aptallık genellikle bir kötülüğe ve hatta manyakça bir işkence etme arzusuna dönüşür.

Bölümü olmak üzere Avusturyalı askerî doktorların savaş nevroitiklerine yaptıkları sert, hatta acımasız müdahaleler hakkında birçok ağır eleştiri vardı.”¹³ Bu eleştiriler 1920’de Avusturya Savaş Bakanlığını suçlamaları soruşturması için özel bir komisyon atamaya yöneltti. Komisyon Freud’dan bu mesele hakkındaki uzman görüşünü içeren bir rapor sunmasını istedi. Freud raporunda ve aynı zamanda komisyon karşısında Wagner-Jauregg’in bu tıbbi işkence yöntemini kullanmasını savundu. Şimdiki endişelerimizle oldukça alakalı olan bu belgede şöyle yazar: “Alman ordusuna tedavi amaçlı sunulan bu acı verici tedavi şüphesiz daha hafif bir şekilde uygulanabilir. Eğer Viyana Kliniklerinde kullanılsaydı, hiçbir zaman Profesör Wagner-Jauregg’in girişimi ile acımasız bir eşiğe yükseltilmeyeceğine kişisel olarak inanırdım. Tanımadığım diğer doktorlar için kefil olamam.”¹⁴

Tıbbi suçlular, özellikle psikiyatrik türden, tabii ki Nasyonal Sosyalistlerin ya da Komünistlerin ürünü değiller. İlginç şekilde, Wagner-Jauregg otobiyografisinde Freud’un onun yapabileceğini inkâr ettiği şeyi yaptığını itiraf ediyor: “Klinikte genellikle yeterince sert ölçülerle iyileştirdiğim hasta rolü yapan herkes benden şikâyetçi olsaydı, ortaya etkileyici bir duruşma çıkardı.”¹⁵ Jones şöyle yorumluyor: “Neyse ki, belirttiği gibi onların birçoğu eski Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna yayılmış hâldeydi ve uygun değildi, bu yüzden Komisyon sonuç olarak onun lehine bir karar verdi.”¹⁶

Bu tür psikiyatrik istekler bazen sözde psikozlarla mücadelenin içerisine dâhil edilir. Bu bağlamda uluslararası itibarını cinsel sapkınlıklara olan ilgisiyle elde eden Hofrat von Krafft-Ebing'in yazıları okunmalıdır. Aynı zamanda Viyanalı olağanüstü doktorların Kont Coburg Ekselanslarına sunduğu "uzman görüşleri" de okunmalıdır - bu görüşler Parisli modacıları tarafından Kontes Ekselanslarına sunulan elbise gibi, psikiyatristler tarafından tertemiz denebilecek bir hevesle ve uygunlukla sunulmuştur ve elbisede olduğu gibi hiçbir şüphe karşılıksız kalmamıştır.

O meslekten olmayanlara göre Prensesin son derece normal gözükmesinin bir yararı yoktu: Kont Ekselanslarına göre hanımefendinin çektiği acı yalnızca uzmanlar tarafından sezilebilirdi.

Peki, prensesin deli olduğuna karar vermenin görünürdeki sebepleri nelerdir? Gençliğinde yaşadığı, bir toprak kaymasını takip eden bir düşüş. Daha önemlisi Veliaht Prens Rudolf'un ölmesinden kaynaklanan, sinir sisteminde bir şok ve bunun sonucu olarak "daha önce ona yabancı olan biniçilik sporuna normal bir aklın algılayamayacağı bir biçimde bağımlı hâle gelmesi." Son olarak, evli psikiyatristler "kocasına, Prense karşı oldukça isteksiz olmasını ve ondan hoşlanmamaya başlamasını" onun en belirgin "semptomu" olarak tanımlıyorlar. Prensesin Sachsen-Coburg-Gotha Dükü yerine "Teğmen Mattassich"ın arkadaşlığını tercih etmesi Viyana Fakültesinin gözünde, onun deli olduğunun ve akıl hastanesine yatırılması gerektiğinin sondan bir önceki kanıtıdır.

Prenses kişisel dürüstlüğüne ve âşığının masumluğuna inanmakta ısrarcıdır. Uzmanlar buna onun en ciddi "semptomu" derler ve "Tıp Tarihi ve Teşhis" başlığı altında tanımlarlar. "O kendini normal, zihnen yetkin" diye yazıyor psikiyatristin raporunda, "ve hapsedilmesini büyük bir adaletsizlik olarak görüyor." Şimdi, bu aptalca değil mi? Prenses akıl hastası olduğunu kabul etseydi daha duyarlı olmaz mıydı?

Rapor devam ediyor: “O genelde asabi ve ara sıra da öfke ataklarına yakalanıyor”; akıl hastanesine kapatılmasının “çok büyük bir hata olacağını düşünüyor”; Mattassich’in hapsedilmesinin “yalanlar ve aldatmacalar yoluyla gerçekleştirildiğine inanıyor ve erkek kılığına girip onu hapisshane-den kaçırmayı hayal ediyor.” Bu kesinlikle şüphe uyandırıcı.

Öte yandan uzmanlar bize onun akıl hastanesinde kalma fikrini “soğukkanlılıkla” karşıladığını inandırmaya çalışıyorlar: “Mattasich’in cezalandırıldığını öğrendiğinde şiddetli bir tepki göstermedi.” Ancak bu da şüphe uyandırıcı. Gerginlik bir akıl hastalığı semptomudur; sakinlik de öyle!

Fakat Prensesin en şiddetli “semptomu” şu: o, “iradesizliğinin bilincinde.” Şöyle dedi: “Ben çok fazla makul ve adilim, bu yüzden bir skandala sebep olmaktansa acımı sessiz sedasız yaşamayı tercih ederim.” Peki, o eğer gerçekten böyleyse -diye düşündü Herr von Krafft-Ebing- o zaman yaşadığı sürece akıl hastanesinden çıkamayacak! Meslekten olmayanlar buna ihtiyatlı kendini kontrol ya da ürkeklik diyebilir; uzman buna “tepki verme zayıflığı” (“*Reaktionschwache*”) diyor. Von Krafft-Ebing şöyle söylüyor: “Eğer akıl sağlığı yerinde olan birini özgürlüğünden mahrum bırakırsanız, şiddetli tepkiler beklemelisiniz -bütün yasal savunma yollarına başvurma, kaçma teşebbüsleri, duygusal patlamalar ve son olarak intihar teşebbüsleri gibi.” Herr von Krafft-Ebing yanılmayan bir delilik testi geliştirdi: Eğer hasta kapatıldığı akıl hastanesinde kalmaya devam ediyorsa, delidir; eğer kaçarsa, değildir. Eğer hasta hayatta kalırsa, delidir; eğer kendini öldürürse, otopsi onun deli olmadığını gösterecektir. Tabii Louise von Coburg kaçma ya da intihar teşebbüsünde bulunmadan bile psikiyatristlerin teşhis koymasını kolaylaştırıyor. “Zamanının çoğunu yatakta geçiriyor, elbise dolabıyla oyalanıyor, kâğıtlara göz atıyor ve kendi durumunu iyileştirmek bir yana, geçmişi ve geleceği hakkında

ciddi bir şekilde düşünmeden önemsiz şeylerle ilgileniyor... Popüler eğlenceler izlemeye ve halk şarkıcılarının şarkılarını dinlemeye özlem duyuyor ve mantıksızlık ve tartışmalarda zayıflık sergiliyor.” Nasıl da bir kadın akli karikatürü ama!

Bütün bunlar öylesine fantastik ki insan gözlerine inanmıyor: Freiherr von Krafft-Ebing ve Dean Vogl gerçekten de bu uzman görüşünün altına imzalarını attılar mı? Prensesi “mantıksızlık ve tartışmalarda zayıflıkla” suçluyorlar ve “hastayı ev dışına yönelten, evliliği bir yük, hatta bir zincir hâline getiren zayıflamış bir ahlak anlayışından...” bahsediyorlar. Sonra bilimsel zırhı kuşanmış bu şövalyeler çaresiz Mattasich’e zarif hanımefendinin “tiksinmesi gereken”, “değersiz bir insan” demek için ilerlediler. Prensesin “davranışını mazur görmeye” çalıştığı ifadesi psikiyatrik olandan daha aşağılayıcı. Son olarak, “neredeyse bir yıldır süreli kapalı kalması sırasında iyileştirilemez olması” hakkındaki cümle, Wagner von Jauregg’in kendisi ve Berlin, Brussels ve Dresden’den olan üç farklı doktorun sunduğu uzman görüşlerinde alçak gönüllülüğe ve sağduyuya bulunulan çok daha ağır hakaretler ile karşılaştırılınca pek de dikkate değer olmuyor.

Prensesin “evliliğe duyduğu tamamen gerekçesiz nefret” korkutulmuş beyefendilerin psikiyatrik raporlarında tekrar tekrar yazılmış. Hemen sonra “hiçbir şekilde değişmeyen ve daha önceki gibi aynı anlamsız argümanlarla meşrulaştırılan... kocaya karşı duyulan tuhaf bir nefret”e dönüşüyor. İlk inceleme kurulundan önce Prensesin kocası hakkında “cimri, korkak ve temizlikle pek arası olmayan biri” dediğini hatırlayalım. Şüphesiz şunun farkına varmalıyız, en son yazdığım şikâyet Alman profesörlerin gözünde hoşlanmamak için bir sebep teşkil etmiyor. Öte yandan, bir Prensesin “iş ilişkilerinin durumundan” çok moda soruları hakkında bilgili olması gerektiğinin eğitilmiş beyefendilere oldukça yapay görüneceğini de kabul etmeliyiz.

IV

Bugün,* atası Krafft-Ebing gibi deliliği yalnızca hapsedilen insanın akıl hastanesinde kalmaya devam etmesi gerçeğinden teşhis eden Herr Wagner bile Prensesin “zayıflamış” isteğinin oldukça güçlü bir hâle geldiğini itiraf etmeye mecburdur. Gardiyanı Herr Pierson bunu hâlâ itiraf etmiyor. Sanatoryumun kandırılan yöneticisi (Lindenhof) önceki uzmanların uyumlulukta gördüğü “semptomun” aynısını protestoda gördüğünü beyan ediyor: Mat-tassich’in onu özgürlüğe kavuşturma çabalarına Prensesin kurban olmasının tek sebebi “korkunç bir istek zayıflığı”. Bazı “uzmanlar”!

Prenses Coburg ve Kont Csaky vakaları arasındaki benzerliğin insanların kendisine psikiyatri diyen bu şeytani kötülük, aptallık, kibir ve dalkavukluk kazanından usanmış hissetmesi için yeterli olacağı düşünülebilir. Bütün “semptomları kocasının terzinin ücretini ödemeyi reddettiğine işaret ettiğinden, bir kadının kapalı bir yerde daimî olarak kalmasını kesinlikle gerekli” gören; hastanın deri rahatsızlığı olduğunu bile bile yemin altındayken kafa kaşımanın psikolojik bir sıkıntı olduğu şeklinde tanıklık eden; Lindenhof’taki psikiyatrik fırsatçıların hazırladığı, içerisinde, “Prenses artık dış dünyada, istenmeyen bir dikkati engelleyebilecek şekilde davranamıyor...” Ona halka açık bir restoranda kafasını kaşılamaması gerektiğinin hatırlatılması gerekiyor - aynı raporda şunların kabul edilmesine rağmen, “uzun zamandır deride iltihaplanma ve sedef hastalığı mevcut...” yazan rapora atıfta bulunmaya cüret eden sözde tıbbi otoriteler ile karşı karşıyayız. İnsan böyle “uzmanlara” ne yapmalı? Asıl *onları* mı kapatmalı?

* Bir süre kapalı kaldıktan sonra Prenses Louise von Coburg kaçtı - *Fackel* okurları tarafından bilindiği kabul edilen bir gerçek.

Böyle bir psikiyatrik aşağılama nasıl telafî edilebilir ya da bunun intikamı nasıl alınabilir? İşte Mattassich'in anılarında yazdıkları:

Odamdan dışarıya çıkarıldığımda Viyana şehri mahkeme psikiyatristi, Regierungstrat Dr. Hinterstoisser, polis müdürü ve Dr. Bachrach çoktan koridorda bekliyordu. Ben oteli terk ettikten sonra bu beyefendiler yatağında olan Prensesin odasına zorla girmişler. Eşlik eden hanımefendi Kontes Marie Fugger'ın yalvarmalarına rağmen Prenses giyinirken odadan çıkmaya bir türlü ikna olmamışlar; Prenses de onların gözü önünde giyinmek zorunda kalmış. Grubun sözcüsü Dr. Bachrach'mış. Prense ya Coburg Palace'taki kocasına döneceğini ya da onu bir sanatoryuma kapatacaklarını söylemiş. Prenses hiçbir şekilde kocasına dönmek istemediği için Dönling'deki Sanatoryuma gitmeyi tercih etti. Sonra Dr. Bachrach odada dolanmaya başladı; aldatmaya dair bir kanıt ararken Prensesin yatağını da incelemeyi ihmal etmedi. Yapılan en rezil hareket kesinlikle buydu... Bu edepsiz aşağılama sırasında Prensesin ruhen yıkılmayıp, görgü tanığı Kontes Marie Fugger'in anlattığı gibi, ölümüne korksa da kendini derhal toparlayıp sakin kalması belki de onun akıl sağlığının en iyi göstergesidir (*geistige Normalitat*).

Herr Mattassich ve Louise von Coburg'un dediklerine tamamen inanıyorum. Birkaç gazete muhabirine verdiği röportajlara dayanarak, bu zarif hanımefendinin yalnızca melekelerine tam hâkimiyette değil aynı zamanda nadir görülen büyük bir canlılık inatçılığına sahip olduğunu düşünüyorum. O kötü şöhretli işkencecilerinin her argümanını yeteri kadar, hatta yeterinden fazla çürütüyor. Doğrusu, altı yıllık acı çekmenin vermiş olduğu dersler sayesinde Wagner,

Jolly, Mellis ve Weber gibi doktorların akıl durumları hakkında onların kendisinin hakkında yapabileceklerinden daha fazla ikna edici bir görüş sunabiliyor. Biz meslekten olmayanlar, uygulayıcılarının bir “simülasyon” teorisine dayanarak hapishaneleri delillerle - ve Ringstrassenkorso’nun savurgan Sanatoryumunu “miras” teorisine dayanarak suçlularla doldurduğu bir “bilimden” artık etkilenmiyoruz. Şimdi en azından bu sahte bilimin gözünün içine baka baka onunla alay ediyoruz: Psikiyatri, özgürlüğüne kavuşmuş Prenses üzerinden bize son “keşfini” göstermek istiyor - akıllılığı taklit edebilen delilik!..

Şimdi Louise von Coburg’un kendi yeterliğini ve özgürlüğünü savunduğu kanıtı unutalım. Onu suçlayanlar onu temize çıkarıyor. Onun akıl sağlığının yerinde olup olmadığına ve bir gardiyana ihtiyacı olup olmadığına dair bütün şüpheyi ortadan kaldırmak için “Results of Personal Observation by the Undersigned” (“Aşağıda İmzası Bulunanın Kişisel Gözlemlerinin Sonucu”) başlıklı uzman psikiyatrik görüşün ana paragrafına bakmamız yeterli olacaktır. Gerçek burada yatar. Meslekten olmayan biri Prensesin gördüğünde onun durumunu doğru bir şekilde yargılayamaz; fakat onu görmeyip de onu gören dört uzmanın vardığı yargıyı okuyan biri böyle bir yargıda bulunabilir!

Öncelikle, tutulmuş iki “gardiyan” olan Pierson’un ve Begauer’in daha önceki raporuna dayandığından değerlendirme kıymetsiz sayılmalıdır. Bu belge aynı zamanda hayret verici bir itiraftır: “Ziyaretlerimiz sırasındaki bütün duruşu sohbet etmeye, çok derin olmasa da birçok konuyu rahatlıkla ve ustaca tartışmaya alışık zarif bir hanımefendinin duruşuydu.” Uzmanlar buna tabii ki aldanmadılar. “Kendini bu incelemelere hazırladığı ve verebildiği kadar iyi bir izlenim vermeye çalıştığı aşikârdı.” Şimdi de kızgın Herr Pierson, Louise von Coburg’un verdiği iyi izlenimi, bize onun psi-

kiyatristler ile yapacağı mülakatlar için “kendisini yıllardır hazırladığını” inandırarak yok etmeyi arzuluyor! Diğer bir deyişle, ilk bakışta uzmanlar bile kandırılabilir. Fakat kısa süreliğine: “Önceki olayların ve Prensesin şimdi ve gelecek hakkındaki görüşlerinin daha yakından bir incelemesiyle akli durumunun kusurluluğunun tablosu bütünüyle gözler önündeydi.” Bu ne anlama geliyor?

Prenses birkaç geleneksel cümle duyduktan sonra tekrar “yara kabuklarını yemeye, elbiselerini parçalamaya ve ziya-retçiye patates fırlatmaya mı” başladı? Hayır. Çok daha kötü: Kocasını hâlâ sevmediğini söylemekte ve Mattassich ile olan ilişkisini “tamamen hoş görülebilir” olarak tanımlamakta ısrar etti. Ekonomik meselelerden hiçbir şey anlamadığını söyledi. Ayrıca “geri zekâlı olduğunun ilan edilmesine itiraz etti ve gözlemlerimizin onu daha fazla gözetim altında tutmama kararı almamıza sebep olacağını umut ettiğini söyledi.”

O zaman kısacası Wagner, Jolly, Mellis ve Weber adlı doktorlar “kişisel gözlemlerinin” bir sonucu olarak neyi keşfettiler? Birincisi, Prenses kocasından hâlâ nefret ediyor; ikincisi, hâlâ Teğmen Mattassich’i seviyor ve üçüncüsü, akıl sağlığının yerinde olduğunu düşünüyor.

Başka bir şey yok mu? Tek bir “tıbbi” gözlem yok mu? Evet bir tane var: Prensesin deri döküntüsü (psoriasis) neredeyse bitmek üzere.

Uzmanların vardığı sonuç şu oldu, “gözetim altına alındığındaki korkunç akıl bozukluğunun durumu değişmemiştir. Bu hastalık yüzünden ve soylu hastanın iyiliği için Prensesin kesinlikle akıl hastanesinde kalmaya devam etmesi gerekmektedir.”

Daha önce halkı kandırmak için böylesine küstah ve edepsiz bir teşebbüste bulunulmamıştır.

V

Aldatılmayı reddediyoruz. Elbette bir piyon ve parazit ordusu bir prensesin deliliğinden doğan çıkarlarla seneler boyu yaşamayı başarabilirler. Parayla alakalı çıkarların -Belçika'dan gelecek milyonlar değerinde bir miras beklentisi var ve bu bir akıl hastasına kalamaz- şöhretli kocayı ne ölçüde harekete geçirdiği bizi ilgilendirmiyor. Bunun yerine bizim ilgimiz, sihirli "yukarıdan" kelimesiyle paralize olmuş gibi görünen ve soylu birinin isteğini kanun sayan yetkililerin dürüstlük eksiklikleri üzerinde.

Dreyfus için en azından dünyaya yayılmış bir öfke nidası vardı; fakat Louise von Coburg ile Mattassich böyle bir ilgi ya da destek görmedi. O zaman iki adaletsizlik nasıl karşılaştırılabilir? Kim daha büyük şehit - devletin çıkarlarının kurbanı ya da devlet tarafından zorlanan kişisel intikamın kurbanı?

Âşık bir çifte karşı alınmış her resmî önlem edepli insanlara *resmî* kelimesi hakkında yeni bir ders verdi - herhangi bir psikiyatrist grubun görüşünden ya da herhangi bir askerî mahkemenin kararından daha tehlikeli bir ders. Yasal ve tıbbi hevesin bu birleşiminden kaynaklanan dalaverelerin saf kültürü (*die Reinkultur der Lumperei*) kolay kolay geride bırakılamayacak. Çünkü nafaka meraklısı eşlerden kurtulma yöntemlerini belirleyenlere danışmanlık yaparak hükümet meclisi üyesi (*Regierungsrat*) olan; yalnızca bebekleri değil anneleri de ortadan kaldıran yüce Bachrach'ın şeytani gücüyle kim yarışabilir? Dünyanın herhangi bir köşesinde bizimki kadar sessiz kalan bir baro var mı? Ayrıca hakkında "Coburg vakasındaki hizmetlerinden dolayı mahkemede kendisini çok sevilen biri hâline getirdiği" ne söylediğini bilenler tarafından söylenen Kleeborn gibi bir savcı var mı? Onların ne yaptıklarını bilen birçok insan var. Fakat Tanrım, senden yalnızca psikiyatristler için af dilemeliyiz!¹⁷

Otto Weininger Vakası*

Psikiyatrik baş belaları artık hayatı yok etmekten memnun değiller. Ölüler üzerine de uzman görüşleri bildirmeye başladılar ve şimdi gerçek bir darbeden kendilerine pay çıkarabilirler: Münihli Dr. Ferdinand Probst'un Otto Weininger'i akıl hastası diye karalayarak onu kişisel öneminden mahrum etme teşebbüsünden bahsediyorum. Probst'un kitapçığı Puschmann'ı Wagner'e karşı, meslektaşlarını da Nietzsche, Goethe ve diğerlerine karşı psikiyatrik bir yarışa sokan aynı kötü kokuyu yayıyor. Ancak böyle bir girişimin sadece kötü niyetten kaynaklanması pek mümkün değil.

Probst'un kendisinin de takdir edemeyeceği saldırısının bağnazlığı, neredeyse onu yaptığı saldırıdan sorumlu tuta-

-
- * Otto Weininger (1880-1903) kitabı *Geschlecht und Character*'in [Cinsiyet ve Karakter] yayımlanmasıyla aniden şöhret oldu. Bu dev ve ciddi ölçüde belgeye dayalı eserde Weininger cinsiyetlerin doğasına ve aralarındaki ilişkiye dair karmaşık bir tablo sundu. "Kadın yalnızca cinseldi, erkek aynı zamanda cinseldir"; "erkek penise sahiptir, vajina kadına sahiptir"; ve "kadın sürekli cinseldir, erkek aralıklı olarak." diye iddia etti. Weininger'in kitabı yalnızca Almanca konuşulan ülkelerde değil Avrupa'nın büyük bir kısmında geniş çevrelerce incelendi ve son derece başarılı oldu. Zamanının önde gelen yazarlarının takdirini topladı, Krafft-Ebing'i ve erken dönem seksologları ve aynı zamanda Freud'u ve erken dönem psikanalistleri etkiledi. Bu eserin yarattığı sansasyon genç yazarının kitabın yayımlanmasından birkaç ay sonra gelen intiharıyla daha da büyüdü. 17 Ekim 1903 sayılı *Fackel*'de Kraus, Otto Weininger'in yakın bir arkadaşı olan Emil Lucka'dan bir mektup yayınladı. Lucka o mektupta Weininger'in intiharı uzun süredir planladığını, son isteğini gerçekleştirdiğini ve akıl sağlığının her daim yerinde olduğunu yazmıştı. Ölümünden önceki gün Weininger, Lucka ile konuşup ona August Strindberg'in kendisine bulunduğu övgüden ne kadar memnun olduğunu dile getirmiş. Lucka mektubunu arkadaşını anarak bitiriyor: "Bizim zamanımızda, bizler pozitivizmin sığ fakat rahat sularında coşkuyla oyun oynarken Otto Weninger'in bize vermeye çalıştığı gibi bir dünya görüşüne çok ihtiyacımız vardı."¹⁸ Kraus, *Fackel*'in aynı sayısında Strindberg'in Weininger hakkındaki 21 Temmuz 1903'te *Berliner Tageblatt*'ta yayımlanan görüşünü alıntılıyor. Yazı Strindberg'in nidasıyla bitiyor: "Voila un homme!"¹⁹ ("İşte bir adam!") Weininger'in yazıları arasında Strindberg'den gelen bir takdir notu da mevcuttu.

mayacağımız derecede. Weininger'ın vardığı sonucu, kadınların erkeklerden aşağı olduğu fikrini, küçümseyen birisinin - en azından bir kadının ahlaki değerinin erkeğine göre ölçülemez olduğu fikrini kabul ettiğini düşünürdüm. *Sex and Character*'ı yayımlandığından sonraki gün okudum ve yazarına "... kadına tapan birisi olarak, ona tepeden bakan argümanlarınıza coşkulu bir şekilde katıldığımı söylemek isterim." yazdığım bir mektup yolladım.

Fakat Herr Probst'a katılmıyorum. *Sex and Character*'ın her satırı onun kafasını karıştırmış. Örneğin Weininger'in savı: "Daha önce benim de katıldığım kadınların tek eşli, erkeklerin çok eşli olduğuna dair genel olarak kabul edilmiş fikrin artık tamamen hatalı gördüğümü beyan etmeliyim. Aslında durum tam tersi." Bu, ahlak cahili Probst'u dehşete

16 Ocak 1904 sayılı *Fackel*'de Kraus, Weininger'ın aile doktoru olan Dr. J. Engel'den bir mektup yayımladı. Dr. Engel, Otto Weininger'in kendi hastası olduğunu ve -bazılarının iddia ettiği gibi- herhangi bir şekilde epilepsiden muzdarip olmadığını öne sürdü. "Merhum epilektik değildi," Dr. Engel'in mektubunun son kelimeleridir.²⁰

Weininger'i bir teşhisle karalayanın yalnızca Probst olmadığını söylemek gerek. Aslında iddialara göre Freud da bunu yaparak ona gayet iyi eşlik ediyordu. Aşağıdaki paragraf Abram Kardiner'in 1919 ila 1925 arasında Freud'la olan temaslarına dair hatıralarındandır:

Birçok Amerikalı gibi ben de Freud'a doğrudan gitmedim. Çalışmasının müphem bir dalı, o zamanlar bu ülkede [Amerika] popüler olan Otto Weininger ve kitabı *Sex and Character* dolayısıyla dolaylı yoldan tanıştım. *Sex and Character* Freud'un kadın-erkek ikiliği hakkında görüşünün karmakarışık bir versiyonuydu... Birkaç sene sonra Viyana'da Freud'a bundan bahsettim. Weininger'i tanıdığını, hatta Weininger'in kitabının taslağını ona getirip ondan bir yayımcı bulmasını istediğini söyledi. Freud'a Weininger hakkında ne düşündüğünü sordum: "Ah," dedi, "hasta bir dâhi ve öğrettiğim şey hakkında son derece yanlış yönlendirilmiş biri."²¹

Aslına bakılırsa burada Kardiner ve Freud, Weininger'in eserini yiyorlar: Weininger'i deli diye karalamakla kalmayıp aynı zamanda onun cinsellik üzerine fikirlerini Freud'dan aldığını iddia ediyorlar - aslında Freud kendi fikrinin bir kısmını Weininger'dan ve tabii ki Fliess'ten almıştır.

düşürüyor. Probst, Weininger'e en fazla şu fikrin üzerinde düşünmesi için isteksizce izin verebilir: "Kadınlar arasındaki ahlaki farklardan bahsedilebildiğinden, üreme işinin dışında olduğu için fahişeye anneden yüksek bir değer biçilmelidir. Yalnızca ruhsal bir yaratıcılığın yoksunluğunu çeken bir erkek bir Anneye ilgi duyabilir. Başarılı ve önemli adamlar her zaman yalnızca fahişelere -kelimenin en geniş anlamıyla- âşık olmuşlardır."

Probst, Weininger'ın "kadın sürekli cinseldir, erkek aralıklı olarak." iddiasından tiksiniştir. Aynı zamanda Weininger'ın "kadınlar için cinsel tatmin en yüksek değere sahiptir, her yerde aradıkları şey budur..." görüşü Probst'u Weininger'in bütün sisteminin patolojik temeller üzerine oturduğunu düşünmesine sebep oluyor. Probst Weininger'e yalnızca onu deli diye karalayarak değil aynı zamanda onu küçümseyerek saldırıyor, tabii ki çirkin bir nezaketsizlik bu... Ancak Probst ölmüş bir yazarla edepsizce alay ederken *coitus*⁵⁷ kelimesini telaffuz etmeyi oldukça utanç verici buluyor! Onu c. olarak kısaltıyor ve Weininger'in eserinin çoktan beşinci baskıyı yapması gerçeğine rağmen "belirli saldırgan paragrafların kelimesi kelimesine basılmasından kaçındıklarını" beyan ediyor. Burada Bay Servaes bile geride bırakılmış. Yakın zamanda *Neue Freie Presse*'de Nietzsche'nin hastalığı hakkında yazdığında *frengi* kelimesini kullanamamış, onu açıklamak zorunda kalmıştı - bir kâse sıcak lapanın etrafında dönen bir kedi gibi... Tabii ki *Neue Freie Presse*'ye göre frengi karakter eksikliğinden kaynaklanıyordu ve tedavisi ıslah evlerinde yapıldı... Kitaplığında gerçek hayat hakkında tek bir kitap bile olmayan bir Alman uzmandan ne bekleyebiliriz o hâlde? Onun Otto Weininger hakkında yazdıkları hem aptalca hem de mide bulandırıcıdır.

* Coitus: Latince cinsel ilişki. (ç.n.)

Neyse ki Otto Weininger'in babası Probst'un sözde hipotezlerini çürütme görevini üstlendi. Yaratıcı bir ruhun böylesine etkili savunuculuğunu babasının yaptığı az görülür. İtirazlarını *Fackel*'de yayımlamama izin verdiği için Leopold Weininger'a teşekkür ediyorum.^{22*}

Sapıklık

(Harden Vakası'nın Davaları Sırasında Yazılmıştır.†)

Şimdilerde deli doktorları ve meslekten olmayan kişiler eşcinsellik hakkında sabit bir akışta saçmıyorlar. Bu olayların sonucunda eşcinselliği iki sınıfa ayırmak adet oldu - eşcinsel dışında başka bir şey olamayanlar ve olabilenler. Bu ayırım yapılırken, başka bir şey olamayanlar -yani, kanun ve ahlak gardiyanlarımız- aralarında merhamet ve küçümseme dağıtmaya başladılar. Vakti geldiğinde -şu andan 129 ila 175 sene sonra- insanlık "doğuştan" eşcinsel olanları hasta ilan edecek baş döndürücü yüksekliklere çıkacak ve onları affetmekte ısrarcı olacak; ve bu eşcinselliği sonradan "elde edenler" günahkâr sayılacak ve ceza hukukunun baskısıyla, toplumun küçük düşürmesiyle ve şantajın lanetiyle zulüm

* Kraus'un yukarıdaki yorumları Otto Weininger'in babası Leopold Weininger'in "The Case of Otto Weininger: Explanation and Corrections" [Otto Weininger Vakası: Açıklama ve Düzeltmeler] başlıklı makalesine uzun bir dipnot olarak yayımlandı. Bu makalede baba Münihli Dr. Ferdinand Probst tarafından Otto'nun 1903'teki intiharından sonra yazılmış karalayıcı bir makaleye karşı oğlunun itibarını korudu.

† Maximilian Harden (1861-1927), Alman-Yahudi gazeteci, Berlinde *Die Zukunft* [Gelecek] isimli prestijli bir mecmuanın editörlüğünü yaptı. Bu dergi Kraus'un *Fackel* için model aldığı dergilerden biriydi. Daha sonra Harden, Kraus'a karşı bir cinsel istek duydu, Kraus bunun Harden'in terbiyesizliği olduğuna inandı. Harden İmparator Wilhelm'in rejimine karşı çıktı ve yüksek sosyete de eşcinselliği teşvik ederek rejimi sıkıntıya sokmaya çalıştı. Sonuç olarak Prens Philip zu Eulenburg ve Kont Kuno Moltke'ye karşı açtığı davalarda darmaduman oldu. Bu olay bu davalar tarafından tetiklendi ve Kraus'un insanları özel cinsel davranışlarına göre aşağılamaya karşı duyduğu derin tiksintiyi açıklamakta.

görmeye devam edecekler. Ben tabii ki bu ayrımı yapmanın yöntemlerini psikiyatrik uygulayıcılara bırakıyorum. Onların insanın rahatsızlığı olan bir hasta mı yoksa duygusal bir sapık mı olduğuna karar vermek için -cadı avcıları tarafından son derece başarılı kullanılan suya atma yöntemine benzer- tanıdık genelev testini kullanacaklarından şüphem yok.

Hukuk tabii ki “karşı konulamaz güdü” bahanesini kabul etmeye devam edecek. Bu yüzden hastalığa karşı biraz merhamet gösterirken yalnızca cinsel organların kullanımını kontrol altına almaya çalışan hukukçulara müsamaha gösteren saygısızlığı arttıracaktır. Kanunlar iki yetişkin arasındaki karşılıklı rızanın kimseyi ilgilendirmeyen bir evren yarattığını hiçbir zaman kabul etmeyecektir. Bunun yerine hastalığın bir suç olmadığını ilan etmek, onu yalnızca bir günah olarak görmek ve ona her zamankinden daha vahşi davranmak isteyecektir. Hukukun suratına şu anda hastalığın suçun kendisinden daha ağır bir suç olduğunu söyleyecek olsaydık, o mütedeyyin inkâr ederdi ve iyi inancını ispatlamak için kendisini üç kez çarmıha gererdi. Söylemek bir kenara, böyle şeyleri düşünmek bile kutsallara saygısızlık etmektir. Tam da bu amaçla yapıyorum. Merhamet karışık bir olaydır. Onunla ilgili dürüst farklılıklar olabileceğinde ısrarcıyım. Bana göre doğuştan eşcinsel olanlar hukuk tarafından rahatsız edilmemeli - hasta olduklarından değil, kimseye zararları olmadıklarından. Kültürel bir probleme tıbbi tedavi sağlamanın herhangi bir sebebi de yok. Dr. Magnus Hirschfeld’in* ve Nature’ın† bu canlılar için ne planları olduğu beni ilgilendirmiyor: Merhametimize uygun olan nesne yalnızca belirli bir insan olabilir; soyut bir psikopatolojik problem olamaz.

* Magnus Hirschfeld (1868-1935) Berlinli tanınmış bir seksolog ve Berlin Psikanalitik Topluluğu’nun asli üyesiydi.

† 1869’dan beri yayımlanan haftalık bilim dergisi. (ç.n.)

Ancak Nature tarafından yaratılan ve Dr. Hirschfeld'in sınıflandırdığı kaosun kendine ait bir önemi de yok değil. Eşcinsellere yapılan suçlu muamelesi mide bulandırıcıdır ve burada insan özgürlüğünün ihlal edildiği kısma hiç dokunmaz... "Eşcinselliği sonradan elde eden" olarak yaftalanma riskiyle karşı karşıya kalma pahasına bütün düşünceli insanlar resmî tanımlı bir cinsel yönelime karşı olan bu rezaleti protesto etmeli ve bir eşcinsel olmanın koşulsuz hakkını savunmalıdır. Mütedeyyin ahmaklık cinsel hazzın tanımlanmış şekillerinin bütün çeşitlerini ahlaksızlık sayıp sürgün etti ve yalnızca kadim Yunanda değil, bütün kültürlerde sanatçının ve diğer bütün oturmuş kişiliklerin en doğal hakkı olarak gördüğü insanın haz alma yetisinin bir dalına el koydu...

İki insan arasındaki cinsel akımı açıp kapatmak günlük hayatımızda inkâr edilemeyecek şekilde taze ve görünürde gereksiz komplikasyonlar yaratıyor. Fikirlerimize değil, dudaklarımıza ilgi duyduğundan ağzımızın içine bakan bir insanla yaptığımız sohbeti sürdürmek tuhaftır; kulaklarıyla değil de gözleriyle dinleyen bir insanla konuşmak utanç vericidir. Fakat böyle bir konuşmada -yaradılışı eşcinsel davranışlara neden olabilecek- bir eşcinselin düşünebilme yeteneğinin olmadığına gerçekten inanılabilir mi?

Bazen birinin insanlığı paradokslarla yumruklaması gerekir; belki o zaman bazı gerçekler anlaşılır. Bu yüzden dünyaya sapıklığın yalnızca bir hastalık değil, bir sıhhat olabileceği de söylenmelidir... Bu meseledeki en iğrenç şey terminolojidir. Bana göre erkeğin içinde kadın arayan heteroseksüeldir; kadının içerisinde erkek arayan ise değildir... Bütün erotizm engellerin üstesinden gelmede yatar. İnsanın karşıındaki en büyük engel kendi cinsiyetinin ibaresidir. Eğer bu engellenmenin üstesinden başarıyla gelinirse diğerine, resmî olarak izin verilmiş cinsiyete giden kapı açılır. Anormal olan erkeklik ibareleri arar. Normal olan onlardan kaçır ya da on-

ların üstesinden kadının dişiliği ile gelir. Bu uzmanlık, kendisi de erotik bir dürtü kaynağı olan kanunlarca insanlara uygulanan engellemeler tarafından kolaylaştırılmıştır. Fakat sanatçı diğer insanlara benzemez; hayal gücü kadına olan tutkusunu erkekle de tatmin etmeye götürür. Kendisi için biseksüel erotizmin olanakları hiçbir zaman kapanmayan tam insan, kadına olan arzusunu bir erkekle giderdiğinde yalnızca arzusunu canlandırır... Erkekteki dişiliğe talaş içindeki demir tozunun mıknatısa çekildiği gibi çekilir...

Konu seks olduğu zaman bütün dünya tamamıyla aptal olur; cinsel hayatı cinsiyetler arasındaki ayrıma ya da ahlaki temellerde verilen kararlara göre görürler. Kimseden kendisi için neyin gerçekten iyi olduğunu bilmesi beklenmez! Nektar cadının karışımından gelir, yani uyarıldık - ve bunu kim uydurduysa ölene kadar taşlanmalıydı. Böyle bir fikre sahip olmak bir maddenin yalnızca itici olduğu için yemekle karıştırıldığında baharat işlevi göremeyeceğini söylemek kadar saçmadır. Gerçek şu ki hayal gücü bir erkeğin erotik hayatının baharatıdır.

Cinsel hayatta hayal gücü erkeğe, şehvet kadına destek olur. Aşk dışındaki neredeyse her şey kadının şehvetini arttırmaya hizmet eder. Deneyimler bütün kollardan kadınsı haz alma nehrine akar. Fakat bu nehrin kolları yoktur; bu kaynaktan nehir ağzına kadar tek ve güçlü bir akıştır. Erkeklerde fazla erotizm ruhsal yönlere yönlendirilebilir; ne de olsa oduncu ve sanatçı arasında bir fark vardır. Kadında, hayata anlam veren o düz gelişim hattıdır; onda cinsel iştahın sapması ortaya histeri gibi patolojik ifadeler çıkarır. Fakat "sapıklık" gibi bir şey söz konusu değildir. Şehveti cinsel olmayan ifadelere çevirebilmek kadınlara nazaran kendi kusurluluğunu beğenilecek bir şeye çeviren erkeklerin avantajıdır. Kadın erkeğin kişiliğine ihtiyaç duymasına rağmen, erkeğin kadının kişiliğine tapması daha muhtemeldir...

Erkek için kadının vücudu hayalî bir nesnedir. Bu nesnenin yalnızca aklındaki görüntüsü gerçektir ve hayal kırıklıklarından arındırılmıştır... Engellemeler olmadan yaşayan birisi domuzdur. Onların üstesinden gelen kişi sanatçıdır... Doğa erkeğe hayal gücünü; kadına şehveti vermiştir.²³

Hasta Rolü Yapanlar*

Bir Askerî Hastanede. İyileşenler, Çeşitli Yaralara sahip Askerler, Ölen Askerler.

YÜKSEK RÜTBELİ BİR SUBAY (*kapıyı açar*): İşte, hepsi burada, bir avuç numaracı. (*Bazı hastalar aşırı derece huzursuzluk gösterirler.*) Hadi ama yaygara koparmayın. Sizi bir an önce düzelteceğiz. (*Meslektaşına.*) Neyi bekliyorsun? Elektroterapi makinası (*Starkstrom*) nerede? Acele edelim ki bu aylaklardan kurtulalım. (*Doktorlar bazı yataklara ellerinde cihazlarla yaklaşırlar. Hastalar panikler.*) Buradaki, Beş Numara, özellikle şüpheli bir vaka! (*Hasta çığlık atmaya başlar.*) Ona yapabileceğimiz tek bir şey var, yalnızca en umutsuz vakalarda başvurduğumuz bir çare. Gerisin geriye makinalı tüfek ateşine! Evet, gerçekten. Bu akıl hastalarının en iyi tedavisi onları toplayıp şöyle güzel bir makinalı tüfek ateşinin olduğu bir vadiye göndermektir. Bu onlara rahatsızlıklarını unutturur ve onları ön cephe görevine hazırlar! (*Kapıyı çarparak çıkar. Bir hasta ölür. Kıdemli Yüzbaşı Vinzenz Dimmer von Drahtverhau† girer.*) ...

DEMMER VON DRAHTVERHAU: ... Dinle, Alay Doktoru (*Regimentsarzt*), bu askerlerin cepheye döndüklerinden emin ol! Zaten yeterince mimlenmiş durumdasın. İnsani prensipler hakkında yaygara koparayım deme! Va-

* Başlığı ben koydum. Bu parçayı tercüme etmede bana yardımcı olduğu için Dr. Hans Steiner'e teşekkür ediyorum.

† "Demmer" onun pek de parlak olmadığı gerçeği hakkında bir kinayedir; "Drahtverhau" dikenli telli çit demektir.

tansever bir doktor cephelere canlı bedenler sağlayan doktordur! Dr. Zwangler'i* örnek al. Titremesi olan bir hastanın ağzına bir paçavra sıkıştırdı ve iki elektrik tedavisiyle onu savaşa hazır hâle getirdi. Dr. Zwickler'in† vakasını da örnek alabilirsin. O elektrik akımını cinsel organa verdi. O hızlı tedavilerin peşinde ve onları nasıl elde edeceğini de biliyor! Bunlar sana örnek olsun!‡24

* “Zwangler” bir şeyi zorla kabul ettiren insan demektir.

† “Zwickler” çimdikleyen insan demektir.

‡ Burada Kraus tarafından hicvedilen “elektrik tedavisi” Freud’un, Wagner-Jauregg’in Birinci Dünya Savaşı’nda kullanılmasını savunduğu yöntemdir. Bu bağlamda bu kitaptaki 170-171. sayfalardaki dipnotlara bakınız.

8. Bölüm

Dil, Hayat ve Aşk Üzerine*

⌘ Anestezi: Acı vermeyen yaralar. Sinir zafiyeti: yarası olmayan acılar.¹

⌘ Demokrasi: Herkesin kölesi olabilme fırsatı.²

⌘ Teşhis: En yaygın hastalıklardan biri.³

⌘ Tıp: “Paranız *ve de* canınız!”⁴

⌘ Vefat etti: Aesculapius’un yılanı onu ısırdı.⁵

⌘ Evlilik: Ahlaksızlık ve şehitliğin birleşimi.⁶

⌘ Gazeteci: Olmayan fikirlerini ifade edebilme yeteneğine sahip olan bir insan; teslim tarihiyle yazma yeteneği gelişen bir yazar: Ne kadar çok zamanı varsa o kadar kötü yazar.⁷

* Kraus’un yalnızca psikiyatri ile psikanaliz üzerine yazılarıyla aktarılan düşünceleri ve çalışmaları hakkında daha kapsamlı bir sunum yapabilmek için bu bölümde onun çeşitli aforizmalarından bir seçki hazırladım.

☪ Prusya: Ağzı bantlanmış bir hareket özgürlüğü. Avusturya: Çığlık atmanın serbest olduğu ses geçirmez bir hücre.⁸

☪ Savaş: Önce, biri kazanmayı umar; sonra biri düşmanın kaybetmesini bekler; sonra, biri diğerinin de acı çekmesinden tatmin olur; sonunda biri herkesin kaybetmiş olmasına şaşırır.⁹

☪ Bekâretin ücretleri: sivilceler ve seks kanunları.¹⁰

☪ Yüz kızartıcı, kalbi sıkıştıran, kötü bir vicdan - hepsinin sebebi masum kalmak.¹¹

☪ Eğer çocukların sümkürmeleri yasaklansaydı yetişkinler, sümkürmeleri gerektiğini hissettiklerinde kesin utanırlardı.¹²

☪ Yetersizce bastırılmış cinsellik bazı aileleri sarsıyor; iyice bastırılmış cinsellik ise bütün dünyayı.¹³

☪ Şehvet tecrübe edilenlerden bihaberdir. Histeri ise yaşanmamışlıkları saplantı haline getirir.¹⁴

☪ Bütün dünyadaki en trajik kadere sahip kişi bir kadının yalnızca ayakkabısının peşinden koşan fakat bütün bir kadını bulan fetişisttir.¹⁵

☪ Sapıklık bir hâl ya da bir kabiliyet olarak görülebilir. Toplum ona bir kabiliyet olarak saygı duymaktansa onu bir hâl olarak kabul etmeye daha hevesli. Toplum ilerleme yolunda çok ileri gidiyor - sonra tekrar doğumu erdeme, sosyal statüyü kişisel başarıya tercih ediyor.¹⁶

☪ Erotizm dilinin kendine has metaforları var. “Sapık”, erotizm cahilidir. Peki, erotik şair? Ondan nefret edilir ve onun varlığı inkâr edilir.¹⁷

☪ Seks eğitimi: Gençlerin kendi meraklarını gidermelerini engellediğimiz, hijyenik olduğu için meşrulaştırılan yöntem.¹⁸

☪ Bilimsel seks araştırmasının değerini küçümsemiyorum. Sonuçta o güzel bir takip. Ayrıca bilim gururu okşanmış hissetmeli ve eğer bu alandaki sonuçları sanatsal hayal

gücünün vardığı sonuçlar tarafından onaylanırsa çabalarının boşa gitmediğinden emin olmalı.¹⁹

† Ne doktorlar ne de hukukçular erotizmin bir gerçeklik ya da doğruluk meselesi olmadığını anlıyorlar; aynı bilimsel kanıtların bizi aşkımızın nesnesinin değerli olduğu konusunda ikna edememesi gibi, bu yüzden psikiyatrik teşhis bizi onun değersiz olduğuna ikna edemez. Aşk gerçekliğın önüne geçer, zevklerimiz de gerçekliğın. Doktorlar ve hukukçular defolsun! Bu dünya şairlerindir.²⁰

† Durmaksızın erotik hisler uyandıran kadın ve durmaksızın arayışta olan adam: Birçok insanın iki tür delilik olarak gördüğü iki ideal tür.²¹

† Bir kadınla girilen cinsel ilişki bazen tatmin edici bir şekilde mastürbasyonun yerine geçiyor. Fakat bunu gerçekleştirebilmek için epey hayal gücü gerek.²²

† Erkeğın bir kadın olmadan yaşayamayacağı doğru değildir. Fakat eğer yaparsa, bir hayat yaşadığını kesinlikle söyleyemez.²³

† Bir kadını aşkın gizemine sokmakla övünen bir erkek, tren istasyonuna varınca turistlere şehrin görülecek yerlerini göstermeyi teklif eden bir yabancı gibidir.²⁴

† Erkek kadına susuzluğunu gidermesine yarayacak ferahlatıcı bir içecek gözüyle bakar; aslında susuz olanın kadın olabileceğini kabul edemez.²⁵

† Eğer bir kadın bir adamı cinsel olarak tatmin etmeyi reddederse ve erkek tatmini başka bir kadında ararsa, o erkek bir canavardır. Eğer bir erkek bir kadını cinsel olarak tatmin etmeyi reddederse ve kadın tatmini başka bir adamda aramazsa, o kadın bir histeriktir. Phallus ex machina!²⁶

* Phallus Ex Machina: Kraus'un parodisini sunduğu *deus ex machina* (makinadan tanrı) antik Yunan tiyatrosunda bir tanrıyı canlandıran karakterin bir vinç yardımıyla sahneye indirilmesine verilen addır. Bir kurgu veya dramada beklenmedik, yapay veya imkânsız bir karakter, alet veya olayın senaryo akışı içinde beklenmedik bir yerde aniden ortaya çıkıp bütün sorunları çözmesini tanımlamak için kullanılır. (ç.n.)

☪ Kadınların yanında değilim; erkeklere karşıyım.²⁷

☪ Düşünceden fikre gerçekleşen trajik dönüşüm cinselliğin problemlerine dair en meşakkatli ifadedir. Yerinde saymayıp erkeksi bir mesleğe yönelen her kadın aslında onu küçümserken kendilerini küçümseyen sayısız kimselerden daha gerçek kadın ve daha kültürlü bir erkektir.²⁸

☪ Bir pornocu için güzellik neyse, bir politikacı için hayat neyse, güzel sanatları seven biri için de güzellik odur.²⁹

☪ Histerik birisine bir hırsız olduğunu söylersem çalmaktan vazgeçmeyecektir fakat serzenişime el koyup kendisine uygun şekilde bana doğrultacaktır.³⁰

☪ Mahkûmlarla yaşamaya karşı sunulan itiraz nedir? Karşılıklı olarak durmadan psikolojileşmekten keyif alan genç insanlarla beraber özgürce yaşamak çok mu güzel?³¹

☪ Yahudiler basını kontrol ediyor, borsayı kontrol ediyor, şimdi de bilinçaltını kontrol etmeye başladılar.³²

☪ İnsan başkasının kapısını yalnızca kendisinininkinin arkasında toz varsa süpürür.³³

☪ Histeriler, yalanlar ve söylentiler, pislik ve psikoloji - bunlara karşı savunmasızım. Şans başka bir mesele - riske atmaya hevesli olduğum. Plan yapıp dolap çevirenler içinse - onların tehditlerini hatırlayamıyorum bile.³⁴

☪ Doktorlar hastalıkları tanımlarken hayal güçlerini kullanamıyorlar. Belki de gerçek hastalıklar hakkındaki açıklamaları bu yüzden hayalî hastalıklarla çok iyi örtüşüyor.³⁵

☪ Deneye dayalı olan bilimler bir Cyclops'un* yalnızca bir gözü olduğuna fakat bir Privatdozent'in† iki gözü olduğunu kabul etmeye dayanır.³⁶

☪ Yumuşakçaların insanlıktan, Shaw'un Shakespeare'de

* Cyclops: Yunan ve Roma mitolojisinde geçen tek gözlü dev. (ç.n.)

† Privatdozent: Özellikle Almanca konuşulan ülkelere özgü bir akademik unvan. (ç.n.)

ve gettonun Tanrıdan aldığı intikam hızlı bir teknolojik ilerlemedir, insanı bir gerici hâline getiren bunlara karşı çıkmaktır.³⁷

✧ İnsan hakları diye bir şey yokken istisnai birey onlara sahipti. Buna aristokrasi deniyordu ve bu insanlık dışı sayılıyordu. Bu yüzden demokrasi yaratıldı. Nasıl? İnsan haklarını istisnai bireyden alıp, herkesi eşit kılarak.³⁸

✧ Dünya bir hapishanedir. İçerisindeki en güzel yerin tecrit hücresi olmasının sebebi budur.³⁹

✧ Psikolojiye karşı büyük bir yetenek ile onun iç yüzünü görmeye karşı daha da büyük bir yeteneğin mutlu birleşimine sahibim.⁴⁰

✧ Günlük şeyler hakkında yazdığımdan okurlarım günümüz için yazdığımı inanıyorlar. Görüşlerimin modasının geçmesini beklemeliyim. O zaman muhtemelen yerinde düşünceler olacaklar.⁴¹

✧ Edebî çalışmalarımın seyri beni memnun ediyor, başkalarının edebî çabalarından aldığım keyif ise benim çalışmamı sağlıyor. Edebî bir eserden keyif alabilmek için ona karşı eleştirel bir pozisyon üstlenmeliyim, yani kelimeleri işe dönüştürmeliyim. Bu yüzden benim için kitap yazmak kitap okumaktan daha kolay.⁴²

✧ İnsanlar Almancayı anlamıyorlar. Fakat onlar için gazeteci dilinde yazmayacağım.⁴³

✧ Bir aforizma hiçbir zaman gerçeğin ta kendisi olmaz; o ya yarım gerçektir ya da bir buçuk gerçek.⁴⁴

✧ İnsan bir kelimeye ne kadar yakından bakarsa kelime insanın tarihinde o kadar uzağı işaret eder.⁴⁵

✧ Bir pul koleksiyoncusu için coğrafya neyse bir kitap kurdu için edebiyat odur.⁴⁶

✠ Paternoster* (Cennetteki Babamız) bir çeşit asansöre verdiğimiz addır. Bethlehem† ise Amerika'da dev bir cephane fabrikasına sahip olan bir şehrin adıdır.⁴⁷

✠ Gazeteciler söyleyecekleri hiçbir şey olmadıklarından yazarlar ve yazdıkları için söyleyecek bir şeyleri olduğunu iddia ederler.⁴⁸

✠ Fahişe gazeteciye andırır çünkü ikisinden de herhangi bir his deneyimlemesi beklenmez; fakat fahişeyi gazeteciden ayıran şey hissedebilme yetisidir.⁴⁹

✠ Tarihçi, genellikle geçmişe bakan bir gazetecidir.⁵⁰

✠ Çay yapraklarını okumak metafizik için neyse basın için de hayat neredeyse odur.⁵¹

✠ Kışkırtıcılar kelimeye el koyar. Sanatçı kelimeye teslim olur.⁵²

✠ Dil düşüncenin hizmetçisi değil annesidir.⁵³

✠ Retorikte, bir kelime “uygun anlamında kullanılmadığı” zaman ona metafor deriz. Bu yüzden metaforlar dilin sapıklıklarıdır ve sapıklıklar aşkın metaforlarıdır.⁵⁴

✠ Eğitim (*Bildung*): Neredeyse herkes başlar; çoğu devam eder; azı tamamlar.⁵⁵

✠ Öğrenciler öğretmenlerin sindirdiklerini yer.⁵⁶

✠ Okullarda not vermemek alkolsüz bira içmekten sarhoş olmuş birinin parlak fikri olmalı.⁵⁷

✠ Eğitim, aptalın ahmak olmadıklarını kanıtlamak için bilgeye saldırırken kullandığı koltuk değneğidir.⁵⁸

✠ Sahte insan (*Scheinmensch*) her şeyi yapabilir: günaha girebilir ve bunu telafi edebilir. Fakat günaha girmek onu daha kötü biri yapmazken telafi etmek de daha iyi biri yapmaz.⁵⁹

* Pater Noster: Hıristiyanlık inancında tanınmış bir dua. (ç.n.)

† Bethlehem: Beytullahim. İsa'nın doğduğu yer olarak kabul edilen şehir. (ç.n.)

☪ Günümüzde özgün düşünür, bir fikri ilk çalan kişidir.⁶⁰

☪ Güç yoluyla özgürlük sağlamaya çalışan bir siyasi sistem her an yarı yolda kalabilir; fakat yapacağı şeye özgürlük yoluyla izin alan kimse hedefine her zaman varır.⁶¹

☪ Dünya ona karşı sorumluluk sahibi olmamızı talep ediyor, kendimize karşı değil.⁶²

☪ Sıradan olanın içindeki gizemli şeyi görebildiğinden, bir çözümü yalnızca sanatçı probleme dönüştürebilir.⁶³

☪ Kendi devrine karşı olmayan bütün sanatlar onun yanındadır. Böyle sanatlar zamanın geçmesini sağlayabilir, fakat onu fethedemez. Zamanın asıl düşmanı dildir. Dil ruh ile ahenkli bir birliktelik içerisinde kendi devrine başkaldırır. Bu gizli ittifak sanatı doğurur. Buna karşın kendi devriyle ortaklık eden uymacılık, dili kendi kelime dağarcığından çalar. Sanat yalnızca inkârla ortaya çıkar. Yalnızca acı dolu karşı koymayla. Sakince itaat etmekle hiçbir zaman olmaz. İnsanlığı teselli etme hizmetine girişmiş sanat kendi ölüm döşəğinin laneti olur. Gerçek sanat yalnızca umutsuzluk yoluyla kendini tamamlar.⁶⁴

☪ Şeytan eğer insanları olduklarından daha kötü yapabileceğini düşünüyorsa bir iyimserdir.⁶⁵

Özet

Her şey bir kenara, bana göre Kraus bir kişisel onur kâhiniydi. Kâhin derken, üstün bir değer olarak gördüğü şeyin adına “ileriye yönelik konuşan” bir haberciyi kastediyorum.

Kraus’un bütün hayatı kehanet çağrılarının vücut bulmuş hâlidir. Bir yazar ve oyuncu olarak, bir halk figürü ve özel kişi olarak bütün yaptıkları kendisini insan onurunun yüce önemine inatçı bir şekilde adamasına hem hizmet etti hem de bu adamayı sembolize etti. Gerçek sanatçı onurun herkesten fazla destekleyicisi, açıklayıcısı ve uzlaştırıcısıdır. Bu yüzden büyük bir sanat eseri bir üçgenin dört köşesinin olmasından daha fazla onursuz hâle getirilemez. Büyük bir bilim ya da teknoloji eseri onursuz hâle getirilebilir. Kraus modern insanlar arasında bu önemli gerçeği ve içinde gizlediği tehlikeleri ilk fark edenlerden biriydi.

Bu yüzden Kraus’un psikiyatri ile psikanaliz eleştirileri kesinlikle kendi benliğinin bir parçasıydı. Psikiyatristlere ve psikanalistlere, elbette öyle olduklarını düşünse de, onların aptal ve yozlaşmış olduklarını düşündüğünden değil, onla-

rın söylediklerinin ve yaptıklarının kendileri kadar başkalarını da alçalttığını ve böylelikle onursuz hâle getirdiğine inandığı için karşı çıktı.

Kraus medeni bir insanın ilk yükümlüğünün yalnızca bu olduğunu düşündü - medeni olmak. Bu onun için böyle bir insanın yalnızca insanlara karşı değil aynı zamanda yeteneklere ve geleneklere de saygı etiğini uygulamanın inkâr edilemez yükümlülüğüne sahip olduğu anlamına geliyordu. Nevrotikleri cinsel arzularına, sanatsal yaratıları yüceltilmiş sapıklıklara ve saldırgan eleştirmenleri affedilemez onursuzluğa indirgemek Kraus için bir tür terbiyesizliğe, affedilemez onursuzluğa ve sosyal düzenin ahlaki bakımından dağılmasının karakteristik semptomlarından biri anlamına gelir.

Medeni bir insan bir vazoyu lazımlık yerine kullanmak bir kenara, onları karşılaştırmaz bile. Kraus'un bu söylediği, verdiği mesajın ana fikriydi.¹ Günümüzde her zamankinden daha çok insan kendisini vazoları yozlaştırmaya ve yok etmeye ve lazımlıkların üzerini örtüp onları yüceltmeye adanmış, Kraus'un mesajı hiç olmadığı kadar acı verici ve vakitlidir.

Kaynakça

Kaynakça Kısaltmaları

F. Die Fackel

B. Karl Kraus, *Beim Wort Genommen* (Munich: Kösel Verlag, 1955).

W. Karl Kraus, *Werke*, ed. Heinrich Fischer (14 cilt; Munich: Kösel Verlag, 1952-1966).

S. & K. Karl Kraus, *Sittlichkeit und Kriminalität* (Munich, Wien: Langen Müller Verlag, 1963).

SE *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (24 cilt; London: Hogarth Press, 1953-1974).

Ön Söz

1. Harry Zohn, *Karl Kraus* (New York: Twayne Publishers, 1971), 63.
2. Erich Heller, "Dark Laughter," *New York Review*, 3 Mayıs, 1973, s. 25.
3. Edward Timms, "When the Satirist Falls in Love," *Times Literary Supplement* (London), 6 Aralık, 1974, s. 1394.

1. Karl Kraus: Kendisi ve Çalışmaları

1. Kraus'un biyografisi hakkındaki daha detaylı bilgiler için, bk. Wilma Abeles Iggers, *Karl Kraus: A Viennese Critic of the Twentieth Century* (The Hague: Martinus Nijhoff, 1967); Paul Schick, *Karl Kraus in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten* (*Karl Kraus Presented Through His Own Words and Through Pictorial Documents*) (Bedin: Rohwolt, 1965); ve Zohn, *Karl Kraus*.
2. Thomas S. Szasz (ed.), *The Age of Madness: A History of Involuntary Mental Hospitalization Presented in Selected Texts* (Garden City, N.Y. :Doubleday Anchor, 1973), 127-41 içerisinde Karl Kraus, "Madness and Morality" (1904).
3. Karl Kraus, *The Last Days of Mankind* (1919), Frederick Ungar tarafından kısaltılmış ve düzenlenmiştir, Alexander Gode ve Sue Ellen Wright tarafından tercüme edilmiştir (New York: Frederick Ungar, 1974).
4. Zohn, *Karl Kraus*, 15.
5. *Aynı eser.*, 16.
6. bk. bu kitaptaki 8. Bölüm.
7. Allan Janik ve Stephen Toulmin, *Wittgenstein's Vienna* (New York: Simon and Schuster, 1973), 76.
8. Zohn, *Karl Kraus*, 18.
9. Aynı eser, 20; ayrıca bk. Karl Kraus, *Briefe an Sidonie Nadherny von Borutin: 1913-1936*, ed. Heinrich Fischer ve Michael Lazarus (Munich: Kösel, 1974).
10. Alıntılандığı yer, Zohn, *Karl Kraus*, 2 3.
11. Alıntılандığı yer, Iggers, *Karl Kraus*, 7.
12. *Aynı Eser*, 7-8.
13. Zohn, *Karl Kraus*, 131
14. Alıntılандığı yer, Iggers, *Karl Kraus*, 10.
15. *Aynı Eser*.
16. bk. George Steiner, "The Language Animal," *Encounter*, Ağustos, 1969, 7-24, özellikle 9.-10. s.

17. Hannah Arendt, *The Burden of Our Time* (London: Secker & Warburg, 1951), özellikle 1. Kısım: Antisemitizm.
18. *Aynı Eser*, 66-67.
19. *Aynı Eser*, 67.
20. Zohn, Karl Kraus, 39.
21. *F.* 649, Haziran, 1924, s. 104.
22. Karl Kraus, *Die Dritte Walpurgisnacht (The Third Night of St. Walpurgis)* (1933) (Munich: Kösel, 1952), 139.
23. *F.* 140, 10 Ekim, 1903, ss. 16-17.
24. *W.*, VII, 341. içerisinde, Karl Kraus, *Untergang der Welt Durch Schwarze Magie (The Destruction of the World Through Black Magic)* (1922).
25. Bu tezin sistematik gelişimi için bk. bu kitaptaki 8. Bölüm.
26. Hannah Arendt, Introduction to Walter Benjamin, *Illuminations*, Introduction by Hannah Arendt ile düzenlenmiştir, Harry Zohn tercüme etmiştir (London: Jonathan Cape, 1970), 32.
27. Alıntılıandığı yer, Zohn, *Karl Kraus*, 40-41.
28. *Aynı Eser*, 41.
29. Iggers, *Karl Kraus*, 157.
30. Timms, "When the Satirist Falls in Love ," 1393.
31. bk. *W.*
32. bk. *F.*
33. bk. Kraus, *Briefe*.
34. Timms, "When the Satirist Falls in Love," 1393.
35. Alıntılıandığı yer, Zohn, *Karl Kraus*, 26.
36. *Aynı Eser*, 29.
37. Iggers, *Karl Kraus*, 27.
38. Erich Heller, *The Disinherited Mind* (New York: Meridian, 1959), 254.
39. Über Literatur (About Literature) (Frankfurt: Suhrkamp, 1969), 104 içerisinde Walter Benjamin, "Karl Kraus".

40. *F.* 293, Aralık, 1909, s. 23.

41. *F.* 508/513, Nisan, 1919, s. 7.

42. *F.* 890/905, Temmuz, 1934, s. 87; bu bağlamda ayrıca bk. Christian J. Wagenknecht, *Das Wortspiel bei Karl Kraus (The Play on Words in Karl Kraus's Work)* (Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht, 1965).

2. Kraus ile Freud: Maske Düşürücünün Maskesini Düşürmek

1. bk. genel olarak, Ernest Jones, *The Life and Work of Sigmund Freud* (3 cilt; New York: Basic Books, 1953-1957).

2. *The Fackel Archives*'de, Sigmund Freud, Eight Lines on Sigmund Freud's Calling Card, 2 Ekim, 1904, Teksir Makinesiyle Çoğaltılmıştır (Wien: Heinrich Hinterberger, 1973).

3. Frank Field, *The Last Days of Mankind: Karl Kraus and His Vienna* (New York: St. Martin's Press, 1967), 58.

4. Ernst L. Freud (ed.), *The Letters of Sigmund Freud*'da, tercüme T. ve J. Stern (New York: Basic Books, 1960), 249-51, Sigmund Freud to Karl Kraus, 12 Ocak, 1906.

5. *Aynı Eser*, 249-50.

6. *Aynı Eser*, 251.

7. *The Fackel Archives*'ta, Sigmund Freud to Karl Kraus, 25 Eylül, 1906.

8. Freud to Kraus, 2 Ekim, 1906, *Aynı Eser*.

9. Freud to Kraus, 7 Ekim, 1906, *Aynı Eser*.

10. Freud to Kraus, 31 Ekim, 1906, *Aynı Eser*.

11. Freud to Kraus, 18 Kasım, 1906, *Aynı Eser*.

12. Ernst L. Freud (ed.), *The Letters of Sigmund Freud and Arnold Zweig*'da, tercüme E. ve W. Robson-Scott (New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1970), 3, Sigmund Freud to Arnold Zweig, 2 Aralık, 1927.

13. *F.* 389/90, 15 Aralık, 1913, s. 37; B. 341.

14. *F.* 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 21; B. 351; bu kitapta daha serbest tercüme edilmiştir, s. 103.

15. *F.* 256, 5 Haziran, 1908, ss. 21-22; 8. 82; ayrıca bk. s. 113, bu kitapta.
16. Alıntılıandığı yer, O. Mannoni, *Freud*, tercüme, R. Bruce (New York: Pantheon, 1971), 168. Ayrıca bk. Jacques Lacan, *Ecrits* (Paris: Seuil, 1956), 403.
17. *SE*, II'de, 179- 258, Sigmund Freud, "The Question of Lay Analysis" (1926).
18. bk. s. 127-44, bu kitapta.
19. Jones, *The Life and Work of Freud*, II, 118.
20. bk. ss. 29-30, bu kitapta.
21. *SE*'de, XI, 57-137, Sigmund Freud, "Leonardo da Vinci and a Memory of His Childhood" (1910).
22. Field, *Last Days of Mankind*, 4.
23. "Drei Beitrage von Karl Kraus aus der Neuen Freien Presse, *Forum*'da (Wien), Temmuz, 1964, ss.153-54, Karl Kraus, "Der Neurasthenische Hamlet" (1896),
24. *Aynı Eser*, 154.
25. *F.* 191, 21 Aralık, 1905, ss. 6-11.
26. *F.* 187, 8 Kasım, 1905, s. 21.
27. *F.* 237, 2 Aralık, 1907, s. 10.
28. *Aynı Eser*.
29. *F.* 239, 31 Aralık, 1907, s. 34.
30. *F.* 241, 15 Ocak, 1908, s. 21.
31. *F.* 256, 5 Haziran, 1908, s. 22; bu kitapta, ss. 103-104.
32. *F.* 261/62, 13 Ekim, 1908, s. 19.
33. *F.* 264f65, 18 Kasım, 1908, s. 20; bu kitapta, ss. 103-104.
34. *F.* 876/84, Ekim, 1932, s. 1.
35. *F.* 890/905, Temmuz, 1934, s. 140.
36. *F.* 917/22, Şubat, 1936, s. 92.
37. Herman Nunberg and Ernst Federn (ed.), *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society, Vol. II*'de: 1908-1910, tercüme, M. Nun-

- berg (New York: International Universities Press, 1967), 382-93, "Scientific Meeting on January 12, 1910".
38. *Aynı Eser*, 382.
39. *Aynı Eser*.
40. Jones, *The Life and Work of Freud*, III, 39.
41. Ernest Jones, *Free Associations: Memories of a Psychoanalyst* (New York: Basic Books, 1959), 168.
42. Nunberg ve Federn (eds.), *Minutes*, 283-85.
43. *Aynı Eser*, 387.
44. *Aynı Eser*, 388.
45. bk. Paul Roazen, *Brother Animal: The Story of Freud and Tausk* (New York: Knopf, 1969).
46. Nunberg and Federn (ed.), *Minutes*, 388.
47. *Aynı Eser*, 389.
48. *Aynı Eser*, 390.
49. *Aynı Eser*.
50. *Aynı Eser*, 391.
51. *Aynı Eser*.
52. *Aynı Eser*, 391-92.
53. bk. genel olarak, Jones, *The Life and Work of Freud*.
54. bk. Nathan G. Hale, Jr., *Freud and the Americans: The Beginnings of Psychoanalysis in the United States, 1876-1917* (New York: Oxford University Press, 1971), 415.
55. bk. s. 24, bu kitapta.
56. Hale, *Freud and the Americans*, 500.
57. Nunberg ve Federn (ed.), *Minutes*, 393.
58. Alıntılındığı yer, G. Stuhlman (ed.), *The Diary of Anais Nin* (4 cilt; New York: Harcourt, Brace and World, 1967), I, 277.
59. bk. 3. Bölüm, bu kitapta.
60. Heller, *Disinherited Mind*, 237.
61. Bela Menczer, "Karl Kraus and the Struggle Against the Modern Gnostics," *Dublin Review*, CDL (1950), 48.

62. Heller, *Disinherited Mind* , 254.
63. *Aynı Eser.* , 241.
64. Menczer, “Karl Kraus,” 52.
65. bk. ss. 131-44, bu kitapta.
66. *SE*de, XII, 1-82, Sigmund Freud, “Psycho-analytic Notes on an Autobiographical Account of a Case of Paranoia (Dementia Paranoides)” (1911).
67. bk. ss.128-31 ve 147-50, bu kitapta.
68. Alıntılıandığı yer, Jones, *The Life and Work of Freud*, III, 195.
69. *SE*de, VII, 125-248, Sigmund Freud, “Three Essays on the Theory of Sexuality” (1905).
70. *SE*de, XII, 1-82, Freud, “Psycho-analytic Notes,”
71. Alıntılıandığı yer, Paul Roazen, *Freud and His Followers* (New York: Knopf, 1975), 329.
72. Jones, *Free Associations*, 204.
73. bk. Roazen, *Freud and His Followers*, 350.
74. *F.* 622/31, Haziran, 1923, ss. 5-7.
75. Alıntılıandığı yer, Jones, *The Life and Work of Freud*, III, 180.

3. Karl Kraus: Soylu Retorikçi

1. R. L. Johannesen, R. Strickland ve R. T. Eubanks (ed.), *Language Is Sermonic: Richard M. Weaver on the Nature of Rhetoric* (Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1970), 201.
2. *Aynı Eser*, 224, 181.
3. *Aynı Eser*, 206.
4. *Aynı Eser*, 184.
5. bk. Stanley E. Hyman, *The Tangled Bank: Darwin, Marx, Frazer, and Freud as Imaginative Writers* (New York: Atheneum, 1962).
6. bk. Philip Rieff, *Freud: The Mind of the Moralist* (New York: Viking, 1959).

7. bk. Thomas S. Szasz, *The Myth of Mental Illness: Foundations of a Theory of Personal Conduct* (Düz. bas.; New York: Harper & Row, 1974).
8. Jones, *The Life and Work of Freud*, II, 401.
9. *Aynı Eser*.
10. *Aynı Eser*.
11. Bu bağlamda, özellikle bk. George Steiner, *Language and Silence: Essays on Language, Literature, and the Inhuman* (New York: Atheneum, 1967), ve *Extraterritorial Papers on Literature and the Language Revolution* (New York: Atheneum, 1971).
12. Alıntılıandığı yer, Edith Hamilton, *The Greek Way to Western Civilization* (1930; New York: Mentor, 1958), 27.
13. bk. George Willis, *The Philosophy of Speech* (London: George Ailen & Unwin, 1919), 198.
14. Alıntılıandığı yer, Friedrich M. Müller, "The Identity of Language and Thought," *The Open Court*, I (1887), s. 310.
15. *Aynı Eser*, bu bağlamda, genel olarak bk. Nirad C. Chaudhuri, *Scholar Extraordinary: The Life of Professor the Rt. Hon. Friedrich Max Müller*, P. C. (London: Chatto & Windus, 1974).
16. bk. Gershon Weiler, *Mauthner's Critique of Language* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1970).
17. *Aynı Eser*, 156.
18. *Aynı Eser*, 157-58.
19. *Aynı Eser*, 158.
20. *Aynı Eser*, 141.
21. *Aynı Eser*, 141-42.
22. bk. Thomas S. Szasz, *The Second Sin* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1973), özellikle ss. 91-98, and *Heresies* (Garden City, N.Y.: Double day, 1976), especially ss. 137-44.
23. Alıntılıandığı yer, Weiler, *Mauthner's Critique*, 142.
24. Janik and Toulmin, *Wittgenstein's Vienna*, 123.

25. Fritz Mauthner, *Beiträge zu einer Kritik der Sprache: Vol I, Sprache und Psychologie (Contributions to a Critical Study of Language: Vol. I, Language and Psychology)* (Stuttgart: J. G. Cotta, 1901).
26. Aynı Eser, başlık sayfası.
27. Aynı Eser, 1.
28. Aynı Eser, 19.
29. Aynı Eser, 23.
30. Aynı Eser, 24-25.
31. Aynı Eser, 214-15.
32. Richard M. Weaver, *The Ethics of Rhetoric* (Chicago: Regnery, 1953), 6.
33. Aynı Eser, 11.
34. Aynı Eser, 11-12.
35. Aynı Eser, 25.
36. Heller, *Disinherited Mind*da, 247, "Karl Kraus: The Last Days of Mankind,".
37. Paul Schick, *Karl Kraus in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten (Karl Kraus Presented Through His Own Words and Through Pictorial Documents)* (Bedin: Rohwolt, 1965), 50.
38. Aynı Eser, 51.
39. Alıntılıandığı yer, Paul Engelmann, *Letters from Ludwig Wittgenstein: With a Memoir*, tercüme, L. Furtmüller (Oxford: Basil Blackwell, 1967), x; şiir Josef Schächter tarafından Ön sözde alıntılanmıştır ve tercüme kendisine aittir.
40. bk. Schick, *Kraus*, 66.
41. Zohn, *Karl Kraus*, 135.

4. Karl Kraus: Kültür Tarihindeki Yeri

1. bk. s. 22, bu kitapta.
2. bk. ss. 20-22, bu kitapta.
3. Henri F. Ellenberger, *The Discovery of the Unconscious: The History and Evolution of Dynamic Psychiatry* (New York: Basic Books, 1970), 799.

4. Engelmann, *Letters From Wittgenstein*, 71.
5. Jones, *The Life and Work of Freud*, II, 170-71.
6. Engelmann, *Letters From Wittgenstein*, 15.
7. *Aynı Eser*, 123-24.
8. *Aynı Eser*, 124.
9. *Aynı Eser*, 124-25.
10. Cyril Barrett (ed.), *L. Wittgenstein: Lectures & Conversations on Aesthetics, Psychology, and Religious Belief, Compiled from Notes Taken by Yorick Smythies, Rush Rhees, and James Taylor*'da (Oxford: Basil Blackwell, 1966), 41, Rush Rhees, "Conversations on Freud,"
11. K. T. Fann (ed.), *Ludwig Wittgenstein: The Man and His Philosophy*'de, 49-54 (New York: Delta, 1967), 54, D. A. T. Gasking ve A. C. Jackson, "Wittgenstein as a Teacher".
12. Rhees, "Conversations," 51-52.
13. Jose F. Mora, "Wittgenstein, a Symbol of Troubled Times," in K. T. Fann (ed.), *Wittgenstein*, 107-15; s. 108.
14. Engelmann, *Letters from Wittgenstein*, 125.
15. *Aynı Eser*, 125-26.
16. *Aynı Eser*, 126.
17. *Aynı Eser*, 131-32.
18. William M. Johnston, *The Austrian Mind: An Intellectual and Social History, 1848-1938* (Los Angeles: University of California Press, 1972).
19. *Aynı Eser*, 211.
20. *Aynı Eser*.
21. Fann (ed.), *Wittgenstein*'da, 65, Erich Heller, "A Symposium: Assessment of the Man and the Philosopher,".
22. *Aynı Eser*, 64.
23. *Aynı Eser*, 66.
24. Bu bağlamda, bk. Otto Kerry, *Karl-Kraus-Bibliographie (Karl Kraus Bibliography)* (Munich: Kösel Verlag, 1970).

25. Alıntılандığı yer, *F.* 298, 21 Mart, 1910, s. 44.
26. *Aynı Eser.*
27. Alıntılандığı yer, Donald G. Daviau (ed.), Special Karl Kraus Issue, *Modern Austrian Literature*'da, VIII (1975), s.216. Paul M. Lürzeler, "Hermann Broch und Karl Kraus,"
28. *Aynı Eser*, 211.
29. Edward Castle (ed.), (*Nagl-Zeidler's*) *Deutsch-Österreichische Literaturgeschichte: Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Dichtung in Österreich-Ungarn (A History of German-Austrian Literature: A Handbook of the History of German Poetry in Austria-Hungary)*'de (4 cilt; Wien: Carl Fromme, 1931), 1909, Erwin Rollett, "Karl Kraus".
30. bk. ss. 87-91, bu kitapta.
31. Egon Friedell, *A Cultural History of the Modern Age*, tercüme, C. F. Atkinson (3 cilt; New York: Knopf, 1932).
32. *Aynı Eser*, III, 479.
33. *Aynı Eser*, 479-80.
34. bk. Thomas S. Szasz, *The Manufacture of Madness: A Comparative Study of the Inquisition and the Mental Health Movement* (New York: Harper & Row, 1970).
35. Friedell, *A Cultural History*, III, 480.
36. *Aynı Eser*, 482.
37. Bu bağlamda, bk. Szasz, *The Myth of Mental Illness*, and Szasz, *Ideology and Insanity: Essays on the Psychiatric Dehumanization of Man* (Garden City, N.Y.: Doubleday, Anchor, 1970).
38. Karl R. Popper, *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge* (New York: Basic Books, 1962), 34.
39. *Aynı Eser*, 37-38.
40. Karl R. Popper, *The Open Society and Its Enemies* (Princeton: Princeton University Press, 1950).
41. *Aynı Eser*, 681.
42. *Aynı Eser*, 681-82.

43. *Aynı Eser*, 686.
44. Karl R. Popper, *The Logic of Scientific Discovery* (London: Hutchinson, 1959), 40-41.
45. *F.* 256, 5 Haziran, 1908, s. 22; *B.* 81; ayrıca bk. ss. 103-104, bu kitapta.
46. Karl Jaspers, *Die Geistige Situation der Zeit* (Berlin-Leipzig: Walter deGruyter & Co., 1931), 142; İngilizcede, *Man in the Modern Age*, tercüme. E. ve C. Paul (London: Routledge, 1933).
47. Örneğin bk. "Zur Kritik der Psychoanalyse" ("Criticism of Psychoanalysis"), *Der Nervenarzt*, XXI (20 Kasım, 1950), 465--67; ve "Arzt und Patient" ("Doctor and Patient"), *Studium Generale*, VI (Ağustos, 1953), 435-43.
48. Paul A. Schilpp (ed.), *The Philosophy of Karl Jaspers*'ta, 747-869 (New York: Tudor, 1957), 806, Karl Jaspers, "Reply to My Critics,".
49. *Aynı Eser*, 808.
50. *Aynı Eser*, 807.
51. Eric Voegelin, *Science, Politics, and Gnosticism* (Chicago: Regnery, 1968).
52. *Aynı Eser*, 25.
53. *Aynı Eser*, 42 ve 83-84.
54. Eric Voegelin, *The World of the Polis*, Vol. II of *Order and History* (5 cilt, proj.; Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1956-), 319.
55. John M. Cuddihy, *The Ordeal of Civility: Freud, Marx, Levi-Strauss, and the Jewish Struggle with Modernity* (New York: Basic Books, 1974), 30.
56. *Resistance, Rebellion, and Death*'te, tercüme, Justin O'Brien (New York: Knopf, 1961), 230, Albert Camus, "Reflections on the Guillotine" (1957).

5. Günümüzde Karl Kraus

1. Charles Mitchelmore, "Vienna: Tributes on Three Birthdays," *New York Times*, 29 Temmuz, 1974, s. 16.

2. "Krausfest," *Times Literary Supplement* (London), 3 Mayıs, 1974, s. 474.
3. *Aynı Eser*.
4. *Aynı Eser*.
5. *Aynı Eser*.
6. Margarete Mitcherlich, "Sittlichkeit und Kriminalität: Karl Kraus Versuch einer Psychoanalyse, I, II, & III," *Basler Nachrichten*, 4 Mayıs, 1974, s. 37; 11 Mayıs, 1974, s. 37; 18 Mayıs, 1974, -s. 35.
7. *Aynı Eser*, II. Kısım, 11 Mayıs, 1974, s. 37.
8. Edwin Hartl, "Zur Psychoanalyse der Karl-Kraus-Gegner: Schaumende und Totschweiger, Oder De Mortuis Nil Nisi Bene," *Salzburger Nachrichten*, 13 Temmuz, 1974, s. 5.
9. *Aynı Eser*, 6.
10. Hans Weigel, "Wem Habe Ich Denn Unrecht Getan?" ("To Whom Was I Unjust?") *Die Welt (Suppl. II: Die Geistige Welt)*, 27-28 Nisan, 1974, s. 2.
11. Hans Weigel, Karl Kraus, *Oder Die Macht der Ohnmacht (Karl Kraus, Or the Power of Powerlessness)* (Wien-Frankfurt-Zürich: Verlag Fritz Molden, 1968), öz. s. 269.
12. Weigel, "Wem Habe Ich Denn Unrecht Getan?," *Aynı Eser*.
13. Daviau (ed.), Special Karl Kraus Issue, *Modern Austrian Literature*, VIII (1975), No. 1/2.
14. *Aynı Eser*, viii.
15. Thomas W. Simons, Jr., "After Karl Kraus," *Salmagundi*, X-XI (1969 / 70), 154-70, 155-56.
16. *Aynı Eser*, 156.
17. Johnston, *The Austrian Mind*, 250.
18. bk. ss. 29-30, bu kitapta.
19. Johnston, *The Austrian Mind*, 252.
20. Eliana Kaufholz (ed.), *Karl Kraus* (Paris: Editions de l'Herne, 1975).

21. Manes Sperber, "Grandeur et Misere de la Satire" ("The Grandeur and Misery of Satire"), *Aynı Eser*, 120.
22. Paul Hatvani, "Versuch über Karl Kraus" ("An Essay on Karl Kraus"), *Literatur und Kritik*, II (1967), 269-78.
23. S. S. Scheichl, "Publikationen des Auslands über Karl Kraus" ("Publications from Abroad about Karl Kraus"), *Literatur und Kritik*, V (1970), 557--00.
24. *Encyclopaedia Britannica* (1973), XIII, 488.
25. Cedric E. Williams, *The Broken Eagle: The Politics of Austrian Literature from Empire to Anschluss* (London: Elek, 1974), 9. Bölüm, s. 187-235, Kraus üzerine.
26. H. Kunisch (ed.), *Handbuch der Deutschen Gegenwartsliteratur'da* (*Handbook of Contemporary German Literature*) (Munich: Nymphenburger Verlagshandlung, 1965), 363-66, Heinrich Fischer, "Karl Kraus," .
27. *Aynı Eser*, 365.
28. Werner Kraft, "Ludwig Wittgenstein und Karl Kraus," *Die Neue Rundschau*, LXXII (1961), 816.
29. Werner Kraft, *Karl Kraus* (Salzburg: Müller Verlag, 1956), 265-66; ayrıca bk. s.125, bu kitapta.
30. Kraft, *Karl Kraus*, 267.
31. Iggers, *Karl Kraus*, ve Zohn, *Karl Kraus*.
32. Iggers, *Karl Kraus*, 219.
33. *Aynı Eser*.
34. *Aynı Eser*, 220.
35. Erich Heller, "Dark Laughter," *New York Review*, 3 Mayıs, 1973, s. 21- 25.
36. *Aynı Eser*, 25.
37. Walter Kaufman, "On Karl Kraus," Letter to the Editor, *New York Review*, 9 Ağustos, 1973, s. 36-37.
38. Rudolf Binion, *Frau Lou: Nietzsche's Wayward Disciple*, Walter Kaufman'ın önsözüyle (Princeton: Princeton University Press, 1968), ix.

39. Kaufman, "On Karl Kraus," 36.
40. *Aynı Eser*.
41. *Aynı Eser*.
42. *Aynı Eser*, 37.
43. bk. ss. 27-38, bu kitapta.
44. "Erich Heller Replies," Letter to the Editor, *New York Review*, 9 Ağustos, 1973, s. 37.
45. *Aynı Eser*.
46. bk. ss. 133-44, bu kitapta.
47. Kendi *Language and Silence* eserinde, 140-54, George Steiner, "A Kind of Survivor" (1965).
48. *Aynı Eser*, 148.
49. *Aynı Eser*, 149.
50. Hugh MacDiarmid, *in Memoriam James Joyce: From a Vision of World Language* (Glasgow: William MacLellan, 1955), 44; ayrıca bk. "Satirist in the Modern World," *Times Literary Supplement* (London), 8 Mayıs, 1953, s. 293.
51. William A. Eddy (ed.), *Satires and Personal Writings*'de (London: Oxford University Press, 1956), 429, Jonathan Swift to Alexander Pope, 29 Eylül, 1725.

6. Psikanaliz ile Psikiyatri Üzerine

1. F. 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 21; B. 351.
2. F. 387/88, 17 Kasım, 1913, s. 18.
3. F. 300, 9 Nisan, 1910, s. 26; B. 222.
4. F. 264/65, 18 Kasım, 1908, s. 20; B. 81.
5. F. 256, 5 Haziran, 1908, s. 22; B. 81.
6. F. 300, 9 Nisan, 1910, s. 26; B. 223.
7. F. 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 21; B. 351.
8. F. 300, 9 Nisan, 1910, s. 27; B. 222-23.
9. F. 406/12, 5 Ekim, 1915, s. 132; B. 348.

10. *Aynı Eser.*

11. *F.* 360/62, 7 Kasım, 1912, s. 7; *B.* 348-49.

12. *F.* 890/905, Temmuz, 1914, s. 17,

13. *F.* 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 22; *B.* 352.

14. *F.* 381/83, 19 Eylül, 1913, s. 73; *B.* 351.

15. *F.* 389/90, 15 Aralık, 1913, s. 33; *B.* 343.

16. *F.* 381/83, 19 Eylül, 1913, s. 73; *B.* 351.

17. *F.* 445/53, 18 Ocak, 1917, s. 10; *B.* 351-52.

18. *F.* 406/12, 5 Ekim, 1915, s. 132; *B.* 405.

19. *F.* 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 20-21; *B.* 350.

20. *F.* 445/53, 18 Ocak, 1917, s. 1; *B.* 436.

21. *F.* 406/12, 5 Ekim, 1915, s. 133; *B.* 351.

22. *F.* 852/56, Mayıs, 1931, s. 80.

23. *F.* 254/55, 22 Mayıs, 1908, s. 33.

24. *F.* 406/12, 5 Ekim, 1915, s. 132; *B.* 348.

25. *F.* 360/62, 7 Kasım, 1912, s. 7; *B.* 349-50.

26. bk. s. 154-55, bu kitapta.

27. bk. Robert Graves, *The Greek Myths* (2 cilt; Harmondsworth: Penguin, 1955), II, II.

28. *F.* 309/10, 31 Ekim, 1910, s. 40; *B.* 224.

29. *Aynı Eser.*

30. *F.* 323, 18 Mayıs, 1911, s. 18; *B.* 223.

31. *F.* 309/10, 31 Ekim, 1910, s. 31, *B.* 222.

32. *F.* 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 22; *B.* 352.

33. *F.* 251/52, 28 Nisan, 1908, s. 41; *B.* 82.

34. *F.* 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 20; *B.* 349.

35. *F.* 360/62, 7 Kasım, 1912, s. 8; *B.* 349.

36. *F.* 445/53, 18 Ocak, 1917, s. 4; *B.* 438.

37. *F.* 256, 5 Haziran, 1908, ss. 19-20.

38. *F.* 256, 5 Haziran, 1908, ss. 20-21; *B.* 81.

39. *F.* 445/53, 18 Ocak, 1917, s. 9; *B.* 343.
40. *F.* 360/62, Kasım, 1912, s. 7; *B.* 349.
41. *F.* 300, Mart, 1910, s. 27; *B.* 222.
42. Nunberg ve Federn (ed.), *Minutes*'de, I, 62-68, Isidor Sadger, "Lenau and Sophie Löwenthal".
43. Nunberg ve Federn (ed.), *Minutes*'de, II, 220-26, Isidor Sadger, "Heinrich von Kleist".
44. Nunberg and Federn (ed.), *Minutes*'de, I, 65, Sigmund Freud, Discussion.
45. Sigmund Freud, Discussion, *Aynı Eser*, II, 224-25.
46. Fritz Wittels, Discussion, *Aynı Eser*, II, 221.
47. Wilhelm Stekel, Discussion, *Aynı Eser.* , il, 221; Stekel'in görüşü 13 Ocak 1909'da Viyana Psikanalitik Topluluğu'nda sunulduğu şu makaleye işaret ediyor: "Poetry and Neurosis," *Aynı Eser*, 101-105.
48. *F.* 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 21; *B.* 347.
49. *F.* 256, 5 Haziran, 1908, ss. 21-22; *B.* 82.
50. Hanns Sachs, *Freud: Master and Friend* (Cambridge: Harvard University Press, 1945), 105.
51. *F.* 333, 16 Ekim, 1911, s. 7, *B.* 222.
52. *F.* 381/83, 19 Eylül, 1913, s. 74; *B.* 347-48.
53. "Unbefugte Psychologie," *F.* 387-88, 17 Kasım, 1913, s.17 vd.
54. "Die Zauberlehrlinge," *F.* 668/75, Aralık, 1924, s.148 vd.
55. "Ich bin berühmt," *F.* 847/51, Mart, 1931, s. 48 vd.
56. "Den Psychoanalytikern," *F.* 472/73, 25 Ekim, 1917, s. 25.
57. *Traumstück*'te (Wien: Fackel Verlag, 1923), 19, "Dichter".
58. *Aynı Eser*, 14-19.

7. Kurumsal ve Adli Psikiyatri Üzerine

1. *F.* 229, 2 Temmuz, 1907, s. 4; *B.* 83.
2. *F.* 272/73, 15 Şubat, 1909, s. 47; *B.* 171.

3. *F.* 166, 6 Ekim, 1904, ss. 4-5; *B.* 83.
4. *F.* 259/60, 13 Temmuz, 1908, s. 45; *B.* 83.
5. "Gerichtspsychiatrie," *F.* 236, 18 Kasım, 1907, ss. 15-18; *F.* 155, 24 Şubat, 1904, ss. 7-8; *F.* 175, 17 Şubat, 1905, s. 13; *F.* 183/4, 4 Temmuz, 1905, s. 48.
6. *F.* 165, 8 Temmuz, 1904, ss. 15-17.
7. William McGuire (ed.), *The Freud/Jung Letters: The Correspondence Between Sigmund Freud and C. G. Jung*'da, tercüme, Ralph Mannheim ve R. F. C. Hull (Princeton: Princeton University Press, 1974), 147, Sigmund Freud to C. G. Jung, 6 Mayıs, 1908.
8. Freud to Jung, 29 Mayıs, 1908, *Aynı Eser*, 154.
9. Jung to Freud, 19 Haziran, 1908, *Aynı Eser*, 156.
10. Freud to Jung, 21 Haziran, 1908, *Aynı Eser*, 158.
11. Freud to Jung, 30 Haziran, 1908, *Aynı Eser*, 162.
12. Jung to Freud, 21 Ekim, 1908, *Aynı Eser*, 174.
13. Jones, *The Life and Work of Freud*, III, 21.
14. *SE*'de, XVII, 211-15; s. 213-14, Sigmund Freud, Memorandum on the Electrical Treatment of War Neurotics (1920). Kraus'un "savaş nevroitiklerinin elektrikle tedavisi" hicvi için bk. ss. 150-51, bu kitapta.
15. Alıntılıandığı yer, Jones, *The Life and Work of Freud*, III, 23.
16. *Aynı Eser*.
17. "Irrenhaus Österreich," *F.* 166, 6 Ekim, 1904, s.1 vd.; *S. & K.*, 75-93.
18. *F.* 144, 17 Ekim, 1903, s. 17.
19. *Aynı Eser*.
20. *F.* 152, Ocak 16, 1904, s. 20.
21. Benjamin Nelson (ed.), *Freud and the 20th Century*'de (New York: Meridian, 1957), 47, Abram Kardiner, "Freud: The Man I Knew, the Scientist, and His Influence".

22. "Der Fail Otto Weininger: Erklärung und Berichtigung," F. 169, 23 Kasım, 1904, s. 6-14.
23. "Perversitat," F. 237, Aralık 2, 1907, s. 16 vd.; S. & K., 298-302.
24. *Die Letzten Tage der Menschheit*'da (Munich: Kösel, 1952), 539-42, From Kraus, *The Last Days of Mankind*, IV. Perde, 41. Sahne.

8. Dil, Hayat ve Aşk Üzerine

1. F 202, 30 Nisan, 1906, s. 1; B. 65.
2. F 303, 16 Ekim, 1911, s. 1; B. 214.
3. F 336/37, 23 Kasım, 1909, s. 41; B. 274.
4. F 272/73, 15 Şubat, 1909, s. 43; B. 158.
5. F 274, Şubat 27, 1909, s. 24; B. 158.
6. F 389/90, 15 Aralık, 1913, s. 35; B. 315.
7. B. 212, 239.
8. F 251/52, 28 Nisan, 1908, s. 35; B. 137.
9. F. 462/71, 9 Ekim, 1917, s. 174; B. 445.
10. F 229, 2 Temmuz, 1907, s. 2; B. 44.
11. F 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 18; B. 315.
12. F 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 18; B. 307.
13. F 315/16, 26 Ocak, 1911, s. 31; B. 189.
14. F 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 18; B. 318.
15. F 256, 5 Haziran, 1908, s. 25; B. 28.
16. F 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 20; B. 313-14.
17. F 300, Mart, 1910, s. 28; B. 186.
18. F 406/12, 5 Ekim, 1915, s. 135; B. 307.
19. F 241, 15 Ocak, 1908, s. 1; B. 107-108.
20. F 300, Mart, 1910, s. 27; B. 223.
21. F 272/73, 15 Şubat, 1909, s. 40; B. 20.
22. F 229, 2 Temmuz, 1907, s. 2; B. 33.

23. *F* 241, 15 Ocak, 1908, s. 28; *B.* 38.
24. *F* 202, 30 Nisan, 1906, s. 2; *B.* 15.
25. *F* 259/60, 13 Temmuz, 1908, s. 42; *B.* 15.
26. *F* 229, 2 Temmuz, 1907, s. 7; *B.* 16.
27. *F* 360/62, 7 Kasım, 1912, s. 25; *B.* 272.
28. *F* 360/62, 7 Kasım, 1912, s. 2-3; *B.* 308.
29. *F* 406/12, 5 Ekim, 1915, s. 138; *B.* 335.
30. *F* 389/90, 15 Aralık, 1913, s. 29; *B.* 352.
31. *F* 389/90, 15 Aralık, 1913, s. 36; *B.* 346.
32. *F* 300, Mart, 1910, s. 27; *B.* 223.
33. *F* 381/83, 19 Eylül, 1913, s. 72; *B.* 351.
34. *F* 381/83, 19 Eylül, 1913, s. 71; *B.* 355.
35. *F* 259/60, 13 Temmuz, 1908, s. 38; *B.* 82-83.
36. *F* 360/62, 7 Kasım, 1912, s. 7; *B.* 344.
37. *F* 360/62, 7 Kasım, 1912, s. 8; *B.* 343.
38. *F* 241, 15 Ocak, 1908, s. 25; *B.* 72.
39. *F* 264/65, 18 Kasım, 1908, s. 26; *B.* 68.
40. *F* 381/83, 19 Eylül, 1913, s. 73; *B.* 338.
41. *F* 256, 5 Haziran, 1908, s. 15; *B.* 164.
42. *F* 259/60, 13 Temmuz, 1908, s. 47; *B.* 119.
43. *F* 256, 5 Haziran, 1908, s. 32; *B.* 165.
44. *F* 270/71, 19 Ocak, 1909, s. 32; *B.* 161.
45. *F* 326/28, 8 Temmuz, 1911, s. 44; *B.* 291.
46. *F* 376/77, 30 Mayıs, 1913, s. 23; *B.* 345.
47. *F* 406/12, 5 Ekim, 1915, s. 97; *B.* 373.
48. *F* 300, Mart, 1910, s. 20; *B.* 212.
49. *F* 264/65, 18 Kasım, 1908, s. 19; *B.* 125.
50. *F* 289/90, 21 Mart, 1910, s. 46; *B.* 215.
51. *F* 267/68, 17 Aralık, 1908, s. 41; *B.* 77.
52. *F* 272/73, 15 Şubat, 1909, s. 43; *B.* 120.

53. *F.* 288, 11 Ekim, 1909, s. 14; *B.* 235.
54. *F.* 256, 5 Haziran, 1908, s. 25; *B.* 26.
55. *F.* 277/78, 31 Mart, 1909, s. 58; *B.* 227.
56. *F.* 338, 6 Aralık, 1911, s. 22; *B.* 227.
57. *F.* 360/62, 7 Kasım, 1912, s. 2; *B.* 345.
58. *F.* 360/62, 7 Kasım, 1912, s. 12; *B.* 360.
59. *F.* 406/12, 5 Ekim, 1915, s. 131; *B.* 331.
60. *F.* 360/62, 7 Kasım, 1912, s. 20; *B.* 269.
61. *F.* 333, 16 Ekim, 1911, s. 1; *B.* 214.
62. *F.* 336/37, 23 Kasım, 1911, s. 42; *B.* 291.
63. *F.* 406/12, 5 Ekim, 1915, s. 138; *B.* 338.
64. *F.* 360/62, 7 Kasım, 1912, s. 338; *B.* 338.
65. *F.* 277/78, 31 Mart, 1909, s. 60; *B.* 267.

Özet

1. *F.* 389/90, Aralık 15, 1913, s. 37; *B.* 341; ayrıca bk. bu kitapta s. 102.

Dizin

- Adler, Alfred 14, 59, 62, 65, 66, 88, 99, 103, 104
- Akıl Hastanesine Yatırılma. *bk.*
Akıl hastanesine istemsiz yatırılma 67, 170, 200
- Altenberg, Peter 33, 41, 44, 63, 64
- Amerika ve Amerikalılar 1, 23, 27, 36, 41, 52, 59, 64, 65, 100, 122, 129, 138, 181, 194
- Andreas-Salome, L., *Antifederalist Papers* 128
- Arendt, Hannah 36, 37, 41, 241
- Arntzen, Helmut 113, 117
- "The Attacks on Psychoanalysis," (Mitscherlich) 115
- The Austrian Mind* (Johnston) 96, 208, 211
- Basler Nachrichten* 114, 211
- Benedikt, Moritz 169
- Benjamin, Walter 41, 45, 98, 201
- Bireycilik 42
- Boehm, Karl 111
- Brecht, Bertolt 113
- Breuer, Joseph 64
- Broch, Hermann 98, 99, 209
- The Broken Eagle: The Politics of Austrian Literature from Empire to Anschluss* (Williams) 123, 212
- Burke, Edmund 22, 70
- Burckhard, Max 165, 166, 167
- Camus, Albert 110, 210
- Carnap, Rudolf 96
- The Case of Sergeant Grischa* (Zweig) 50
- von Coburg, Louise 161, 168, 170, 173, 175, 176, 177, 179
- Cinsellik: ve eşcinsellik karşıtı düzenleme 48
- Cuddihy, John 109
- Cultural History of the Modern Age* (Friedell) 100, 209
- Çarşamba Akşamı Topluluğu 60, 61

Dâhi 18, 24, 39, 52, 53, 56, 140, 181
Daviau, Donald 120, 209, 211
da Vinci, Leonardo 55, 122, 203
Dil 21, 24, 32, 34, 35, 45, 72, 74, 76, 79, 80, 87, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 124, 132, 139, 150, 152, 195
Dil felsefesi 21
The Discovery of the Unconscious (Ellenber) 88, 207
Dreyfus vakası 18
Dühring, Eugen 152
Dürer, Albrecht 152

Einstein, Albert 21, 103
Eitingon, Max 68
Elektroterapi 187
Ellenberger, H. F. 207
Engelmann, Paul 89, 90, 91, 94, 95, 207, 208
Esperanto 150, 152, 153
Euripides 74

Fackel, Die 14, 16, 19, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39, 43, 49, 50, 54, 55, 57, 58, 61, 66, 69, 96, 99, 112, 121

Faust, Marcel 27, 28, 33
Federn, Ernst 59, 203, 204, 215
Ferenczi, Sandor 16, 53
Fischer, Heinrich 124, 199, 200, 212
Fliess, Wilhelm 49, 64, 181
Forel, Auguste: ve *The Sexual Question* 57
Frankfurter Allgemeine Zeitung 116, 117

Fransız İhtilali 22, 40, 69
Freud, Sigmund: ve *Interpretation of Dreams* 15, 21, 44
Friedell, Egon: ve *Cultural History of the Modern Age* 100, 209
Friedjung, Josef 59
Furtmüller, Carl 59, 65, 66

Geistige Wien, Das 32
Geschlecht und Character (Cinsiyet ve Karakter) 180
Girardi, Alexander 167, 170
Goethe, Johann Wolfgang von 33, 73, 146, 152, 160, 180
Görelilik 21, 103
Graf, Max 60, 62, 63
Grillparzer, Franz 152
Gross, Otto 170

Hamann, Johann Georg 75
Harden Maximilian 170, 183
Hartl, Edwin 115, 116, 211
Hatvani, Paul 123, 212
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 79
Heller, Erich 24, 45, 59, 83, 96, 97, 113, 119, 127, 129, 201, 208, 212, 213
Heller, Hugo 60, 62
L'Herne: Kraus üzerine özel sayı 123
Herzl, Theodor 21
Hesse, Hermann 98, 99
Hinterstoisser, Regierungsrat 169, 176
Hirschfeld, Magnus 49, 184
Hitler, Adolf 14, 21, 34, 35, 38, 60, 69, 85, 129, 131, 132
Hitschmann, Eduard 59, 60
Horthy, Nicholas 69
Huxley, Aldous 46

- Iggers, Wilma A. *The Interpretation of Dreams* (Freud) 32, 35, 38, 42, 126, 127, 200, 201, 212
- Jacobi, Friedrich Heinrich 78
- Jahoda, Georg 90
- Jaspers, Karl 107, 108, 110, 210
- von Jauregg, Wagner 130, 170, 174
- Joachim, Albert 59, 60, 62
- Johnston, William M. (*The Austrian Mind*) 96, 121, 122, 208
- Jones, Ernest 13, 19, 54, 61
- Jung, Carl 53, 59, 65, 66, 88, 98, 170, 216
- Kafka, Franz 41
- Kaufholz, Eliana 122, 211
- Kaufman, Walter 128, 129, 130, 212, 213
- Kerr, Alfred 118
- Kesten, Herman 117
- Kierkegaard, Soren 83
- von Kleist, Heinrich 78, 144, 145, 215
- Komünizm 21, 54, 70, 103, 104, 105, 108, 109
- Konfüçyüs 97
- Kraft, Werner 124, 125, 212
- Krafft-Ebing 172, 173, 174, 175, 180
- Language and Psychology* (Mauthner) 207
- Lasker-Schüler 41, 148
- The Last Days of Mankind* (Kraus) 32, 83, 200, 202, 207, 217
- Lenau, Nikolaus 144, 145, 152
- Lenin, Nikolai 21, 85
- Lessing, Thomas 37
- Literatur und Kritik* (Kraus) 123, 212
- Locke, John 78
- Lombroso, Cesare 39
- Loos, Adolf 44, 89, 90, 95
- Lucka, Emil 180
- Luther, Martin 156
- Mantıksal pozitivizm 21, 92
- McDiarmid, Hugh 131
- Mann, Heinrich 44
- Marx, Karl 85, 103, 104, 105, 108, 205, 210
- Masaryk, Thomas 44
- Mauthner, Fritz 75, 76, 773, 78, 96, 206, 207
- Mautner, Franz 112, 119, 144
- Mencken, H. L. 111
- Menczer, Bela 67, 204
- von Mises, Ludwig 21
- Mitchelmore, Charles 111, 210
- Mitscherlich, Margarete 113, 114, 115, 117, 118
- Modern Austrian Literature* 120, 209, 211
- Müller, Friedrich Max 75, 206
- Mussolini, Benito 69
- Nádherny, Sidonie 34, 43
- Nasyonal Sosyalizm 21, 34, 70, 103, 108
- Neue Freie Presse* 32, 33, 35, 39, 40, 42, 56, 116, 120, 121, 182
- New York Review* 120, 199, 212, 213
- New York Times Sunday Magazine* 64
- Nietzsche, Friedrich 101, 180, 182, 212

- Nunberg, Herman 59, 203, 204, 215
- The Open Society and Its Enemies* (Popper) 104, 209
- The Ordeal of Civility* (Cuddihy) 109, 210
- Order and History* (Voegelin) 109, 210
- Orwell, George 46, 51
- Partisan Review* 131
- Polgar, Alfred 98
- Popper, Karl, *The Open Society and Its Enemies* 102, 103, 104, 105, 106, 109, 209, 210
- Prince, Morton, "Roosevelt as analyzed by the New Psychology," 64, 65
- Probst, Ferdinand 180, 181, 182, 183
- Psikanalitik Kongre 68
- Rank, Otto 59, 60, 61, 63, 65, 66
- Rasyonalizm 144
- Reich-Ranicki, Marcel 113, 117
- Reitler, Rudolf 59, 60
- Retorik 21, 31, 40, 52, 71, 72, 76, 80, 81, 82
- Rollet, Erwin 99, 100, 209
- Rosner, Karl 56
- Rüyalar 15, 21, 19, 124, 139, 148, 157, 158
- Sachs, Hanns 215
- Sadger, Isidor 59, 60, 61, 145, 215
- Salzburger Nachrichten* 115, 211
- Sanat ve Sanatçı 24, 32, 33, 35, 44, 47, 56, 60, 64, 66, 69, 74, 79, 83, 94, 97, 105, 114, 120, 125, 140, 141, 144, 146, 160, 185, 186, 187, 194, 195, 197
- Scheichl, S. P. 123, 212
- Schick, Paul 83, 84, 200, 207
- Schlick, Moricz 21, 106
- Schmidt, Wilhelm 121
- Schnitzler, Arthur 120
- Schönberg, Arnold 111
- Schreber vakası 67
- Semmelweis, Ignaz 23
- Sex and Character* (Weininger) 181
- Shakespeare 33, 38, 39, 56, 192
- Shaw, George Bernard 111, 192
- Serbest piyasa ekonomisi 21
- Sessiz muamele. bk. Tocschweige-taktik 33, 88, 119, 123
- Simons, Thomas, Jr. 120, 121, 211
- Siyonizm 21, 109
- Soljenitsin, Aleksander 23
- Soyka, Otto 56, 57
- Sperber, Manes 98, 99, 119, 123, 212
- Steiner, George 17, 20, 28, 59, 130, 131, 200, 206, 213
- Steiner, Hans 28, 187
- Steiner, Maximilian 60, 183
- Stekel, Wilhelm* 59, 60, 63, 145, 215
- Strindberg, August 57, 180
- Swift, Jonathan 111, 133, 213
- Savaş 70, 88, 92, 98, 112, 139, 170, 171, 216
- Şiir. bk. Sanat ve Sanatçı 23, 84, 207
- Tausk, Victor 59, 61, 62, 204
- Teknoloji 143, 193, 197
- Times Literary Supplement* 112, 199, 211, 213
- Timms, Edward 24, 42, 199, 201

- Torberg, Friedrich 98, 99, 119
Totschweigetaktik 33, 88, 99, 119, 120
Tractatus Logico-Philosophicus (Wittgenstein) 90, 92, 94
 Trotter, Wilfred 61
- Uluslararası Psikanaliz Kongresi 61
 Urbantschitsch, Rudolf 140
- Vico, Giambattista 75, 78
 Viyana Psikanalitik Topluluğu 14, 59, 60, 61, 63, 66, 115, 122, 129, 140, 145, 215
 Voegelin, Eric 108, 109, 210
- Wagner-Jauregg, Julius 53, 130, 170, 171, 174, 175, 188
 Wagner, Richard: Kraus 145
 Weaver, Richard M.: ve *The Ethics of Rhetoric* 71, 72, 73, 81, 82, 205, 207
 Weidt, Lucy 69
 Weigel, Hans 119, 120, 211
 Weiler, Gershon 75, 76, 77, 206
- Weininger, Leopold 183
 Weininger, Otto 48, 49, 89, 180, 181, 182, 183
 Werfel, Franz 44
 Westdeutsche Rundfunk 38, 39
 Wilde, Oscar 44
 Williams, Cedric E. 123, 212
 Wittels, Fritz: ve "The Fackel Neurosis" 53, 54, 55, 61, 115, 129, 215
 Wittgenstein, Ludwig 18, 21, 89, 124, 207, 208, 212
- Yahudiler 36, 37, 38, 40, 41, 42, 101, 126, 131, 137, 142, 192
- Zamenhof, Ludwik 150, 151, 152, 153
 Zamiatin, Yevgeny 46
Zentralblatt für Psychoanalyse: ve The Fackel 146, 147, 148, 149
 Zohn, Harry 24, 32, 33, 42, 85, 126, 127, 199
Zukunft, Die 183
 Zweig, Arnold 50, 202

ANTI-FREUD

Karl Kraus'un Psikanaliz ile Psikiyatri Eleştirisi

THOMAS SZASZ

"Thomas Szasz'ın cesur tabu yıkıcılığının yanı sıra Karl Kraus'un baş döndürücü hicvini görmek gerçekten büyük bir zevk."

Paul Roazen,
Freud and His Followers'ın yazarı

"Medeniyeti yozlaştıran 'kara büyü'nün gösterisinde Karl Kraus'un psikanalize karşı üstlendiği rolü -ilk defa böyle bir derleme ile- göstermek Dr. Szasz'ın kitabının büyük erdemidir."

Erich Heller,
The Disinherited Mind'ın yazarı.

"Yazarın Kraus'a atfettiği güçlü ve ilgi uyandıran bıraklılık, istemsiz teşhise ve tedaviye karşı verdiği savaşa devam ettikçe Thomas Szasz'ın kelimelerinde de kendini gösteriyor."

Booklist

ISBN 978-605-9556-21-7